د پوهنې وزارت

تاریخ

لسم ټولگی

Ketabton.com

۱۳۹۸ هـ . ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي — پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به — لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې وزارت

تاریخ

لسم ټولګی

۱۳۹۸
هـ.ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب ځانګړتیاوې

مضمون: تاریخ
مؤلفین: د تعلیمي نصاب د تاریخ زده کړو د څانګې علمي او مسلکي غړي
اډیټ کوونکي: د پښتو ژبې د اډیټ د څانګې علمي او مسلکي غړي
ټولګی: لسم
د متن ژبه: پښتو
انکشاف ورکوونکی: د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست
خپروونکی: د پوهنې وزارت د اړیکو او عامه پوهاوي ریاست
د چاپ کال: ۱۳۹۸ هجري شمسي
برېښنالیک پته: curriculum@moe.gov.af

د درسي کتابونو د چاپ، وېش او پلورلو حق د افغانستان اسلامي جمهوریت د پوهنې وزارت سره محفوظ دی. په بازار کې يې پلورل او پېرودل منع دي. له سرغړوونکو سره قانوني چلندکېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې د وزير پيغام

اقرأ باسم ربک

د لوی او ښښونکي خدای ﷻ شکر په ځای کوو، چې موږ ته يې ژوند رابښلی، او د لوست او ليک له نعمت څخه يې برخمن کړي يو، او د الله تعالی پر وروستي پيغمبر محمد مصطفی ﷺ چې الهي لومړنی پيغام ورته (لوستل) و، درود وايو.

څرنګه چې ټولو ته ښکاره ده ۱۳۹۷ هجري لمريز کال د پوهنې د کال په نامه ونومول شو، له دې امله به د ګران هېواد ښوونيز نظام، د ژورو بدلونونو شاهد وي. ښوونکی، زده‌کوونکی، کتاب، ښوونځی، اداره او د والدينو شوراګانې د هېواد د پوهنيز نظام شپږګوني بنسټيز عناصر بلل کيږي، چې د هېواد د ښوونې او روزنې په پراختيا او پرمختيا کې مهم رول لري. په داسې مهم وخت کې د افغانستان د پوهنې وزارت د مشرتابه مقام، د هېواد په ښوونيز نظام کې د ودې او پراختيا په لور بنسټيزو بدلونونو ته ژمن دی.

له همدې امله د ښوونيز نصاب اصلاح او پراختيا، د پوهنې وزارت له مهمو لومړيتوبونو څخه دي. همدارنګه په ښوونځيو، مدرسو او ټولو دولتي او خصوصي ښوونيزو تآسيساتو کې، د درسي کتابونو محتوا، کيفيت او توزيع ته پاملرنه د پوهنې وزارت د چارو په سر کې ځای لري. موږ په دې باور يو، چې د باکيفيته درسي کتابونو له شتون پرته، د ښوونې او روزنې اساسي اهدافو ته رسېدلی نشو.

پورتنيو موخو ته د رسېدو او د اغېزناک ښوونيز نظام د رامنځته کولو لپاره، د راتلونکي نسل د روزونکو په توګه، د هېواد له ټولو زړه سواندو ښوونکو، استادانو او مسلکي مديرانو څخه په درناوي هيله کوم، چې: د هېواد بچيانو ته دې د درسي کتابونو په تدريس، او د محتوا په لېږدولو کې، هيڅ ډول هڅه او هاند ونه سپموي، او د يوه فعال او په ديني، ملي او انتقادي تفکر سمبال نسل په روزنه کې، زيار او کوښښ وکړي. هره ورځ د ژمنې په نوي کولو او د مسؤوليت په درک سره، په دې نيت لوست پيل کړي، چې د نن ورځې ګران زده‌کوونکي به سبا د يوه پرمختللي افغانستان معماران، او د ټولنې متمدن او ګټور اوسېدونکي وي.

همدا راز له خوږو زده کوونکو څخه، چې د هېواد ارزښتناکه پانګه ده، غوښتنه لرم، څو له هر فرصت څخه ګټه پورته کړي، او د زده کړې په پروسه کې د ځيرکو او فعالو ګډونوالو په توګه، او ښوونکو ته په درناوي سره، له تدريس څخه ښه او اغېزناکه استفاده وکړي.

په پای کې د ښوونې او روزنې له ټولو پوهانو او د ښوونيز نصاب له مسلکي همکارانو څخه، چې د دې کتاب په ليکلو او چمتو کولو کې يې نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې دي، منته کوم، او د لوی خدای ﷻ له دربار څخه دوی ته په دې سپېڅلې او انسان جوړوونکې هڅې کې بريا غواړم.

د معياري او پرمختللي ښوونيز نظام ا و د داسې ودان افغانستان په هيله چې وګړي يې خپلواک، پوه او سوکاله وي.

د پوهنې وزير

دکتور محمد ميرويس بلخي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیکونه **مخونه**

لومړی څپرکی: آریایان ۱
دڅپرکی موخې...... ۲
لومړی لوست: دآریانا تمدن...... ۳-۴
دویم لوست: ویدي مدنیت...... ۵-۷
دریم لوست: اوستایي مدنیت...... ۷-۸
څلورم لوست: د لرغوني افغانستان اساطیري تاریخ د پیشدادیانو واکمني ۹-۱۰
پنځم لوست: د افغانستان اساطیری تاریخ د کیانیانو واکمني ۱۱-۱۲
شپږم لوست: د افغانستان اساطیري تاریخ داسپه واکمني ۱۳-۱۴
اوم لوست: لرغوني افغانستان او هخامنشیان ۱۵-۱۶
اتم لوست: لرغونی افغانستان او یونانیان ۱۷-۲۰
نهم لوست: لرغونی افغانستان او موریایان ۲۱-۲۲
دویم څپرکې: په افغانستان کې لومړني مدنیتونه ۲۳
د څپرکي موخې: ۲٤
لسم لوست: د یونان- باختریې خپلواک دولتونه...... ۲۵-۲۸
یوولسم لوست: د یونان- باختري مدنیت ځانګړتیاوې ۲۹-۳۰
دولسم لوست: د یونان باختري پېر یو نامتو ښار (آی خانم)...... ۳۱-۳۲
دیارلسم لوست: ساکان ۳۳-۳٤
څوارلسم لوست: د کوشانیانو امپراتوري...... ۳۵-۳۸
پنځلسم لوست: بګرام د کوشاني سترې امپراطورۍ پلازمینه ۳۹-٤۰
شپاړسم لوست: هډه د کوشاني امپراتورۍ کلتوري مرکز...... ٤۱-٤۲
اولسم لوست: بامیان د کوشاني امپراطورۍ عقیدتي مرکز ٤۳-٤٦
اتلسم لوست: کیداریان یا کوچني کوشانیان ٤۷-٤۸
نولسم لوست: د یفتلیانو امپراتوري ٤۹-۵۲
شلم لوست: د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان وضع ۵۳-۵٤
دریم څپرکی: د نړۍ لرغوني تمدنونه...... ۵۵
د څپرکي موخې: ۵٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو ویشتم لوست: د تمدن د رامنځ ته کیدو څرنگوالی اوځانگړنې...................... ۵۸-۵۷
دوه ویشتم لوست: د بین النهرین تمدن.................................... ۶۲-۵۹
درویشتم لوست: د بین النهرین تمدن او فرهنگ.................................. ۶۴-۶۳
څلورویشتم لوست: د مصرتمدن... ۶۸-۶۵
پنځه ویشتم لوست: د مصرتمدن او فرهنگ.. ۷۲-۶۹
شپږویشتم لوست: د فارس تمدن.. ۷۶-۷۳
اوه یشتم لوست: د هند تمدن... ۸۰-۷۷
اته ویشتم لوست: د چین تمدن.. ۸۴-۸۱
نه ویشتم لوست: د یونان تمدن.. ۸۸-۸۵
دیرشم لوست: د روم تمدن.. ۹۲-۸۹
یودیرشم لوست: د امریکا تمدنونه.. ۹۵-۹۳
څلورم څپرکې : د اسلام تاریخ.. ۹۶
د څپرکي موخې :.. ۹۶
دوه دیرشم لوست : د اسلام د راڅرگندیدا پر مهال د نړۍ او د عربستان د ټاپو وزمې اوضاع ۹۸-۹۷
درې دیرشم لوست: د حضرت محمد ﷺ ژوند له کوچنیوالي تر بعثته پورې......... ۱۰۲-۹۹
څلوردیرشم لوست: د عقبې تړونونه (بیعت).. ۱۰۶-۱۰۳
پنځه دیرشم لوست: غزاگانې.. ۱۱۲-۱۰۷
شپږدیرشم لوست: د حدیبې سوله- بیعت الرضوان.. ۱۱۶-۱۱۳
اوه دیرشم لوست: د مکې مکرمې فتح.. ۱۲۲-۱۱۷
اته دیرشم لوست: ابوبکر صدیق رضي الله عنه.. ۱۲۶-۱۲۳
نه دیرشم لوست: حضرت عمر فاروق رضي الله عنه.. ۱۲۸-۱۲۷
څلوېښتم لوست: حضرت عثمان رضي الله عنه.. ۱۳۰-۱۲۹
یوڅلوېښتم لوست: حضرت علی رضي الله عنه.. ۱۳۲-۱۳۱
دوه څلوېښتم لوست: د خلفاې راشدینو وروښانه دورې ته لنډه کتنه ۱۳۴-۱۳۳
درې څلوېښتم لوست: امویان.. ۱۳۸-۱۳۵
څلورڅلوېښتم لوست: د امویانو په دوره کې اقتصادي، اداري، کلتوري او پوځي وضعیت . ۱۴۰-۱۳۹
پنځه څلوېښتم لوست: عباسیان.. ۱۴۴-۱۴۱
شپږڅلوېښتم لوست: د عباسي دورې سیاسي، اداري، کلتوري او اقتصادي حالت.. ۱۴۷ -۱۴۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی
آريايان

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- آرياياڼ په افغانستان کې
- ويدي مدنيت
- اوستايي مدنيت
- د افغانستان اساطيري تاريخ
- هخامنشيان، يونايان او مورياياڼ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هیله کېږي چې د دې څپرکي په پای کې زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- د آریایي تمدن، ویدي او اوستایي مدنیت په اړه به معلومات ترلاسه کړي.
- د افغانستان اساطیري تاریخ باندې به پوه شي.
- د هخامنشیانو، یونانیانو او موریایانو په اړوند به معلومات تر لاسه کړي.
- ویدي او اوستایي مدنیت به سره پرتله کړای شي.
- د هخامنشیانو، یونانیانو او موریایانو په وخت کې به د افغانستان وضعیت تحلیل او مقایسه کړای شي.
- د هېواد له تاریخ سره به لیوالتیا پیداکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آریانا تمدن

په دې لوست کې به په افغانستان کې د آریایانو د میشته کېدو او د هغوی د ژوند د څرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

پخوانی آریانا (نننی افغانستان) له میلاد څخه مخکې له دریو تر دوو زروکاله مخکې د کرنې او اوبو لګولو ښه سیستم او له وګړو څخه ډک ښارونه درلودل. له میلاد څخه مخکې د لومړنیو زروکلونو په ترڅ کې لاسي صنایع، مسکوکات، طب، نجوم، ټوکرانو اوبدل او فلزکاري دود وه او د نړۍ په تمدنونو کې یې پنځم ځای ځان ته ځانګړی کړی و.

هغوکسانو، چې کابو دوه زره او پنځه سوه (۲۵۰۰) کاله پخوا تر میلاده په لرغوني افغانستان کې میشت شوي وو، ځان ته آرین ویل، آرین د ښو خویونو خاوندان او یا د اصیلو وګړو معنا لري. د لومړنیو ځایونو په اړه یې لا ډاډمن معلومات نشته، خو دا څرګنده شوې ده چې افغانستان ته آریایان د سیر دریا او آموسیند له شمالي لوري را تېر شوي او بلخ کې ځای پرځای شوي او هلته یې د آریایې پېر د لومړنې مدنیت بنسټ ایښی او خپل ټاټوبی یې آریانا نومولی دی.

ویدي سرودونه د آریایانو په اړه تر ټولو لومړني او باوري اخځونه او منابع دي. په ویدي سرودونو کې د آریا یې قبیلو په اړه زیات معلومات شته. آریایانو د خپلو اوسېدو سیمو ته (آریانا ویجه) یا (آریانا ورشو) ویله. په ویدي سرودونو کې د الینا په نامه قبیله یاده شوې ده چې د اوسني الینګار اوسېدونکي وو. د بولان اوسېدونکي یې د بهالانه په نامه یادکړي دي.

د کډه کېدو پر مهال د آریایانو انځور

په ویدي سرودونو کې د هغو سیمو نومونه هم شته چې د آریایانو تر واک لاندې وو. د تاریخي جغرافیه پوهانو له خوا په اوسني افغانستان کې پېژندل شوي او په نښه شوي دي. د بېلګې په توګه، هریوا (هرات)، هیراوتي (د هراوت) بلهیکه (بلخ) او نور یادولای شو. د سیمو پر نومونو سربېره په ریګویدا کې د سیندونو او غرونو نومونه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي چې بېلګه يې د منجوان د غره نوم دی. دا غر د اوسني نورستان او بدخشان ترمنځ پروت دی.

آريايانو بلخ ته تر رسېدلو وړاندې کوچياني ژوند درلود. د سمرقند په تال برزو کې د ۱۹۳۹ زېږديز کال د څېړنو له مخې د يوه آريايي پاچا انځور چې د يوه خاورين لوښي پر مخ کښل شوی و، ترلاسه شو. د لرغونپوهانو په باور دا د آريايانو د لرغوني پاچا کيومرث انځور دی. په ويدي سرودونو کې د کوچيانو يو نامتو واکمن د کيومرث په نامه ياد شوی دی. په ويدي متنونو کې د پاچا يادونه دا په ډاګه کوي چې آريايانو په کوچياني ژوند کې هم د پاچاهی نظام درلود.

په بُخدي (بلخ) او د هغه په شاوخوا کې د آريايي وګړو زياتوالي هغوی دې ته اړ کړل چې د لويديځ، سهيل او سهيل ختيځ پر لور په ډله ييزه توګه د لېږد لړۍ (مهاجرت) پيل کړي. آريايانو په فارس کې د استوګنې وروسته د تمدن بنسټ کيښود چې د فارس د تمدن په نامه شهرت لري او د تمدنونو په مبحث کې به ور څخه يادونه وشي.

آريايانو يوه څانګه د لويديځ پر لور لومړی پارس (اوسنی ايران) او بيا د اوسنۍ ترکيې او تر هغه وړاندې بريدونه يې آن تر اروپايي هېوادونو پورې ورسېدل. بله ډله آريايان د سهيل ختيځ پرخوا يې مخه وکړه، هغوی بيا لومړی د لرغوني هند شمالي او بيا مرکزي سيمو ته ورسېدل. خو هغو آريايانو چې د هندوکش دواړو خواکې ميشت پاتې شول، په لرغوني افغانستان کې يې د دوو آريايي(ويدي او اوستايي) مدنيتونو بنسټونه يو په بل پسې کېښودل، چې په راتلونکو درسونو کې به يې ولولو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د آريايانو د پيل او دويمه ډله دې د آريايانو د ورستي لېږد(مهاجرت) په اړه بحث وکړي او د خپلو استازو په وسيله دې نورو ته معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱ – آريايان کله افغانستان ته را غلل ؟

۲ – آريايانو له بلخ څخه پر کومو لورو لېږد(مهاجرت) وکړ ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د آريايانو په اړه نور معلومات راټول او په ټولګي کې دې خپلو ټولګيوالو ته و وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويدي مدنيت

په دې لوست کې به د ويدي مدنيت پر مهال د ټولنيزې، سياسي اقتصادي او کلتوري وضعې د ځرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

په افغانستان کې د آريايانو تر ټولو لرغونی مدنيت د ويدي په نامه يادېږي. د ويدي اصطلاح د ويد له کلمې څخه اخيستل شوې ده چې د پوهې او علم معنا لري. دا مدنيت ځکه ويدي يادشوی، چې معلومات يې د ويدي له څلورو کتابونو (ريګويدا، اتهرو ويدا، ساما ويدا او ويجورو ويدا) څخه لاس ته راغلي دي. د دې سرودونو پيل تر ميلاده دوه زره کاله وړاندې مهالونو پورې اړه لري چې په شفاهي ډول د ارياانو له خوا له يوه نسله څخه بل ته را نقل شوي او شپږ پېړی پخوا تر ميلاد په سانسکريت ژبه ليکل شوي دي.

آريايانو د ويدي مدنيت پر مهال د بُخدي لرغونی ښار د خپل لومړني پايتخت او اداري مرکز په توګه وټاکه او د کوچياني ژوند تر ځنګ يې په کرنه او بنوالی لاس پورې کړ.

د اوسېدلو لپاره يې ارت پراخ کورونه جوړ کړل. د ښارونو په جوړولو يې لاس پورې کړ او د هغو ښارونو د ساتنې لپاره يې پلن ديوالونه او لوړ برجونه ودان کړل چې زياتې نښانې يې لا تر اوسه هم پاتې دي.

د بلخ د بالاحصار يو انځور

د ويدي مدنيت وګړو د ژويو د څرولو او کرنې له لارې خپلې اړتياوې پوره کولې. ژوي يې اهلي کړي وو او د هغو پر شيدو او غوښو سربېره يې د هغو له پوستکو څخه تودې جامې او څپلی جوړولې. ژوي به يې د سکې په ځای سره بدلول او هغه به يې د تبادلې بنسټ ګرځاوه چې د پيسو په نامه يې يادول، خو په عمومي توګه به يې د سوداګرۍ په معاملو کې جنس د جنس په مقابل کې تبادله کاوه.

د کرنې په برخه کې يې هم لاس ته راوړنې درلودې، بېلا بېلې دانې غلې يې پېژندې چې په ويدي سرودونو کې يې په وار وار يادونه شوې ده. په دوی کې د ښکلو خاورينو لوښو جوړول دود وو. ښکلې ګاڼې به يې هم جوړولې او د ځانګړو جشنونو او ميلو پر مهال به يې کارولې.

د ويدي مدنيت پر مهال د ښځو ونډه په بېلا بېلو برخو کې ځرګنده وه. يو شمېر ښځو به له خپلو مېړونو سره يوځای په کارکې ملتيا کوله او يو شمېر نورو بيا د کور کارونه پر غاړه اخيستل. د دې تر څنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

به ښځو هم د يو شمېر نارينه پوهانو(ريشانو) په څېر ټولنيزې چارې پر مخ بېولې او شعرونه به يې ويل.
داسې برېښي چې د ويدي سرودونو ويل او په يادول د زمانې له پلوه ډېر پخوا پيل شوي دي، خو په سرودونوکې تر ټولو پخوانۍ يادې شوې پېښې ترميلاده (۱۸۰۰) کاله د مخه تر مهال پورې اړه لري، چې د ويدي مدنيت څرګند پيل ګڼل کېږي. ويدي مدنيت په پرله پسې توګه ترميلاده ۱۲۰۰ تر ۱۰۰۰ کاله د مخه دوام درلود.

د زياتو معلوماتو لپاره:

د ويدي مهال د فرهنګ يوه بېلګه

زوم د خپلې ناوې لاس نيوه او درې واره يې د خپل کورګرد چاپېره ګرځوله او دا سرود به يې لوسته:
((ستا لاس په نيک شګون نيسم، ترڅو ته له ما سره د ژوند ترپايه ژوندۍ او خوشحاله اوسې!))
کله چې ناوې د مېړه کوټې ته ورسېږي نو په دې شعرونو يې هرکلی کوي:
«دلته دې خوښي ستا په برخه شي. ستاکور دې له مال، شتو او اولادونو څخه ډک شي! ښکلې ناوکۍ! ته داکور ساته او له خپل خاوند سره او سېږه، تر زړېدو پورې دې داکور ستا وي. اوس په دې ځای کې اوسه او له دې ځايه هيڅ کله مه جلا کېږه! ته دې د ډېر عمر، لمسيانو او کړوسيانو څښتنه شې ته دې تل په دې ځای کې خوشحاله اوسې! ... اې د دې کور مېرمنې!»

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د ويدي مدنيت په مهال دکرنې او دويمه ډله دې د ښځو د ونډې په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱ - د ويدي کلمه څه معنا لري؟
۲ – په ويدي مدنيت کې د هېوادکوم ښار د مرکز په توګه غوره شو؟
۳ – ويدي مدنيت په کومو کلونو پورې اړه لري؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوستايي مدنيت

په دې لوست کې به په بلخ (بخدي) کې د اوستايي مدنيت د راتګ په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د اوستايي مدنيت بنسټ په بلخ يا پخواني بخدي کي تر ميلاد څه نا څه زر کاله پخوا کښېښودل شو. دا مدنيت د دې لپاره د اوستايي مدنيت په نوم ياديږي چې په اړه يې زيات معلومات د ((اوستا)) په نامه مذهبي کتاب کې موجود وو او د مؤرخينو لاس ته رسېدلي دي.

اوستا د زردشت يا سپيتمان له خوا ويل شوي نصيحتونه او د هغو معلوماتو يوازينۍ منبع ده چې د لومړنيو آريايي مدنيتونو په نامه د سيمې او په ځانګړې توګه د لرغوني افغانستان د تاريخ ځانګړې ځېرکۍ ګڼل کېږي. د اوستا کتاب د زردشت تر مړيني وروسته را ټول او د اوستا په نامه خپور شو. زيات شمېر پوهان اوستا د قانون او هدايت په معنا پېژني. لومړنی اوستايي متن د غوايي پر ١٢٠٠٠ پوستکوليکل شوی و چې د يوناني سکندر د بريدونو پر مهال يې زياته برخه وسوځول شوه. تر سکندر وروسته د زردشتي آيين پيروانو د اوستا پاتې شوني را ټول او د هغو پر بنسټ يې د اوستا پنځه برخې وليکلې، چې د يسنا، وېسپرد، ونديداد، يشت او وړوکي اوستا په نوم ياديږي.

ويل کېږي چې زردشت له ميلاد څخه د مخه په ٦٦٠ کال په بلخ کي زيږېدلی دی. په شل کلنۍ کې ګوښه شوی او په ٤٢ کلنۍ کې د زردشتي دين لار ښود شو. تر هغه وروسته يې خپل نصيحتونه پيل او ګشتاسپ پاچا يې خپلې لارې ته دعوت کړ. ګُشتاسپ يې دعوت ومانه او زردشتي کيش يې قبول کړ.

زردشت په خپل آئين کې اهورا مزدايي د نيکۍ او اهريمن يې د بدۍ خدايان ګڼل او د هغو دوو تر منځ يې مجادله او مقابله تلپاتې ګڼله. خپلو لارويانو ته به يې ويل چې د اهورامزدا خوا ته ودرېږئ او د اهريمن له شره ځان وساتئ. تر ټولو نامتو وينا يې: ښه انګيرل؛ ښه ويل؛ ښه کول؛ دي.

د ژوزف هاکن په باور هغه انځورونه چې د بلخ د (دختر نوشيروان) په لرغوني سيمه کې د غرونو پر لويو پرښو او ډبرو توږل شوي، د زردشتي پېر را پاتې آثار او انځور ونه دي.

د اوستا يي مدنيت پر مهال آريايي وګړو داسې دودونه درلودل چې تر اوسه هم د يو شمېر قبيلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او قومونو په منځ کې دود دي. د بیلګې په توګه د نیزې وهلو لوبه، د اس ځغلولو لوبه، د کال د لومړۍ ورځې جشن، اتڼونه، د مېلو د ورځو سندرې، موسیقي او داسې نور یادولای شو اوستا د هغه مهال یو شمېر سیاسي کورنۍ او واکمنان هم را پېژني چې د افغانستان په تاریخ کې د ا برخه د اساطیري تاریخ (د خیالي افسانو تاریخ) په نامه مشهوره شوې ده چې په راتلونکو درسونو کې به یې ولولو.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د اوستا او دویمه ډله دې ژوزف هاکن د څېړنو په اړه معلومات د خپلو استازو په وسیله ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – د اوستا معنا څه ده؟ توضیح یې کړئ.

۲ – د زردشت په اړه څه معلومات لرئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د زردشت په اړه د منابعو له مخې معلومات تر لاسه او خپلو ټولګیوالو ته دې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان اساطيري تاريخ

لومړنۍ لړۍ: د پيشداديانو واکمنۍ

په دې لوست کې به د پيشداديانو د کورنۍ د واکمنۍ پرمهال د سياسي، ټولنيزې او کلتوري وضعې د څرنګوالي او دغې لړۍ د زوال په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د يو شمېر او ستايي متونو او يو شمېر شاهنامو د ليکونو پر بنسټ د افغانستان د لرغوني تاريخ درې خورا مهمې دورې پېژندلای شو. دا دورې د پيشداديانو، کيانيانو او اسپه په نامه يادې شوې دي، چې د لرغوني افغانستان د لومړنيو مدنيتونو سياسي واکمنۍ ګڼل کېږي.

لومړنۍ سياسي واکمني د اوستا په کتاب کې د پيشدا ديانو په نامه ياده شوې ده. د دې کورنۍ لومړنی واکمن کيومرث نومېده. ابو ريحان البيروني په خپلو ليکنو کې کيومرث د هوشنګ په نامه يادکړی دی. دا هغه لومړنی آريايي واکمن دی چې په بلخ کې يې د سياسي واکمنۍ بنسټ کېښود. تر کيومرث وروسته د هغه زوی تهمورث واکمن شو. د نومورې د واکمنۍ پر مهال مدبر وزير، چې شېداسپ نومېده، په دولتي چارو کې يې ځانګړې ونډه درلوده. نومورې وزير ولس ته د نورو خدمتونو تر څنګ د جامو جوړولو او وريو د وريشلو لارې چارې هم وښودلې.

د پيشداديانو د سلسلې يو نامتو پاچا، يما يا جمشېد نومېده، چې تر تهمورث وروسته واک ته ورسېد. يما لومړنی پاچا و چې په بلخ کې يې د ښار بنسټ کېښود. يما ته اهورا مزدا د يوه ښار د جوړولو هدايت وکړ. يما پاچا داسې ښار جوړ کړ چې اوږدوالی او پراخوالی يې د آس د ځغلولو د ميدان په اندازه و. د اوبو ډنډونه، د آس ځغلولو ډګر، د کلو او کورونو لپاره وړ سيمې يې جوړې کړې. د دې تر څنګ يې داسې ژوبڼ هم جوړ کړ چې د ټولو ژويو يوه يوه جوړه يې پکې وساتله.

د يما پاچا د واکمنۍ پر مهال د وګړو ژوند ته زياته پاملرنه کېدله. زيات نعمتونه موجود وو او خلکو په هوسا او آرامه شپې ورځې سباکولې. هغه مهال چې ضحاک پر يما بری تر لاسه کړ. د وګړو ژوند له ستونزو سره مخامخ شو. ضحاک په جبر او زور د خپلې واکمنۍ چارې پر مخ بېولې. خلک ډېر وزورېدل او په پای کې آهنګر کاوه د خپلو پښو چرم د بيرغ په توګه اوچت کړ او خلک يې د ضحاک په وړاندې پا څون ته راوبلل چې په تاريخ کې د کاوياني بيرغ په نامه شهرت لري. فرېدون هم سل آسونه او زر غوايان د قرباني په توګه ومنل. د ضحاک پر ضد يې قيام وکړ، چې په پای کې فرېدون بريالی او ضحاک يې و واژه.

فريدون خپله د واکمنۍ سيمه پر خپلو دريو زامنو ايرج ، تور او سلم و وېشله. تور اوسلم خپل وروور ايرج مړکړ او واکمني يې خپله کړه . تر هغه وروسته چې د ايرج زوی منوچهر لوی شو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

په باميانو کې د ضحاک د کلا پاتې شونې

د خپل پلار غچ يې له خپلو ترونوڅخه واخيست. خپل دواړه ترونه يې مړه کړل او د واک پر ګدۍ کښېناست. د منوچهر د واکمنۍ پر مهال يو شمېر نامتو پهلوانانو خورا مهمه ونډه درلوده. د بېلګې په توګه رستم اوسهراب، نريمان او يو شمېر نورو پهلوانانو د تورانيانو په وړاندې دخپلې واکمنۍ خوراکلکه دفاع کوله.

له فريدون څخه وروسته د هغه زوی نوذر واک ته ورسېد. د نومړي د واکمنۍ پر مهال توراني افراسياب تر ډېرو جګړو وروسته په دې بريالی شو چې د نوذر ځواکونه وځپي او د بلخ واک څه موده خپل کړي. د نوذر تر مړينې وروسته د هغه زوی اوزوه واک ته ورسېد. نومړی عاقل او هوښيار سړی و. له تورانيانو سره يې ډېرې جګړې وکړې چې وروسته يې له تورانيانو سره خپل سرحد د آمو سيند وټاکه. د پيشداديانو ورستنی واکمن کرشاسپ و چې له ۹ کالو واکمنۍ وروسته د افراسياب له لور سخت وځپل شو او د پېشداديانو د واکمنۍ لړۍ پای ته ورسېدله.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د پيشدا ديانو د واکمنانو او دويمه ډله دې د بلخ ښار د جوړېدلو په اړه بحث وکړې.

پوښتنې

١ – د پيشدا ديانو موسس څوک و؟ نوم يې واخلئ.
٢ – د بلخ ښار د کوم واکمن له خوا جوړ شو؟ په اړه يې معلومات ورکړئ.
٣ – ضحاک څوک و؟ په اړه يې خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکی دې د بلخ (بُخدي) يا بلهيکه) ښار په اړوند مقاله چمتو او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان اساطيري تاريخ

دويمه لړۍ: د کيانيانو واکمني

په دې لوست کې به د کياني لړۍ د واکمنۍ په مهال د سياسي، ټولنيزې وضعې او د دغې لړۍ د سقوط په اړه معلومات ترلاسه کړئ د واکمنۍ په مهال.

د افغانستان د اساطيري تاريخ دويمه لړۍ د کيانيانو په نامه ياده شوې ده. کاوي په ويدي او اوستايي متونو کې د پوه، مشر او امير په معنا کارول شوی دی. دا کورنۍ ځکه کاوي يا کياني بلل کيږي چې د ټولو واکمنانو له نامه سره يې د کي توری نښتی دی. د کياني کورنۍ لومړنی واکمن کيقباد نوميده، چې د رستم پهلوان د پلار په غوښتنه بلخ ته څېرمه د البرز غره پر تخت کښېناست او پنځلس کاله يې واکمنۍ دوام وکړ.

ترکيقباد وروسته د ده زوی کيکاوس د بلخ پرتخت کښينات. کيکاوس له هغوکسانو سره جګړې وکړې چې د آريايي کلتور او مدنيت مخالفت يې کاوه. د جګړې مارو دا ډلې چې د مازندراران په ځنګلونو کې اوسېدلې او په اوستايي متونو کې ورته ديوان ويل شوي، دکيکاوس له خوا وځپل شوې او آريايي تمدن يې د هغو له بريدونو او ورانيو وژغوره. په اوستا کې راغلي کيکاوس د دې لپاره چې تر ټولو ځواکمن پاچا شي، د رب النوع (اناهيتا) ته يې د ارزيفيه په غره کې سل آسونه، زر غوايان او لس زره پسونه قرباني کړل.

له اوستايي متونو څخه دا ښرګند شوې ده چې کيکاوس د ارزيفيه غره پر شا او خوا اووه سترې کلاګانې جوړې کړې. پر اوو سترو هېوادونو يې واکمني درلوده. کيکاوس عاقل، هوښيار او پوه وزير درلود چې پوره جيره يا اوشنر نومېده.(پوره جيره په اوسنۍ پښتو کې د پوره ځير په معنا کارول کيږي.) خو د واکمنۍ په ورستيو کې يې يو لړ داسې تيروتنې وکړې چې د واکمنۍ په بايللو يې تمامې شوې. پوه وزير يې و واژه، آسمانو نو ته د تللو دعوا يې وکړه او د سرحدونو ساتونکي يې لرې کړل، چې په پای کې توراني افراسياب دکيکاوس پر سيمه غالب شو او د کيکاوس واکمني يې ړنګه کړله، خو رستم پهلوان له سيستانه را وخوځېد او د افراسياب ټغر يې ټول کړ.

تر کيکاوس وروسته سياوش د بلخ د تاج او تخت واکمن شو. سياوش په اوستايي متونو کې د سياورشن په نوم ياد شوی دی. نوموړی د بلخ نامتو او زړور واکمن و. سياوش د آريانا ويجه پر سيمه يوه ستره کلا جوړه کړه چې په اوستايي متونو کې د کنګ دژ په نامه ياده شوې ده. نوموړي د تورانيانو د پاچا (افراسياب) له لور سره، چې فرنګيس نومېدله واده وکړ او له هغې څخه يې زوی پيدا

(c) ketabton.com: The Digital Library

شو چې کېخسرو نومیده. سیاوش له تورانیانو سره په مخامخ جګړه کې له منځه ولاړ.

تر سیاوش وروسته د هغه زوی کیخسرو د بلخ واکمن شو. نوموړی د خپل پلار د غچ اخیستلو لپاره له تورانیانو سره وجنګېد. د تورانیانو واکمن افراسیاب او د هغه ورور یې په زنځیرونو وتړل او بیا یې ووژل.

په سمنګان ولایت کې د رستم تخت

په اوستایي متونو کې راغلي چې کیخسرو دکیانیانو د واکمنی بېلا بېلې سیمې یو له بله سره وتړلې او د بشپړې ستروا‌کۍ (امپراتورۍ) واک او ځواک یې درلود. له همدې امله یې په اوستا یي متونو کې د هېواد جوړونکي په نامه یادونه شوې ده. تر کیخسرو وروسته د افغانستان د اساطیري تاریخ دریمه واکمني چې د اسپه په نامه یادېږي، واک ته ورسېدله.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې دکیانیانو د نامه معنا او د نامتو واکمنانو نومونه و وایي او دویمه ډله دې دکیکاوس په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته و وایي.

پوښتنې

١ – دکیانیانو لومړی واکمن څه نومېده؟

٢ – سیاوش څوک و؟ خپل معلومات وړاندې کړئ.

٣ – دکیانیانو ورستنی واکمن څوک و؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې دخپلې سیمې له مشرانو څخه یو داستان رانقل کړي او ټولګیوالو ته دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريمه لړۍ: د اسپه واكمني

په دې لوست كې به د اسپه كورنۍ د سياسي او ټولنيزې وضعې د څرنګوالي په اړه معلومات ترلاسه كوئ.

تر كياني كورنۍ وروسته د پاچا هانو بله لړۍ واك ته ورسېدله چې د اسپه كورنۍ په نامه يې شهرت وموند. ددې كورنۍ د هر واكمن د نامه په پای كې د اسپه كلمه راغلې ده، ځكه په تاريخي متنونو كې د اسپه د كورنۍ په نامه مشهوره شوې ده. د ځينو رواياتو پر بنسټ ددې كورنۍ لومړنی ټولواك لهراسپ نوميده. لهراسپ د كيانيانو د واكمنۍ پر ټولو سيمو واكمني درلوده. د يوشمېر ځيرونكو په باور لهراسپ له تورانيانو سره په جګړه كې و وژل شو. نوموړی باهمته عادل او د لوړ شخصيت خاوند و. د خپلې واكمنۍ په سيمو كې يې زياتې ودانۍ جوړې كړې. لهراسپ د زردشت دين منلی او د هغه د پراختيا لپاره يې ربړونه ګاللي دي. د لهراسپ څخه دوه زامن پاتې شول چې يو يې ويشت اسپه او بل يې زري وري نومېده.

ويشت اسپه يا ګشتاسپ د پلار تر مړينې وروسته د بخدي واكمن شو. د ګشتاسپ شهرت له دې كبله زيات شو چې له زردشت سره يې ملتيا وكړه او د هغه د آيين د خپرولو لپاره يې ډېر ربړونه وګالل. زردشت له ګشتاسپ څخه هيله وكړه چې خپله ميرمن هوتاوسا هم خپل آيين ته دعوت كړي. ترڅو زردشت آيين لرو ځايونو ته ورسېږي. د ګشتاسپ په امر د زردشت ټولې ويناوې(اوستا) د غوايي پر ۱۲ زره پوستكو وليكل شوې. د ګشتاسپ د واكمنۍ پر مهال د تورانيانو سره زياتې جګړې ترسره وشوې. تر ګشتاسپ وروسته د هغه زامن واك ته ورسېدل. له دې سره سره چې د زري وري د واكمنۍ په اړه زيات معلومات نشته، خو د هغه د پهلوانۍ په اړه چې په سيستان كې اوسېده، زيات تاريخي روايات ويل شوي دي. د ګشتاسپ د بل زوی سپينتو داتا يا اسفنديار د واكمنۍ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بلخ کې د نوبهار د اورتون د پاتې شونو یو انځور

اره زیات معلومات شته. ویل کېږي چې اسفندیار زړور او هوښیار واکمن و. هغه د بلخ پر اورتون داسې نیزه ودروله چې معنا یې د خپلې سیمې څخه په میړانه دفاع او د پردیو مخنیوی و. دا مطلب یې په ټولو رسمي لیکونو کې خپلو ګاونډیانو ته ورساوه او د خپلو سیمو لپاره یې د ودانیو زیاتې چارې تر سره کړې. د زردشتي آئین لپاره یې زیات خدمتونه وکړل او هغه ته یې تر خپلې ولکې لاندې سیمو کې وده ورکړه. د اسفندیار تر مړینې وروسته د اسپه د کورنۍ واکمنې پای ته ورسېده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د اسپه کورنۍ، دویمه ډله دې د لهراسپ او دریمه ډله دې د ګشتاسپ په اړه خپل معلومات نورو سره شریک کړي.

پوښتنې

١ د اسپه کورنۍ ولې په دې نامه یاده شوې ده؟
٢ – د اسپه کورنۍ لومړنی واکمن څه نومیده؟ په اړه یې معلومات وړاندې کړئ.
٣ – د اسپه کورنۍ وروستی واکمن څوک و؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د لرغونو اورتونونو په اړه د بېلا بېلو رسنیو په مرسته نوي معلومات راټول او په ټولګي کې دې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغونی افغانستان او هخامنشیان

په دې لوست کې به د افغانستان او هخامنشیانو تر منځ اړیکو او د یونانیانو په واسطه د هغوی د رانسکوریدو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

تر میلاد څخه وړاندې شپږمې پېړۍ پورې د آریانا پر زیاتو سیمو د اوستایي واکمنانو حاکمیت برلاسی و. د همدې پېړۍ په پیل کې د لرغوني افغانستان د لویدیځو کرښو ها خوا د هخامنشي واکمنۍ بنسټ کېښودل شو. هخامنشیانو د فارس پر اړوندو سیمو سربېره د خپلې امپراطورۍ د لویدیځو او ختیځو کرښو څخه بهر سیمې هم تر خپلې ولکې لاندې راوستلې او د یوې لویې امپراتورۍ لمن یې په پخواني فارس او شا و خوا سیمو خپره کړه.

هخامنشیانو پر فارس باندې تر واکمن کېدو وروسته د خپلې واکمنۍ د غځولو هڅې پیل کړې. د کوروش د واکمنۍ پر مهال هخامنشانو په ختیځو او لویدیځو لورو ته یرغلونه پیل کړل. دا مهال په ټول لرغوني افغانستان کې یو مرکزي دولت او واحده سیاسي واکمني نه وه او د افغانستان په هر گوټ کې محلي حکومتونو او ملکوت الطوایفو (وړو واکمنیو) حاکمیت درلود.

له میلاد څخه د مخه په ۵٤۹ کال کې د کوروش ترفرمان لاندې لښکر د افغانستان یو شمېر سیمې تر یوې مودې پورې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې. له کوروش څخه وروسته د ده زوی کمبوجیه واک ته ورسېد. هغه د فارس لوېدیځو پولو ته پام درلود. د مصر له فرعون سره یې جگړې وکړې او هغه ته یې ماته ورکړه او د هغه سیمې یې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې. نوموړی پارس ته

د کروش د واکمنۍ پرمهال د هخامنشیانو د امپراتورۍ قلمرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بېرته راتګ پرمهال مړ شو.

له کمبوجي څخه وروسته هخامنشيانو د لړۍ يو شخص د لومړی داريوش په نامه واک ته ورسيد نوموړي د هند د خاورې د نيولو په موخه د سيند له اوبو تېر شو، پنجاب او سند يې ونيول. له همدې امله له هند څخه په زياته کچه د سرو زرو کلني عايدات، چې اندازه يې ۳۶۰ طلا تالانه (د هغه مهال د سرو زرو قياسي واحد وه چې د سند او پنجاب له بومې (اصيلو) وګړو څخه د باج په توګه هخامنشي واکمنانو ته ورکول کېدل. داريوش خپله پراخه امپراتوري چې په هغې کې د وګړو بېلا بېل ۴۸ ډوله نژادونه، د وګړو بېلا بېل کيشونه، او د بېلا بېلو ژبو او دودونو لرونکي وو، په خورا تدبير تر خپلې ولکې لاندې ساتل.

په يو شمېر ډبرليکونو کې، چې د هخامنشي واکمنانو را پاتې دي، داسې ليکنې شته چې د ختيځ پر لور د هخامنشي واکمني غځېدلې او خوره شوې ده. يو له هغو ډبرليکونو څخه د بې ستون ډبرليک دی چې د هخامنشي واکمنانو تر ولکې لاندې ۲۱ او يا زياتې سېمې يادې شوې دي.

د هخامنشيانو يو شمېر نامتو واکمنانو لکه: لومړی داريوش، خشيار شاه، دويم داريوش او دويم اردشير او يو شمېر نور د واک ګدۍ ته ورسېدل. زياتې سېمې يې تر خپلې ولکې لاندې راوستې، خو ۳۳۱ کاله پخوا تر ميلاد يونانيانو د هخامنشي امپراتوري راوپرځوله او اړوندې سېمې يې د يوناني امپراتورۍ برخې وګرځولې.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و ويشل شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشيانو نامتو واکمنان معرفي او دويمه ډله دې د بيستون ډبرليک په اړه خپل معلومات ټولګيوالو ته واوروي.

پوښتنې

١ – کوم هخامنشي واکمن د افغانستان د نيولو هڅې وکړې؟ معلومات ورکړئ.

٢ – هخامنشي امپراتوري د چا له خوا را وپرځول شوه؟ په لنډه توګه خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د هخامنشي امپراتورۍ په اړه معلومات را ټول او بيا دې په ټولګي کې نورو ټولګيوالو ته ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغونی افغانستان او یونانیان

په افغانستان کې د يوناني واکمنۍ پېژندنه په دوو مهمو پړاوونو کې شونې ده. لومړی هغه پړاو دی چې د مقدوني سکندر د بريدونو (۳۳۰ کاله پخوا تر ميلاد) را پيلېږي او د سکندر تر مړينې دوام مومي. دويم پړاو په افغانستان کې له سکندر وروسته د يوناني قوماندانانو د واکمنۍ پېر دی چې تر ۲۵۵ کاله پخوا تر ميلاد پورې يې دوام وکړ.

الف: د مقدوني سکندر بريدونه او د هغه مړينه

مقدوني سکندر د هخامنشيانو امپراتوري له منځه يووړه او د هخامنشيانو وروستی واکمن، دريم داريوش د افغانستان پر لور وتښتېد. مقدوني سکندر ۳۳۰ کاله پخوا تر ميلاد د دريم داريوش د تعقيب لپاره لومړی هرات او بيا د باختر پر لور خپلې لښکرې چمتو کړې. دريم داريوش د باختر د والي، بسوس د پلويانو له خوا و وژل شو. د هرات واکمنانو په پيل کې د سکندر لښکرو ته په لاره ورکړه او مقدوني سکندر د بسوس د نيولو اوځپلو لپاره د باختر پر لور وخوځېد، خو له هرات څخه د سکندر د ځواکونو د تګ پر مهال د هرات خلکو پاڅون وکړ او د دې پاڅون په پايله کې د اناکسپ په نامه يوناني قوماندان ووژل شو. مقدوني سکندر، چې د هرات له پېښې څخه خبر شو، سمدلاسه يې د هرات د بېرته نيولو پرېکړه وکړه او هرات ته يې مخه کړه او د پخواني هرات (آريا) ته ځېرمه يې ټول پاڅون کوونکي، چې په يوه ځنګل کې يې د هرات د دفاع لپاره مورچلې نيولې وې، همله وسوځول او بيا يې د يوناني لښکرو د ساتنې او پالنې په نيت د آريا سکندريې په نامه د يوه نوي ښار بنسټ کېښود چې د هرات اوسنی ښار ګڼل کېږي.

د هرات ترنيولو وروسته يوناني لښکرو د سکندر تر مشرۍ لاندې د فراه ولايت

د مقدوني سکندر يو انځور

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر سیمو یرغل پیل کړ او د سیستان سېمې یې هم تر خپل واک لاندې راوستلې. د دې یرغل په دوام یې د هلمند پر دواړو څنډو پرتې سېمې یو په بل پسې لاندې کړې او په دې لړ کې یې د بلوچستان مرکز (زریاسپ) هم ونیو.

وروسته له هغه بیا یې د اراکوزیا د سیمو لاندې کولو ته خپلې لښکرې اړم کړې او ۳۲۹ کاله پخوا تر میلاد یې اراکوزیا ترلاسه کړه او په همدې کال یې د اوسني کندهار ښار ته څېرمه سېمه کې د یوه عسکري کوټ بنسټ کېښود. د اراکوزیا (کندهار) له اوسېدونکو څخه یې نوی څواک جوړ کړ او د اراکوزیا ولایت چارې یې د ممتین په نامه یوه تن ته وسپارلې. له دې سره سره چې تر دې مهاله سکندر د لرغوني افغانستان درې مهم ولایتونه هرات، بلوچستان او کندهار تر خپل واک لاندې راوستي وو، خو د هرات پخواني واکمن، بسوس په مرسته دوه زره لښکرد هرات د دفاع لپاره چمتو او په هرات کې یې د خپلواکۍ اعلان وکړ. سکندر د هراتي پاځون د ځپلو لپاره زیات شمېر لښکرې ولېږلې هرات یې محاصره او د یوې درنې جګړې په ترځ کې یې د هراتیانو د پاځون مشر ساتي بارزانس و واژه او هرات بیا د سکندر د ځواکونو تر امر لاندې شو.

د هرات، سیستان او کندهار تر نیولو وروسته مقدوني سکندر د کابل د سیمو نیولو ته متوجه شو. اسکندر تر میلادد وړاندې ۳۲۹ کال کې کابل ته راورسېد. د دې سیمو تر لاندې کولو وروسته د پغمان له لارې کاپیسا ته ولاړ او هلته یې د خپلو عسکرو لپاره د قفقاز سکندریه (اوسنی بګرام) جوړ کړ. د همدې کال په پسرلي کې یې د اندراب له لارې د بسوس پر ځواکونو بریدونه پیل کړل. بسوس د اتو زرو ځواکونو په مټ د مقاومت ډګر ته را ووت، خو د سکندر له زیاتو لښکرو سره یې د پر له پسې مقابلې توان له لاسه ورکړ او د آمو سیند پورې غاړې (سغد) ته واوښت. بسوس له هغه ځایه د باختري ځواکونو په مټ د سکندر پر لښکرو بریدونه کول او تر میلاد وړاندې ۳۲۷ کال پورې یې دوام وکړ. په همدې کال سکندر له یوه باختري ځواکمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

قوماندان سره د دوستۍ لاس ورکړ او د رخشانې په نامه له یوې پيغلې سره يې واده وکړ او په دې ډول يې د باختر سېمه تر خپل ګورت لاندې وساتله.

سکندر د باختر تر نېولو وروسته د کاپيسا له لارې د کابل سيمو ته را وګرځېد او بيا د درونټې له لارې کونړ او اسمار سيمو ته ورسېد. په نوموړو سيمو کې له يوسفزو سره تر درنو جګړو وروسته تېېي شو او بيا يې د باجوړ او چترال سېمې تر خپل واک لاندې کړې.

سکندر د سيمو د نيولو لړۍ جاري وساتله او تر ميلاده وړاندې په ۳۲۵ کال د کراچۍ په سمندري بندر کې يوه بله سکندريه جوړه او له هغه ځايه د ګدروزيا (بلوچستان) پر لور د پارس سيمو ته ورسېد. کله چې بابل ته ورسېد، هلته د ملا ريا د ناروغۍ له امله مړشو. دامهال دی ۳۲ کلن و.

ب: د سکندر تر مړينې وروسته د يونانيانو امپراتوري

د سکندر تر مړينې وروسته د يوناني قوماندانانو تر منځ د واک پر سر ډېرې خونړۍ جګړې وشوې. د مقدونيې په ښار کې د کاسندر په نامه يو تن قوماندان واک ته ورسېد او د سکندر مور يې د پيرنا په ښار کې محاصره او بيا يې و وژله. په دې ډول د سکندر په لويه امپراتورۍ کې ګډوډې منځته راغله او د دې ګډوډۍ پايله دا شوه چې يوناني امپراتوري په دريو لويومرکزونو ووېشل شي.

۱ – د سکندر تر مړينې وروسته، بطليموس له يوناني امپراتورۍ څخه مصر بېل او تر خپلې ولکې لاندې راوست. له بطليموس څخه وروسته د دغې کورنۍ واکمنان په پر له پسې توګه تر ۳۰ کاله مخکې تر ميلاد د مصر پر سيمو واکمن پاتې شول.

۲ – د يوناني امپراتورۍ په پلازمېنه (مقدونيه) کې انتي ګوس واک ته ورسېد. انتي ګوس او د هغه کورنۍ د ۳۰۶ کاله وړاندې تر ميلاده بيا تر ۱۴۶ کاله وړاندې تر ميلاده پر مقدونيه او اړوندو سيمو واکمن پاتې شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ – د سليکوس په نامه يوناني قوماندان په سوريه کې واک ته ورسيد او د يوناني امپراتورۍ ختيځې سېمې يې له سوريې څخه تر هنده پورې تر خپل کنټرول لاندې راوستلې چې افغانستان هم د سليکوس تر واک لاندې سيمو کې شمېرل کېده. سليکوس او د هغې لړۍ نورو واکمنانو په افغانستان کې د ديودتس تر مهاله واک درلود، خو د بطليموس او سليکوس د ځواکونو تر منځ پر له پسې جګړو ديوديتس ته په باختر کې تر ميلاده وړاندې ۲۵۵ کال کې د خپلواکۍ د اعلانولو زمينه برابره کړه، چې د يونان باختري دورې په لوست کې به يې په بشپړه توګه ولولو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په نقشه کې د مقدوني سکندر د لشکر کشيو لورى وښيي.

پوښتنې

۱ – مقدوني سکندر په کوم کال د هخامنشيانو امپراتورۍ له منځه يووړه؟ خپل معلومات وړاندې کړئ.

۲ – مقدوني سکندر په باختر کې له کومې نجلۍ سره واده وکړ؟

۳ – د سکندر تر مړينې وروسته د يونانيانو امپراتورۍ له کوم برخليک سره مخامخ شوه؟ معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د مقدوني سکندر په اړه د لوست له کتاب پرته له بل کتاب څخه معلومات را غونډ او ټولګيوالو ته دې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغونی افغانستان او موریایان

په دې لوست کې به د موریایانو او په هغه مهال کې د افغانستان سیاسي وضعې په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د موریایانو لومړنی واکمن چندراګوپتا نومېده چې له میلاد څخه ۳۲٤ کاله مخکې یې د هند پر ډېرو برخو سیمو واکمني پیل شوه. چندراګوپتا د افغانستان په ختیځو برخو کې یو شمېر سیمې، چې د یوناني واکمنانو تر لاس لاندې وې، ونیولې. دا مهال د یوناني سلیکوس لښکرو تر درنو جګړو وروسته لومړی باختر او بیا یې د کابل وادي بیرته ونیوله او د سیند تر سینده یې د چندراګوپتا ځواکونه تعقیب کړل، خو د لنډو بریو وروسته د چندراګوپتا د ځواکونو تر پر له پسې بریدونو لاندې شو او په پای کې یې له چندراګوپتا سره د دوستۍ لاس ورکړ. خپله لور یې هغه ته په نکاح کړه او ګندهارا، اراکوزیا او ګدروزیه یې هم د چندراګوپتا ځواکونو ته پرېښودل. او باختریې د دیودوتس په واک کې ورکړ، چې وروسته همدې باختري واکمن د خپلواکۍ اعلان وکړ.

چندراګوپتا ۳۰۰ کاله پخوا تر میلاده مړ شو. وروسته یې زوی بندوسارا د هند پر ګدۍ کښېناست. دا مهال د یوناني امپراتورۍ بېلا بېل مرکزونه جوړ شوي وو او د هغو تر منځ تودو جګړو دوام درلود. له دې سره سره چې د یوناني بېلا بېلو مرکزونو تر منځ جګړې کېدې، خو د سلوکیدیانو او موریایانو تر منځ د ښو اړیکو لمن ورځ په ورځ پراخېدله. د هند یو مؤرخ ابوظفر ندوي لیکي:

((د هند واکمن بندوسارا انتیاکوس ته پیغام ولیږه چې ماته یوتن طبیب، خواږه شراب او یو څه وچ انځر را ولیږه! انتیاکوس یې په ځواب کې ولیکل، خواږه شراب او وچ انځر به در ولیږم، خو د یونانیانو په قانون کې د عالم او طبیب پلورل منع دي)).

د چندراګوپتا د مهال یوه طلایي سکه

د مور یایانو او سلیوکیدیانو تر منځ ښو اړیکود دې زمینه برابره کړه چې هندي سوداګریز توکي له هندڅخه باختر او بیا به د سلوکیدیانو د واکمنۍ او تر هغو وړاندې نورو سیمو ته رسېدل. او برعکس له همدې سیمو څخه سوداګریز توکي د هند لوري ته رسېدل. دا سوداګریزې اړیکې د دې لامل شوې چې د یوناني او هندي کلتور تر منځ د ګډېدو او یوځایوالي زمینه برابره شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر بندوسارا وروسته د ګوپتايي کورنۍ نامتو واکمن اشوکا د واک پر ګدۍ کېښېناست. اشوکا د بودايي دين د خپرولو په لارکې زيات زيار وايست. ډېر شمېر مبلغان يې افغانستان او د نړۍ بېلا بېلو برخو ته ولېږل. تر واک لاندې سيموکې يې هغه فرمانونه پر ډبرو وليکل چې د بودايي ائين استازيتوب يې کاوه. په کندهار، ننګر هار (درونټه) او يو شمېر نورو سيموکي د اشوکا فرمانونه شته چې پر ډبرو ليکل شوي دي. د اشوکا په فرمانونوکې د ايتودموس (اى تيوديم)د نوم څرک نه ليدل کېږي، د دې معنا دا ده چې د اشوکا د واکمنۍ پر مهال په افغانستان کې د اى تيوديم واکمني لا نه وه پيل شوې. د اى تيوديم د واکمنۍ له پيل سره سم د اشوکا هغه والي چې د کابل حوزه اوګندهارا يې تر واک لاندې وه، له ماتې سره مخ شو او په دې توګه د موريايانو واکمني د افغانستان پر سهيلي سيمو له منځه ولاړه او په ۲۵۵ کاله پخوا تر ميلاده اى تيوديم د باختر بريدونه د هندوکش تر سهيلي سيمو راورسول او د افغانستان د خپلواکۍ اعلان يې وکړ.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دريو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشيانو، دويمه ډله دې د يونانيانو او دريمه ډله دې د موريايانو د واکمنيو سيمې او سرحدونه په نقشه کې وښيي.

پوښتنې

۱ - د موريايانو د لومړني واکمن په اړه څه معلومات لرئ؟ توضيح يې کړئ.

۲ – بندوسارا سلوکيدي واکمن ته څه وليکل او بيا يې څه ځواب تر لاسه کړ؟ خپل معلومات وړاندې کړئ.

۳ – د اشوکا دکيش په اړه څه معلومات لرئ؟ بيان يې کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی
په افغانستان کې لومړني مدنيتونه

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د يوناني باختري خپلواک دولتونه
- د يوناني باختري مدنيت ځانګړتياوې
- د يوناني باختري دورې نامتو ښار(آی خانم)
- ساکان
- د کوشانيانو امپراتوري
- بګرام يا د کوشاني امپراتورۍ پلازمېنه
- هډه يا د کوشاني امپراتورۍ کلتوري مرکز
- باميان د کوشاني امپراطورۍ عقيدتي مرکز
- کيداريان يا کوچني کوشانيان
- د يفتليانو امپراتوري
- د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان وضع.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هيله کيږي چې د دې څپرکي په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- له يوناني باختري دولت، د آی خانم ښار، د پارتيانو او ساکهانو واکمني، د کوشانيانو امپراتورۍ او د هغې د مهمو مرکزونو، د کيداريانو حاکميت، د يفتليانو امپراتورۍ او د اسلام د ظهور پر مها ل د افغانستان له وضعيت سره آشنايي.
- د يوناني باختري مدنيت پر ځانګړتياوو او د آی خانم د ښار د جوړښت پر ډول پوهېدل.
- د بګرام، هډې او باميانو په ارزښت پوهېدل.
- د هېواد له توريستي او لرغونو سيمو سره د ليوالتيا پيدا کېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې لوست کې به د يونانيانو باختري دولت د جوړيدو او د باختر له سياسي وضعې سره، چې سغد، مروې، بلخ او تخار سيمې پکې شاملې دي، آشنا کېږئ.

لومړی ديوديتس د يونان – باختري دولت بنسټ ايښوونکی دی. نوموړي ۲۵۵ کاله پخوا تر ميلاده په باختر کې له يوناني سلوکيديانو څخه خپله خپلواکي اعلان کړه. د ديوديتس واکمنی دوه پړاوه درلودل. په پيل کې ديوديتس په باختر کې داسې مسکوکات جوړ کړل چې د سکې پر يو مخ د ديوديتس انځور او پر بل مخ يې د انتيکيوس څېره ښکارېده خو د ديوديتس د واکمنی وروستي مسکوکات بيا له خپلواکی وروسته جوړ شوي دي. په دې مسکوکاتو کې د سکې پر يوې خوا د ديوديتس څېره او پر بل مخ يې د جيوپيتر څېره (د رعد او برق الهه) انځور شوې وه. د ديوديتس تر واکمنی لاندې سيمې تر باختر پورې چې سغد، او مروه، بلخ او تخار سيمې په کې شاملې وې وې. لومړی ديوديتس۲۵۰ کاله پخوا تر ميلاده مړ شو.

د لومړي ديوديتس تر مړيني وروسته د هغه زوی دويم ديوديتس واکمن شو. نوموړي تر ۲۳۰ کاله وړاندې تر ميلاده د باختر پر سيمو واکمني درلوده. د دويم ديوديتس د واکمنی پر مهال يو شمېر نوري سيمې هم د باختر تر واک لاندې شوې. هرات او د هريرود سيمې هم د باختر تر کنټرول لاندې سيمې شوې. هغه مهال د پارت دولت د مشر ارساس او دوهم ديوديتس تر منځ د ملګرتوب او دوستی اړيکې زياتې شوې. په دې ډول د سلوکيديانو په وړاندې دوه نوې خپلواک دولتونه سره ملګري او متحد شول.

د ديوديتس د کورنی واکمنی زياته موده دوام ونه کړ ځکه چې د ای تيديوم په نامه يوه تن قوماندان ۲۲۰ کاله پخوا تر ميلاده د ديوديتس پر خلاف پاڅون وکړ او د هغه واکمني يې له منځه يوړه.

ای تيديوم ۲۲۰ کاله پخوا تر ميلاده د باختر نوی خپلواک واکمن شو. دا مهال د شام يوناني

(c) ketabton.com: The Digital Library

واکمن انتیکوس د پارت پر نوي خپلواک شوي دولت برید وکړ او د پارتي دولت تر نړولو وروسته يې د باختر پر لور بریدونه پیل کړل. ای تیدیوم د جګړې او مقابلې لپاره د دښمن د مخنیوي لپاره هریرود ته ورسېد او هلته تر یوې درنې جګړې وروسته له ماتې سره مخامخ شو وروسته له هغه يې د خپل مرکز پر لور مخه کړه او په خپل مرکز کې يې چې د زریاسپ په نوم یادېده د خپلې واکمنۍ ځخه د دفاع ملا وتړله. دا دفاع تر دوو کالو وغځېده. د شامي واکمن له لوري دا ښار په محاصره کي وساتل شو. تر دوو کلونو وروسته د دواړو لورو تر منځ روغه وشوه او تر دې روغې وروسته ای تیدیوم د خپلې واکمنۍ د زیاتولو او لا غښتلي کولو لپاره مناسبه زمینه ومونده.

ای تیدیوم د باختر لومړنی واکمن و چې یوناني هنر یې د هند لویې وچې ته ورساوه. د یو شمېر مؤرخینو په باور د هغو خروشتي ډېرلیکونو پر بنسټ چې په هند کې تر لاسه شوې دي. دا څرګندېږي چې یوناني هنر مندانو او صنعت کارانو خپله اغېزه د هند پر سیمو کړې ده.

تر ای تیدیوم وروسته د هغه زوی دیمیتروس په ۱۹۰ کاله پخوا تر میلاده واک ته ورسېد. نوموړي د خپلې واکمنۍ سیمي لا پراخه کړې. تاکسیلا کاتیا وار او د موریایته سیمې يې د هند له واکمنانو څخه ونیولې. دیمیتروس د خپلې واکمنۍ په بېلابېلو سیمو کې د نویو ښارونو د جوړولو کارونه پیل کړل چې په اراکوزیا کې کلات، په سند او هند کې سیالکوټ او پتیاله يې خورا مهمې بېلګې دي.

د دیمیتروس د مسکوکاتو یوه بېلګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د باختري یونان د کورنی وروستی واکمن دیمیتروس و چې د خپل یوقوماندان له خوا یې ماته وخوړه. د هغه قوماندان، چې ایوکراتېد نومیده، د یوې نوې کورنی بنسټ کېښود.

ایو کراتید په ۱۸۱ کاله پخوا تر میلاده په بلخ کې واک ته ورسېد او پر ټولې لرغونې آریانا یې واکمني درلوده. د ایو کراتید د واکمني پر مهال د ای تیدیوم د کورنی پاتې شونو د پارتیانو په

د ایوکراتید د مسکوکاتو بېلګه

مرسته د ایوکراتید پرضد یو لړ فعالیتونه پیل کړل. د دې فعالیتونو په ترځ کې د ایوکراتید واکمني کمزورې شوه او د خپلې واکمنی مرکز یې تر میلاد پخوا په ۱۳۵ کال کې د هندوکش سویل یا کاپیسا ته ولېږ داوه.

تر ایوکراتید وروسته د هغه زوی هیلوکلس د واک پر ګدی کېنېناست. نوموړی چې د یونان – باختري دورې وروستی څواکمن پاچا پېژندل کېږي، د خپلې واکمنی سېمه یې د هندوکش له شماله بیا تر ګندهارا او جیهلم پورې و غځوله. ۳۶ تنو باختري یوناني واکمنانو پر باختر او اړوندو سیمو واکمني درلوده. سل کاله پخوا تر میلاده د لرغوني افغانستان په سویلي سیمو کې د ساکانو په نامه یوې بلې کورنی ورځ په ورځ د خپلې واکمنی سېمې پراخولې او ورو ورو یې د یونان باختري پېر یو شمېر سېمه ییز واکمنان تر خپل واک لاندې راوستل او د یونان باختري پېر واکمني یې د له منځه وړلو له خطر سره مخامخ کړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په نقشه کې د کاپیسا، پتیاله او جهلم موقعیتونه وښیي.

پوښتنې

۱ – په لومړي ځل د یونان باختري پېر کوم واکمن د باختر خپلواکي اعلان کړه؟ په دې اړه خپل معلومات وړاندې کړئ.

۲ – ای تیدیوم څوک و؟ په اړه یې خپل معلومات وړاندې کړئ.

۳ - د یونان باختري دورې وروستی امپراتور څوک و؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په نورو خپرونو او کتابونو کې د یونان –باختري پېر د مسکوکاتو انځورونه ومومي او په اړه دې خپل راټول شوي معلومات په ټولګي کې نورو ټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان - باختري مدنیت ځانګرتیاوې

په دې لوست کې به په لرغوني افغانستان کې د یونان باختري مدنیت له ځانګرتیاوو او اهمیت سره آشنايي پیداکوئ.

افغانستان د زیات شمېر مؤرخینو او څېړونکو له نظره خورا ستراتژیک ټاټوبی ګڼل شوی دی. انګلیسي نامتو مؤرخ تاینبي افغانستان د لرغونو مدنیتونو د یوځای کیدلو د ټاټوبي په نامه یاد کړی دی. جاپاني لرغونپوه (ماوریز یوتوزي) لرغوني افغانستان ته د سوداګرۍ او راکړې ورکړې د څلور لارې نوم ورکړی دی. علامه حبیبي افغانستان په سیمه کې د لرغونو مدنیتونو د زانګو په نامه نومولی دی. په دې تر تیب نور القاب او عناوین هم د لرغوني افغانستان د ارزښت په اړه یاد شوي دي. د هغو لرغونو مدنیتونو له شمېرڅخه یو هم د یونان باختري مدنیت دی چې په افغانستان او سیمه کې د یوه نامتو تاریخي مدنیت په توګه پېژندل شوی دی.

یو نان باختري مدنیت د دوو مدنیتونو ټولګه ده. دا دوه مدنیتونه چې یو یې د یونانیانو په وسیله له هغوی سره یو ځای افغانستان او سېمې ته را رسېدلی او بل یې په باختر کې دځایي اوسیدونکو مدنیت و چې د لرغونو آریايي مدنیتونو پر بنسټ یې وده کړې وه. د دې دواړو مدنیتونو یو ځایوالي په سیمه او لرغوني افغانستان کې د نوي مدنیت بنسټ کېښود چې په تاریخ کې د یونان – باختري مدنیت په نامه پېژندل شوی دی.

یونانیانو په خپل هېواد کې یو په بل پسې د لوړو فکرونو او اندونو نامتو پړاونه تېر کړي وو، چې یو پړاو یې د هیراکلت، افلاطون، بطلیموس او نورو فیلسوفانو پړاو و دا پړاو له یوناني امپراتورۍ سره یوځای وغوړېد. د ودانیزو چارو بېلابېلې تجربې یې آزمویلې او کارولې وې چې د بېلګې په توګه کولای شو د پژې جوړولو (مجسمې جوړولو) نوم واخلو چې د کمال تر پولې رسیدلې وه.

یونانیانو له خپلو فتوحاتو سره یوځای خپل مدني لاس ته راوړني هم له ځان سره تر واک لاندې سیمو ته لېږلې، چې بېلګې یې په ټولو تر لاس لاندې سیمو او په ځانګړې توګه لرغوني افغانستان کې څرګندې دي.

یوناني معمارانو د عسکري کوټونو لپاره داسې ځایونه غوره کول چې د دوو یا دریو خواوو به د طبیعي موانعو په مرسته ساتل کېدل او یا یې د ساتنې شونتیاوې درلودې، یوه خوا به یې د خپلو ځواکونو په مټ ساتله. دا ډول ودانۍ د افغانستان په بېلا بېلو برخو کې لیدل کېږي. د بېلګې په توګه د ای خانم لرغونې سیمه، چې د کوکچې او آمو سیند په تقاطع کې ودانه شوې ده یادولای شو. د بګرام لرغونې سیمه یوه بله بېلګه ده چې د شتل او پنجشیر سیندونو د تقاطع پر ځای جوړه شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پڅې جوړول د يوناني هنر يوه بله بېلګه ده چې په لرغوني افغانستان کې يې د افغاني هنر مندانو په مټ زياته وده وکړه. دا هنر د باميانو او نورو پڅيو په شتون سره په وروستيو دورو کې د نړيوال فرهنګي ميراث په توګه پېژندل شوی دی. د يوناني ليکدود زياتې بېلګې د ډبرليکونو پر مخ ليدل کيږي، چې هغه مهال د هېواد په بېلا بېلو برخو کې معمول و. دا ليکدود نه يوازې د لرغوني افغانستان د تاريخي پېښو په اړه ډاډمن اخځونه دي، بلکې په افغانستان کې د يوناني علمي بهير د غوړېدلو استازيتوب هم کوي.

د يوناني تمدن بېلا بېلې بېلګې چې د ودانيو جوړولو په ميتودونو، د پڅيو جوړولو په مهارتونو او د ليکدودونو په کارونو کې ليدل کېږي، د افغانانو په مټ يې په افغانستان او سيمه کې وده او پراختيا موندله. لومړي ولسونو دا نوښتونه ومنل او بيا يې په خپلو سيمو کې د تعميم او زياتولو لپاره کار او زيار وګاله. له همدې امله په يونان باختري دوره کې ټولې يوناني مدني لاس ته راوړنې يوازې يوناني پاتې نه شوې، بلکې په افغاني بڼه يې وده وکړه او د يوه ګډ مدنيت څېره يې پيدا کړه، چې په لرغوني تاريخ کې د يونان – باختر مدنيت په نوم پېژندل کېږي.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي. هره ډله دې په دې اړه چې ولې مؤرخينو لرغوني افغانستان ته جلا جلا القاب او نومونه ورکړي، په خپل منځ کې خبرې اترې وکړي.

پوښتنې

١ – مؤرخينو د لرغوني افغانستان لپاره کوم القاب ياد کړي؟

٢ – د يونان باختري د معمارۍ دوه اړخيزه اغيزه څه وه؟

٣ – د پڅې جوړولو يوناني هنر په افغانستان کې څه اغېزې درلودې؟ په اړه يې خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د لرغونو ودانيو د ډول، جوړښت او شکل په اړه معلومات تر لاسه کړي او بيا دې په ټولګي کې نورو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان - باختري پېر یو نامتو ښار(آی خانم)

په دې لوست کې به د آی خانم له لرغوني سیمې او له دغې سیمې څخه د ترلاسه شویو شواهدو او آثارو په اړه معلومات ترلاسه کوئ، چې د افغانستان د لرغوني تاریخ یوه برخه ګڼل کېږي.

د تخار ولایت په هغه سیمه کې چې د آمو او کوکچې سیندونه سره یوځای کېږي، دوه زره درې سوه کاله پخوا د یوه دفاعي ښار بنسټ کېښودل شو، چې وروسته بیا د یونان ـ باختري مدنیت په ستره بېلګه بدل شو. دا ښار په ۱۹۶۴ زېږدیز کال د فرانسوي لرغونپوهانو له خوا تر څېړنې لاندې ونیول شو.

آي خانم ازبکي ترکیبي نوم دی چې آی د میاشتې او خانم د میرمنې په معنا کارول کېږي.کله ناکله د سیمې اوسېدونکي د دې لرغوني ځای لپاره د ماه خانم نوم هم کاروي. که څه هم پوره څرګنده نه ده چې د دې لرغوني ښار لومړنی بنسټ ایښودونکی څوک و، خو د هغو شواهدو پر بنسټ چې له همدې سیمې څخه تر لاسه شوي او یا له ځینو تاریخي متونو څخه په ډاګه شوي، دا څرګنده وي چې د لومړي ځل لپاره یوناني مقدوني سکندر، د دې ښار بنسټ ایښی دی. یوناني نامتو جغرافیه پوه بطلیموس په خپلو آثارو کې د اکسوس سکندریې په نامه د یوې سیمې یادونه کړې، چې بې له شکه د آی خانم اوسنۍ سیمه ده.

څېړنو وښودله چې د ښار لومړنیو اوسیدونکو په پوره مهارت او دقت د ختیځ او لویدیځ د ودانیو جوړولو میتودونو تر منځ داسې یووالی راوستی چې ځانته خپل ځای لري. د بېلګې په توګه د ځینو ودانیو د ټینګښت په منظور تر اومو خښتو لاندې د پخو خښتو تهداب ایښودل شوی دی، د سکرو (ذغال) څخه یوه ټاکلې لایه (طبقه) د لنده بل د مخنیوي په نیت جوړه شوې ده. د ودانیو د سینګار او ښکلا لپاره د اهکي او تباشیري ډبرو څخه کار اخیستل شوی دی.

د آی خانم د دوو سرستونیو انځورونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لرغونپوهانو پرله پسې څېړنو وښودله چې آی خانم د يوناني او باختري فرهنګ د ګډېدو ټاټوبی دی. دا لرغونی ښار د يوه لوی ديوال په وسيله اِحاطه شوی چې اوږدوالی يې ۱۵۰۰ متره او لوړوالی يې لس مترو ته رسېده. که له دې سېمې څخه تر لاسه شوې د ودانيو پاتې شوني او سپړل شوي وران کورونه د موقعيت او حالت له مخې وکتل شي، په وضاحت سره دا مطلب بيانوي چې د ښار په مرکزي برخه کې دفترونه او د هغو پر شا او خوا د اوسيدونکو کورونه جوړ شوي وو. د ښار منځنۍ برخه چې ۳۰۰ متره په ۳۰۰ متره کې ساحه لري او د يوه لوی انګړ په څېر ځرګنديږي، په اصل کې د خپل وخت اداري مرکز او د چارواکو د واکمنی پلازمېنه وه. دا لوی انګړ چې اوږد والی يې ۱۳۰ متره او سور يې ۱۸۰ متره ته رسېده، په مستطيل ډول جوړ شوی چې په څلورو خواوو کې يې ۱۱٦ ستونونه درلودل. همداشان يو ستر تالار، چې اوږدوالی يې ۲۷ متره او سور يې ۱۷ متره ته رسېدلې دی، د دې لويې حويلی په منځ کې ښکاري.

د آی خانم په محوطه کې دننه د کورونو او خونو څخه زيات شمېر آثار او شواهد تر لاسه شوي چې د يونان- باختري مدنيت د برم نماينده ګي کوي.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي لومړۍ ډله دې د ای خانم نوم او بنسټ ايښودونکي او دويمه ډله دې له ای خانم څخه د تر لاسه شوي ډېرليک په اړه بحث وکړي.

پوښتني

۱- د آی خانم د موقعيت او د نامه د معنا په اړه څه معلومات لرئ؟ وړاندې يې کړئ.
۲- له آی خانم څخه د کوم پېر مسکوکات پيدا شوي دي؟ شرح يې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې له منابعو څخه د تخار ولايت او آی خانم په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساکان

په دې لوست کې به د افغانستان په سویلي سیمو لکه کندهار او سیستان کې د ساکانو د واکمنۍ په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د یونان باختري دورې ورستی څواکمن امپراتور هیلوکلس و چې د یونان باختري پر ټولې امپراتورۍ یې واکمني چلېده. تر هغه وروسته سیمه ییز واکمنان منځته راغلل چې هر یوه یې پر یوې کوچنۍ سیمې حاکمیت درلود او د دې ورو واکمنیو دوران تر سل کاله پخوا تر میلاده پایښت وموند. دا مهال د لرغوني افغانستان په سویلي او سویل ختیځو سیمو کې د یوې نوې کورنۍ واکمني پیل شوه چې د ساکه یا ساکانو په نامه یادیږي.

د ساکانو په نوم یو څواکمن قوم د لرغوني افغانستان په سویلي برخو، لکه اراکوزیا (کندهار) او سکستان (سیستان) په سیمو کې د خپلې واکمنۍ بنسټ کېښود. د دې نوي څواک لومړنی واکمن د هرایوس په نامه پېژندل شوی دی. نوموړي د یونان باختري امپراتورانو په څېر په خپل نامه مسکوکات جوړ کړل. په لنډه موده کې یې د خپل واک بریدونه تر تاکسیلا، سیند او بولان هاخوا سیمو پورې وغځول او د یونان باختري امپراتورۍ سویلي او سویل ختیځې سیمې یې تر خپل کنترول لاندې راوستلې.

تر هرایوس وروسته مایوس ۷۲ کاله تر میلاده وړاندې زمانه کې واک ته ورسېد. نوموړي پر خپلو مسکوکاتو د شهنشاه عنوان ولیکه. د نوموړي له مهاله یوه لیکنه چې د مس پر ټوټې لیکل شوې ده، لرغونپوهانو موندلې ده، په نوموړې لیکنه کې تر میلاده وړاندې ۷۸ کاله او د یوناني او خروشتي لیکدود بېلګې په څرګنده ښکاري. د مایوس اووه ډوله مسکوکات د لرغونپوهانو لاس ته رسېدلي دي.

تر مایوس وروسته د هغه دوه تنه میراث ورونکي پېژندل شوي دي، چې د دې دواړو واکمنۍ تر پنځوس کاله پخوا تر میلاده پایښت موندلی دی او بیا د نویو سیتي قومونو تر زور لاندې شوی او کوشاني امپراتورانو یې سېمې لاندې کړې او هغوی یې له واکه لېرې کړي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په خپلو کې د ساکانو اړه خبرې وکړي او له یو بل څخه دې پوښتنې ترسره او ځوابونه دې هم په خپله سره و ارزوي.

پوښتنې

١ – د ساکانو د واکمنۍ لومړنی ټاټوبی چېرې و؟ په اړه یې معلومات ورکړئ.

٢ – د ساکانو لومړنی واکمن څه نومېده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د ساکانو په اړه یو مطلب جوړ او په راتلونکي درسي ساعت کې دې نورو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوارلسم لوست

د کوشانیانو امپراتوري

په دې لوست کې به د کوشاني امپراتورۍ د تاسیس، د مهمو کوشاني امپراتورانو او د رباطک د ډبر لیک په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

د کوشانیانو نوم د کوشان له کلمې اخیستل شوی دی. کوشان د یوچې قوم څخه و چې له آمو سیندڅخه را پورې وتل او په بلخ کې یې د یونان باختري واکمنۍ پای ته ورسوله. د کوشانیانو د

د کجولاکدفیسیس د واکمنۍ پر مهال د یوې سکې دوه مخه

د رباتک ډبرلیک یو انځور

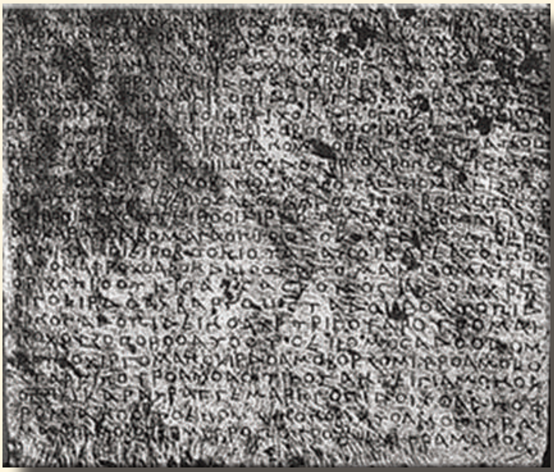

واکمنۍ په پیل کې بلخ او دري ولایتونه سره یوځای شول او د یوې نوې امپراتورۍ بنسټ یې کېښود. هغه مهال څلورو سترو امپراتوریو د آسیا او اروپا پر زیاتو سیمو واکمني درلودله، چې یوه یې د کوشانیانو امپراتوري وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کوشاني امپراتورۍ مؤسس کجولا کدفیسیس دی. نوموړي هغه درې سېمه ییز واکمنان، چې د یونان باختري وروستۍ واکمني یې پای ته رسولې وه او د بلخ پر ګاونډیو سیمو یې واک چلېده، یو په بل پسې تر خپل ګورت لاندې راوستل. کجولا کدفیسیس پخوا تر دې چې د پاچاهۍ اعلان وکړي، د قوم مشر و. نوموړي په ۴۰ زېږدیز کال کې د پاچاهۍ اعلان وکړ او تر ۸۰ زېږدیز د آریانا پر زیاتو سیمو یې پر له پسې ۴۰ کاله واک وچلېد. د خپلې واکمنۍ په وروستیو کې یې د شهنشاه لقب ځان ته غوره کړ.

د کجولا کدفیسیس تر مړینې وروسته د هغه زوی ویما تکتو د واک پر ګدۍ کېناست. تر ویما تکتو وروسته دده زوی ویما کد فیسیس له ۱۰۵ څخه تر ۱۲۷ زېږدیز پورې واکمن و. ویما کدفیسیس د کوشانیانو لومړنۍ ټولواک و چې د هېواد حدودو ته یې په سوېل کې د ګنګا تر سیند پورې پراختیا ورکړه. ویما کدفیسیس د چین له هېواد سره دوستانه اړیکې درلودې. د روم امپراتور تراجان دربار ته یې یو سفیر ولېږه او له هغوی سره یې د سوداګرۍ او اقتصادي اړیکې ټینګې کړې. په دغه دوره کې د روم د سکې جوړولو هنري اغېز څرګند دی.

د کنشکا د یوې سکې د یو ه مخ انځور

د کوشاني امپراتورۍ په اړه تر ټولو نوي معلومات د رباطک له ډبرلیکه تر لاسه شوي دي. دا ډبرلیک نابېره د بغلان او تخار ولایتونو تر منځ په یوه سیمه کې چې رباطک نومېږي، لاس ته راغلی دی. له همدې امله یې د رباطک ډبرلیک په نامه یاد کړ. په دې ډبرلیک کې د کوشاني پېر په اړه داسې زیات نوي ټکي څرګند شوي دي، چې پخوا ناڅرګند وو. د بلګې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکنشکا د ډبرینې مجسمې انځور

توګه پخوا داسې منل شوې وه چې د کدفیزسانو کورنی بېله او د کنشکا کورنی بیله وه. په داسې حال کې چې د رباطک ډبرلیک دا خیال ناسم وښووه او ثابته شوه چې دا ټوله یوه کورنی وه.

لوی کنشکا د ویما کدفیسیس زوی، د خپل پلار تر مړینې وروسته په۱۲۷زیږدیزکال واک ته ورسېد او تر ۱٤۷ زیږدیز پورې واکمنی وکړه.

کنشکا د لرغوني افغانستان په تاریخ کې د ډېر واک خاوند او نامتو امپراتور و. دده د امپراتورۍ حدود ختیځ خوا ته د هندوستان د بنارس او لوېدیځ خوا ته د پارتیانو امپراتورۍ او په شمال کې تر کاشغر او یارکند پورې رسېدلي وو. په ختیځ کې یې د چین او په لوېدیځ کې یې د روم له هېوادونو سره تجارتي اړیکې درلودې او د کوشانیانو پر مهال د وربښمو نامتو لارې په ځانګړې توګه د کنشکا د واکمنۍ پر مهال نړیوال شهرت وموند.

د خپلې امپراتورۍ د اداري لپاره یې دوه اداري مرکزونه درلودل. ژمنی یې پېښور او د دوبې یې بګرام ټاکلی و.

د کوشاني امپراتورۍ د نړېدو لاملونه

د کوشاني امپراتورۍ د نړېدلو لاملونه لا په پوره توګه څرګند نه دي، خو د هند پراخو سیمو ته د کوشاني واکمنانو زیاته پاملرنه؛ دکوشاني امپراتورۍ لویدیځ لوري ته ساساني امپراتورۍ له یوې ورځې څخه بلې ته ځواکمنېدل د هېواد په شمال کې د یفتلي قبیلو بریدونه او سوبې؛ له مرکزي واکمنۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه د سیمه ییزو څواکونو سرغړاوی؛ د کوشاني امپراتورۍ په دننه کې د نویو څواکونو تر منځ یو پر بل پرله پسې بریدونه؛ هغه ځانګړې لاملونه ګڼل شوي دي چې د کوشاني امپراتورۍ د له منځه تللو زمینه یې برابره کړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د کوشانیانو د موسس، دویمه ډله دې د رباطک د ډبرلیک په اړه او دریمه ډله دې د نامتوکوشاني واکمنانو په اړه خپل معلومات نورو ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – د کوشانیانو موسس څوک و؟ په اړه یې معلومات ورکړئ.

۲ – د رباطک ډبرلیک په اړه څه معلومات لرئ؟

۳ - د کوشاني امپراتورۍ تر ټولو څواکمن پاچا څوک و؟ توضیح یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د کوشاني دورې په اړه یو مطلب جوړ او په راتلونکي درسي ساعت کې دې نورو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بګرام د کوشاني سترې امپراتورۍ پلازمېنه

په دې لوست کې به د کوشانیانو د دوېمې پلازمېنې (بګرام) په اړه د پوهانو د څېړنو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

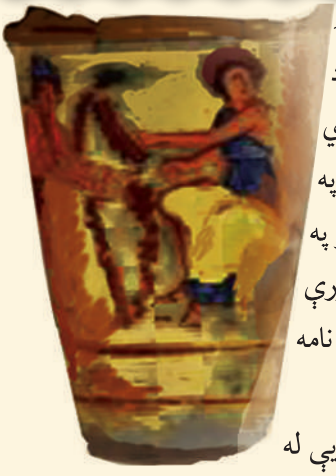

د کوشاني لړۍ ستر امپراتور، کنشکا د بګرام سیمه خپله دوېمې پلازمېنه وټاکله. د لرغونپوهانو څېړنو دا مطلب په ډ اګه کړی چې د بګرام لرغوني سیمه پخوا تر هغه، چې ستر کنشکا يې خپل اداري مرکز وټاکي، مقدوني سکندر هلته د يوه دفاعي ښار بنسټ ايښی و. په هغو ليکل شويو آثارو کې چې له مقدوني سکندر څخه د خاطراتو په ډول پاتې دي، د دې سیمې (بګرام او کاپیسا) په اړه زيات په زړه پورې معلومات شتون لري. په دې خاطراتو کې د ققفاز سکندريې تر نامه لاندې ليکنې د همدې بګرام په اړه دي.

د کوشاني امپراتورۍ ټوله سیمه چې ختیځې سرحدي کرښې يې له خو قند او يارکند او نيپال څخه پيل کيدې، بيا تر لوېديځو کرښو پورې چې تر اصفهان او سیستان پورې رسيدلې، همداشان شمالي سرحدونه يې له سير دريا، خوارزم او سغد څخه پيل کيدې او په سوېل کې د منځني هند تر پوټالي پوترا، سري چامپا او هند سمندر پورې رسيدې، په اوړي کې د بګرام او په ژمي کې د پېښور له مرکزه اداره کېدې.

د بګرام په لرغوني سیمه کې د لومړي ځل لپاره په ۱۹۳۷ زېږديز کال د فرانسوي لرغونپوهانو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسیله سروې او سپړنې پیل شوې. د فرانسوي لرغونپوه، ګیرشمن په باور د بګرام د ښار جوړښت او د معمارۍ ډول داسې برېښي چې د یوناني ماهرینو په لاس جوړ شوی وي. نوموړي د بګرام ښار د جوړښت او معمارۍ د ځانګړتیاوو پر بنسټ له یونان سره پر تله کړس دی او د دې ښارونو تر منځ یې د ورته او ګډو خصوصیاتو زیاتې بېلګې را څرګندې کړېدي.

د یادو شویو ښارونو د ګډو خصوصیاتو شمېر زیات دی، خو د بېلګې په توګه د ګیرشمن پام دې ټکو ته اوښتی، چې یاد شوي ښارونه د سیندونو په یوه تقاطع کې جوړ شوي دي؛ له یوځې پلوه یې له دریو لورو څخه دفاع آسانه برېښي، ځکه پر لوړو غونډیو او سیموکې پرتې او ټوله سیمه ترې په آسانه ښکاري او ښه څارل کېدای شي.

له بګرام څخه زیاته اندازه طلایي مسکوکات، عاجي آثار، له لاکو څخه جوړې شوې صندوقچې، برونزي ارزښتمن وسایل، د یونان، روم، مصر، چین، هند او د نړۍ له نورو برخو څخه لړ پیداکېدونکي او ځانګړي اثار د لرغونپوهانو په وسیله تر لاسه شول، دا آثار په پرله پسې توګه د افغانستان ملي موزیم ته ولېږدول شول. په ملي موزیم کې د بګرام په نامه یوه ځانګړې خونه پرانیستل شوه چې د څېړونکو او سیلانیانو د زیاتې پاملرنې وړ وه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې په بګرام کې د سپړنو، دویمه ډله دې د بګرام د خصوصیاتو او دریمه ډله دې له بګرام څخه د تر لاسه شویو آثار و په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱ – د بګرام سپړنې په کوم کال کې پیل شوې؟
۲ – د بګرام د جوړښت خصوصیات څه دي؟ په لنډه توګه یې توضیح کړئ.
۳ – په بګرام کې د تر لاسه شویو آثارو څو نمونه بیان کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د بګرام په اړه لازیات معلومات تر لاسه او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هډه د کوشاني امپراتورۍ کلتوري مرکز

په دې لوست کې به د کوشانیانو د کلتوري مرکز (هډې) په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

پخوانیو مؤرخینو او پوهانو د لرغوني افغانستان ختیځې، سیمې چې د اوسني هند تر شمالي څنډو رسېدلې، د ګندهارا په نامه یادې کړې دي. یوناني مؤرخ هیرودوت او سترابون د ګندهارا سیمه په خپلو آثارو کې د ګنداریس په نامه ثبت کړې ده، چې د کابل او کونړ تر منځ پرتې سیمې پکې شاملې دي. له دې سره سره چې د مقدوني سکندر په دوره کې د ګندهارا نوم نه دی یاد شوی، خو د یونان باختري دورې حکمرانانو په آثارو کې، چې د لرغوني افغانستان پر ټولو حدودو واکمن وو، دا سیمه د ګنداراتي (Gandarati) او یا د ګنداروا (Gandarwa) په نامه یاده کړې ده او د ناګاهارا (ننګرهار) کوهش (کونړ) پورا شاپورا (پېښور) سراسواتي (سوات) سیمې پکې شاملې دي.

د بودا مجسمې

د ګندهارا یو ستر فرهنګي مرکز اوسني جلال آباد ته څېرمه د هډې سیمه ده، چې په پخوانیو متونو کې د هیلو په نامه یاده شوې ده. هیلو د لرغونو بودایانو د تبرک ځای او د هغو د عبادت ستر ټاټوبی و.په هغو یونلیکونو کې چې له چیني زیارت کوونکو څخه را پاتې دي، د دې سیمې په هکله په زړه پورې او ارزښتمن معلومات شته. فاهیان لومړنی چیني زایر و چې په ۴۲۰ زېږدیز کال یې هډه ولیده. له هغه وروسته سوینګ یون په ۵۲۰ میلادي کال له هډه څخه لیدنه وکړه او په دې اړه یې زیات مطالب ثبت کړي دي.

دا پوښتنه چې، هډه ولې د کوشاني امپراتورۍ کلتوري پلازمېنه ګڼل شوې ده، د هغو لرغونپوهانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او خېړونکو د پرله پسې سپړنو او څېړنو پر پایلو باور کوو، چې د هډې په اړه یې تر سره کړي دي. تر ټولو لومړی جوت لامل د مناسبو شرایطو او اړینو امکاناتو شتون و، چې د کنشکا د امپراتورۍ پر مهال برابرشو؛ دویم لامل په بودیزم کې د بدلون او نوښت منځ ته را تلل په ګوته شوي دي. دریم لامل یې د ګندهارایانو خلاقیت او فکري ظرافت یادکړې دی چې په ټوله بودایي نړۍ کې یې د لومړي ځل لپاره د بودا د مجسمو د جوړېدو نوښت وکړ.

د فرانسوي لرغونپېژندونکي فوشه په قول په ګندهارا کې د بودا مجسمه د ګندهارایانو له خوا جوړه شوې وه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د هډې د نامه په اړه، دویمه ډله دې د هډې لپاره د کلتوري پلازمېنې د غوره کولو لاملونه او دریمه ډله دې د بودا مجسمې د جوړېدلو په اړه خپل معلومات نورو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

١ – د هډې تاریخ په لنډه توګه توضیح کړئ.

٢ – هډه ولې د کوشاني امپراتورۍ فرهنګي پلازمېنه ګڼل کېږي؟ خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د هډې په اړه لازیات معلومات تر لاسه او خپلو ټولګیوالو ته دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

باميان د کوشاني امپراتورۍ عقيدتي مرکز

په دې لوست کې به له ګريکو بوديک تمدن او د باميانو د ارزښت په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د ګريکو بوديک د تمدن ريښې په لرغوني افغانستان کې شنې شوې، وده يې وکړه او بيا نورو ګاونډيو سيمو او هېوادونو ته ورسېدې. تر هغه چې ستر کنشکا لا بودايي کيش نه و منلی، نوموړی مذهب د يوې مړ ژواندې عقيدې په توګه د هند په محدوده کې پاتې و. همدا ډول له لرغوني يونان څخه راغلو هنرمندانو د خپلو هنرونو او ختيځو خيالاتو د يو ځايوالي په لار کې ټاکلې ستونزې درلودې. د کوشانيانو د واکمنۍ پر مهال د افغاني هنرمندانو او ماهرينو په وسيله دا ستونزې لېرې شوې او د يوناني هنر او هندي ارزښتونو تر منځ د يووالي زمينه رامنځته شوه او په پايله کې د ګريکو بوديک په نامه يو ستر تاريخي تمدن منځته راغی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

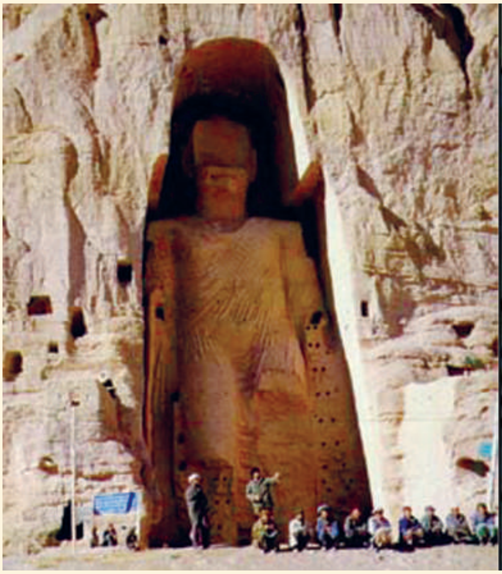
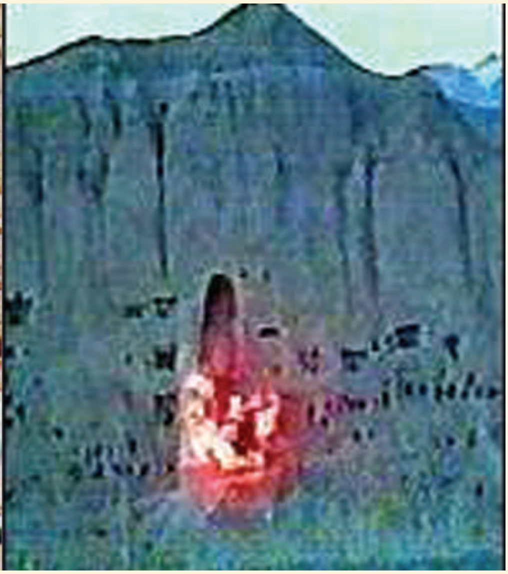

گریکو بودیک تمدن له یوې خوا د افغانستان پر لرغونې ټولنه هر اړخیزې اغیزې وښندلې،او له بل پلوه دامدنیت د جاپان، کوریا او چین پورې، د سریلانکا او هندخخه بیا تر سیر دریا او تاجکستان پورې ټولې سیمې تر خپلې اغیزې لاندې راوستې وې. د نړۍ له بېلا بېلو سیمو څخه به د عقیدتي مراسمو د پر ځای کولو په نیت زیات شمېر راهبانو،زایرینو او سیلانیانو به په افغانستان کې د ودان شویو بو دایي عبادت ځایونو په ځانګړي ډول د بامیانو لرغوني ځای ته د لیدو کتو په نیت سفرونه کول.

د بامیانو په اړه تر ټولو پخواني معلومات د چیني زیارت کوونکو له خوا لیکل شوي. فاهیان تر ټولو پخوانی چیني زیارت کوونکی دی چې د بامیانو په اړه لیکنې لري. نوموړي په ۴۰۰ زیږدیز کال د بامیانو سیمه لیدلې او د سترو مجسمو په اړه یې ارزښتمن معلومات لیکلي دي. نوموړی لیکي: د بامیانو دره شنه او پاکه ده،د سترو مجسمو شا او خوا هره ورځ وینځل کېږي،زیات شمېر مذهبي مدرسې شته، هره ورځ زیارت کوونکي او سوداګران دې سیمې ته د تلو راتلو په حال کې دي. د راهبانو لپاره ځانګړې صومعې جوړې شوي او د ښارویو لپاره بېل ټاټوبي شته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر فاهیان وروسته هیونتسنگ د بامیانو سیمه لیدلې او په خپلو یونلیکونو کې یې زیات ارزښتمن مطالب را ټول کړي او لیکلي دي. د هغه په وینا په بامیانو کې تر لس زیاتې خانقاوې وې، چې څه ناڅه زرتنه واعظین پکې د بودایي مذهب تبلیغ ته گومارل شوي وو. په لسگونو مدرسې موجودې وې، چې هرې مدرسې لږ تر لږه زرتنه زده کوونکي درلودل. هیونتسنگ په بامیانو کې ورې او لویې مجسمې لیدلي، خو یوه داسې مجسمه یې هم لیدلې چې هر سهار به د لمر په وړانگو کې زرینه ځلیده او داسې برېښېده، لکه چې ټوله له سرو زرو څخه جوړه شوې وي.

په افغانستان کې د رسمي سپړنو او څېړنو له پیل را وروسته په ۱۹۲۲ میلادي کال د بامیانو ستر ې مجسمې لومړی د فرانسوي لرغونپوه الفرد فوشه له خوا په ۱۹۲۲ میلادي کال وڅېړل شوې. نوموړي په خپلو څېړنو کې څرگنده کړه، چې په څلورمه او پنځمه میلادي پېړۍ کې د بودا دوې سترې مجسمې، چې یوه د صلصال او بله د شامامه په نامه یادېږي، جوړې شوې دي. د دې سترو مجسمو په اړه دعلمي سپړنو او څېړنو کار د فرانسوي لرغونپوهانو په وسیله پیل او بیا وروسته د نورو هېوادونو لرغونپوهانو هم د دې مجسمو په اړه څېړنې او لیکنې کړي دي، چې د بېلگې په توگه د هندي، جاپاني، چیني او افغاني لرغونپوهانو یادونه کولای شو.

په بامیانو کې دوې سترې مجسمې په ۲۰۰۱ میلادي کال د هغه وخت د واکمن رژیم پر مهال له منځه ولاړې. د بامیانو لرغوني سیمه د نوموړو دوو مجسمو له ړنگېدو دوه کاله وروسته په ۲۰۰۳ میلادي کال د ملگرو ملتونو د یونسکو اداري اړوند نړیوالو کلتوري میراثونو په لړ کې ومنل شوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د بامیانو په اړه د چینایي زیارت کوونکو، دویمه ډله دې د اروپایي پوهانو د معلوماتو او دریمه ډله دې په افغانستان کې د رسمي سپړنو وروسته د بامیانو په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱– چینایي زیارت کوونکو د بامیانو په اړه په خپلو یونلیکونو کې کوم معلومات لیکلي دي؟ توضیح یې کړئ.

۲– د بامیانو په اړه د اروپایي پوهانو لومړني معلومات څه وو؟ بیان یې کړئ.

۳– له رسمي سپړنو څخه وروسته د بامیانو په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د بامیانو د ولایت په اړه معلومات راټول او بیا دې په ټولګي کې نورو ته ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیداریان یا کوچني کوشانیان

په دې لوست کې به د کیداریانو د واکمنۍ او په بلخ کې د کوشانیانو په امپراتورۍ کې د سیمه ییزو حکومتونو د پیل او د هغوی د سیاسي وضعې په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د واسو دیوا تر مړینې وروسته د کوشاني امپراتورۍ په دننه کې د سیمه ییزو واکمنیو دوران پیل شو. د کوشاني لویې امپراتورۍ د کنترول او اداري ځانګړې مرکز له منځه ولاړ سیمه ییزو واکمنانو د خپلو ګټو او هیلو پر بنسټ واک چلاوه. د کوشاني امپراتورۍ په لویدیځو څنډو کې سېمه ییزو خپلسرو واکمنانو له نوې را ټوکېدلې ساساني امپراتورۍ سره اړیکې جوړې کړې. په حقیقت کې دا اړیکې د سیمه ییزو واکمنانو د ځان ساتلو هڅه وه چې څه ناڅه نیمه پېړۍ یې ونیوله.

ساساني ځواک د ټول افغانستان په لاندې کولو بریالی نشو، کله به یې د پخواني افغانستان پر یوه سیمه او کله پر بله سیمه له محلي واکمنانو سره په جوړ جاړې او یا په زور لاندې کولو سره د خپلې امپراتورۍ ریښې ځغلولې، خو په بلخ کې د کیداریانو واک ته رسېدل، او د کېداري واکمنانو له خوا د خپلواکۍ لرلو روحیه د دې سبب شوه چې له ساسانیانو سره د پر له پسې جګړو لړۍ اوږده او د مقابلې لورۍ زور واخلي. له همدې امله د کیداریانو د واکمنۍ زیات وخت له ساسانیانو سره په جګړو کې تیر شو.

کیداریان د کوشاني واکمنۍ پاتې شوني دي. دکوشاني کورنۍ اړوند یو تن شهزاده، چې کیدار نومېده، په بلخ کې د چارو واګې تر لاسه کړې. په بلخ کې د کیدار د واکمنۍ ډېره موده نه وه تیره شوې چې په شمال کې د یفتلي قبیلو تر پرله پسې بریدونو لاندې راغلل. له همدې امله کیدار د هندوکش لویدیځو سیمو ته خپل مرکز ولېږداوه، او له جګړې پرته د کابل او ګندهارا پرسیمو واکمن شو. د کېدار واکمنې د وړو کوشانیانو د پیل مهال ګڼل کېږي چې له ۳۲۵ زېږدیز کال سره سمون لري.

د کېداریانو او یا کابل شاهانو د دورې په اړه زیات معلومات یا د مسکوکاتو او یا چیني لیکنو پر بنسټ تر دې مهاله را رسېدلي دي. له کیداري مسکوکاتو څخه داسې بریښي چې د کېداریانو او ساسا نیانو تر منځ پر له پسې جګړې او یو پر بل زیات یرغلونه شوي دي. د کېدارا د واکمنۍ پر مهال له

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساسانیانو سره مخالفت او جګړو پوره اته کاله دوام درلود. د کیداریانو او سا سا نیانو تر منځ د جګړو په اړه د ارمنستان یو مؤرخ فوستس لیکلي چې کیداریانو او ساسانیانو په ۳۶۷ او ۳۶۸ زېږدیز کې په خپل منځ کې خورا سخته جګړه وکړه او په پایله کې یې ساسانیانو ته کلکه ماته ورکړه.

د کیدار د واکمنۍ پر مهال په کابل کې د هغه د زوی کنګاس یادونه هم شوې ده. نوموړي د خپل پلار د واکمنۍ پرمهال د یو شمېرسیمو اداره پر غاړه درلوده، د کېدارا تر مړینې وروسته د هغه یو بل زوی چې پیرو نومېده، واک ته ورسېده. نوموړي د ۳۷۵ تر ۳۸۰ زېږدیز کلونو پورې د واک پر ګدۍ کښېناست. د نوموړي د واکمنۍ له سپینو زرو څخه یو شمېر مسکوکات ترلاسه شوي دي.

تر پیرو وروسته بهرام په نامه د کابل شاهانو یا کیداریانو یو بل واکمن د قدرت واګې په لاس کې ونیولې. تر بهرام وروسته د هندوکش سهیلي سیمې د یفتلیانو تر بریدونو لاندې راغلې او د کیداریانو او کوچني کوشانیانو واکمني یې له منځه یووړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي، لومړۍ ډله دې د کیداریانو د لومړني واکمن په اړه او دویمه ډله دې د کیداریانو د نورو واکمنانو په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته واوروي.

پوښتنې

۱ – د کیداریانو لومړنی واکمن څوک و؟
۲ – د کیداریانو او ساسانیانو تر منځ د اړیکو په اړه څه معلومات لرئ؟
۳ – د کیداریانو وروستي واکمنان څوک وو؟ په اړه یې خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د ښوونځي له کتاب پرته له نورو کتابونو څخه د کیداریانو په اړه معلومات راټول او په ټولګي کې دې ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يفتليانو امپراتوري

په دې لوست کې به د يفتلي امپراتورۍ د جوړېدو، د هغوی د مهمو امپراتورانو او د دې امپراتورۍ له سقوط سره آشنا شئ.

انگليسي مؤرخ سر اولف کارو په دې باور دی چې يفتليان له منځنۍ آسيا څخه د سويل په لور را خوځېدلي او لومړنۍ اداره يې ٤٢٥ زېږديز کال په تخار کې جوړه کړه. تخار او د هندوکش يو شمېر نورې سيمې يې له کيداريانو يا کوچني کوشانيانو څخه ونيولې او له ساسانيانو سره تر درنو جگړو وروسته د خپلو سيمو دفاع ته اړ شول. دې قبيلو زيات شمېر بودايي ودانۍ ړنگې او د لمر نمانځنې عبادت ځايونه يې ودان پرېښودل.

د يفتليانو او ساسانيانو تر منځ د جگړو لړۍ هغه مهال ډېرې زياتې او درنې وې چې لا يفتلي واکمني د هندوکش سويلي لورې ته نه وه رسېدلې. د يفتلي واکمنانو او ساسانيانو تر منځ لومړنۍ جگړه په ٤٢٧ زېږديز کال پېښه شوه. ساساني بهرام گور پر مرو او مرغاب بريد وکړ خو يفتلي واکمن خاقان د خپلې سيمې کلکه دفاع وکړه او ساساني ځواکونه يې له ماتې سره مخامخ کړل. په ٤٣٨ زېږديز کال د بهرام زوی دويم يزدگرد بيا پر يفتلي خاورې بريد وکړ. نوموړی هم له کلکې ماتې سره مخ شو. تر هغه وروسته لومړي فيروز يو ځل بيا له يفتلي واکمنانو سره د جگړې لاره ونيوله، خو دا ځل يفتلي واکمن اخشنور ساساني فيروز ته داسې ماتې ورکړه چې فيروز د خپل ژوند او سياسي پايښت لپاره اړشو چې خپل زوی قباد، اخشنور ته وسپاري او د دوو کلونو لپاره يې يفتلي واکمن ته په زياتو ماليو ورکولو ځان خلاص کړ.

اخشنور له پيروز سره تر جگړې وروسته وکړای شول د پخوانۍ آريانا يووالی بيا تامين کړي. د هندوکش سويلي سيمې يې تر خپل واک لاندې راوستې. زابل يې د خپل يوه مرکز په توگه وټاکه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

له هماغه ځایه یې د نورو سیمو د نیولو پلانونه جوړ کړ. دا مهال د ساساني واکمنانو تر منځ شخړې او جګړې زیاتې شوې وې. آن تر دې چې د فیروز ورور، ولاش د خپل یوه وزیر په وسیله له واکه لرې او ړوند شو. د ساساني واکمنانو په منځ کې تر دې اړودوړ وروسته د فیروز زوی، قباد چې له اخشنور سره تر ډېرې مودې یرغمل پاتې و، د ساسانیانو واکمن شو. قباد له یفتلي واکمنانو سره د دوستۍ لاره ونیوله. په دې حالاتو کې د یفتلي واکمنانو پام د هند لوري ته وګرځېد.

اخشنور څه نا څه نیمه پېړۍ واکمني وکړه. ساساني واکمنان لکه ولاش او قباد پر ځانونو د هغه باج منلی و. په هند کې یې د ګوپتا کورنۍ وځپله تر ٤٦٠ میلادي کال پورې یې هغه تر ٤٠ زیات ولایتونه تر خپل واک لاندې راوستل. تر اخشنور وروسته د هغه زوی تورمنه (توریالی) واک ته ورسېد. تورمنه په خپلو مسکوکاتو کې ځان د زابل امپراتور تورمنه یاد کړی دی. تورمنه خپله واکمنۍ د هند تر مرکزي سیمو ورسوله او په ٥٠٢ میلادي کال کې مړ شو. د تورمنه تر مړینې وروسته د هغه زوی میهرا کولا (میهرګل) واک ته ورسېد.

میهرا کولا د خپلې واکمنۍ د پراختیا لپاره پر هند بریدونه وکړل او د ګوپتا کورنۍ یې باج ورکولو ته اړه کړه. د بنګال له واکمنانو سره یې جګړې وکړې او زیات شمېر بودایي مرکزونه یې وران کړل. میهراکولا په ٥٤٢ زېږدیز کال کې مړ شو او د ده له مړینې سره سم د یفتلي امپراتورۍ زوال پیل شو.هند او بنګال بېرته د خپلو واکمنانو لاس ته ورغلل او په افغانستان کې هم د یو شمېر پخوانیو سیمه ییزو واکمنانو لپاره د بیا واکمن کېدو زمینه برابره شوه.

د یفتلي امپراتورۍ تر نړېدو وروسته په افغانستان کې د کوشان – یفتلي په نامه د سیمه ییزو واکمنانو بله دوره پیل شوه. په دې دوره کې د کابل شاهانو، رتبیل شاهانو، د بامیان د شیرانو ، د تګین شاهانو نومونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زابلي يفتليانو د واکمنی پر مهال د افغانستان پولې

د يادولو وړ دي چې د هېواد پر بېلا بېلو سيمو واکمن شول. د دې دورې څانګړنې په افغانستان کې د سيمه ييزو واکمنانو حاکميت او هغه پر له پسې مقاومتونه وو چې د افغانستان په بېلا بېلو سيمو کې د اسلامي ځواکونو په وړاندې تر سره شوي دي. د زماني واټن له مخې دا دوره په عمده توګه له شپږمې ميلادي پېړۍ څخه بيا د اتمې ميلادي پېړۍ تر وروستيو کلونو پورې دوام مومي چې په افغانستان کې د خپلواکو اسلامي حکومتونو له پيل سره سمون خوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یفتلي واکمنانو د مسکوکاتو یو انځور

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د یفتلي واکمنانو په اړه د انګلیسي مؤرخ اولف کارو نظریه بیان کړي او دویمه ډله دې د اخشنور د واکمنۍ په اړه خپل معلومات ټولګیوالو ته و وایي.

پوښتنې

۱ – یفتلیان له کوم ځایه څخه راغلل ؟ معلومات وړاندې کړئ.

۲ – د یفتلي واکمن اخشنور په اړه څه پوهېږئ بیان یې کړئ.

۳ – د تورمنه په اړه څه معلومات لرئ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د یفتلیانو په اړه یو مطلب جوړ او په ټولګي کې یې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان وضع

په دې لوست کې به له اسلام څخه د مخه د افغانستان له سیاسي، ټولنیزې او کلتوري وضعې سره پېژندګلوي پیداکوئ

د بلخ د نهه ګنبدي جومات انځور چې په افغانستان کې لومړی جومات بلل کېږي

د شپږمې میلادي پېړۍ په وروستیو او د اوومې میلادي پېړۍ په لومړیو کې افغانستان د ځایي امیرانو او د کوشاني او یفتلي ځینو پاتې واکمنو له خوا اداره کېده. د دې لپاره چې د اسلام د ظهور پر مهال مو د افغانستان د وضعې او حالت ټولیز انځور اخیستی وي، باید خپل دغه بحث په لنډ ډول په دوو عنوانو کې تر مطالعې او څېړنې لاندې ونیسو.

الف- سیاسي وضعه

افغانستان له سیاسي پلوه د اسلام د سپېڅلي دین د څرګندېدو پر مهال ګډوډ حالت درلود. له یوې خوا په ختیځ کې د ګوپتا او په لویدیځ کې د ساسانیانو دوو ځواکمنو امپراتوریو شتون او له بلې خوا د مرکزي غښتلي اداري نشتوالي د سیمه ییزو حکومتونو جوړېدو ته زمینه چمتو کړه.

د چین وتلي سیلاني هیونتسنګ چې په اوومې میلادي پېړۍ کې یې افغانستان ته سفر کړی و او د افغانستان د وضعې او حالاتو په اړه یې خورا زیات مطالب کښلي د هغه مهال د سیاسي وضعې په اړه لیکي: ((دغه هېواد په بېلابېلو اداري واحدونو وېشل شوی او هره جغرافیایي حوزه یې د یوه ځانګړي پاچا له خوا اداره کېږي.))

زابلي رتبیل شاهان له مشهورو کورنیو څخه و چې له کابل شاهانو سره یې ښې اړیکې درلودې او په غزني او زابل یې واکمني کوله. همدارنګه نورو کورنیو لکه د بامیان د شیرانو او په کابل کې کابل شاهانو واکمني درلوده. همداسې ډېرو سیمه ییزو حکومتونو د افغانستان په ګوټ ګوټ کې حاکمیت درلود. پدې توګه قوي مرکزي حکومت شتون نه درلود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- مذهبي او ټولنيزه وضعه

د دغه ټاټوبي وګړو په ديني لحاظ په جلا جلا دينونو عقيدې درلودې. زردشتي کيش له بلخه او بودايي آيين چې له هنده يې سرچينې اخيستې وې، په افغانستان کې خپل لارويان درلودل. پر دې سربېره ځينو نورو دينونو هم د مسلمانو اعرابو مبلغينو د راتګ تر مهاله په دې هېواد کې شتون درلود. د ځايي حکومتونو خپلواک وضعيت شايي په دغه خاوره کې د بېلابېلو دينونو عمده دليل وي.

د افغانستان د خلکو د هاغه وخت کلتور د ويدي او اوستايي تهذيب لويه برخه تشکيلوله. له همدې امله هيڅ عادي او وروسته پاتې کلتورو نشو کړای چې پر دغو خلکو لاس برى پيدا کړي. هغه يو شمېر فرهنګونه او تهذيبونه چې نوي به منځته راتلل او يا به پکې کوم نوښت رامنځته کېده، د نوموړې سيمې خلکو به له خپل اصلي فرهنګ سره ګډاوه او په يوه نوې بڼه به يې نړيوالو ته وړاندې کاوه. د دې مدعا د ثبوت لپاره د بېلګې په توګه د يونان- باختري او يونان- بودايي مدنيتونه يادولی شو چې د دې خاورې د وګړو نوښتونه بلل کېږي.

لنډه دا چې د اوومې ميلادي پېړۍ په وروستيو کې د ساسانيانو وروستی پاچا، دريم يزدګرد د احنف بن قيس د اسلامي سرلښکر له لاسه په ۶۵۱ زېږديز کې ماته وخوړه او وروسته يې اسلامي سرلښکر د افغانستان په لوري راغی. د هجري قمري په ۲۲ کال د حضرت عمرفاروق رضي الله عنه خلافت په مهال د اسلام لښکر افغانستان ته راورسيدو په بېلابېلو وختونو کې د مسلمانانو حملو دوام پيدا کړ او د دريم خليفه حضرت عثمان رضي الله عنه د خلافت پر مهال د عبدالله بن عامر تر مشرۍ لاندې اسلامي لښکرې د کابل تر پولو ورسېدې او په همدې ترتيب د ځايي حکومتونو د سقوط او پاشلتيا لپاره زمينه برابره شوه. د مسلمانانو سوبمنو او فاتحو عسکرو د اسلامي حکومت د ټينګښت او ثبات په موخه دوه پېړۍ پرله پسې جګړې ترسره کړې، تر دې چې د اسلامي خپلواکه دولتونو د راڅرګنديدو لپاره زمينه مساعده شوه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې به د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان سياسي وضعيت بيان کړي او دويمه ډله دې به په همدغه مهال کې د افغانستان ديني او اجتماعي وضعې په اړه نورو ټولګيوالو ته معلومات ورکړي.

پوښتنې

۱- د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان سياسي وضعيت څرنګه و؟ شرح يې کړئ.

۲- د اسلام د ظهور پر مهال د افغانستان مذهبي او اجتماعي وضعه څرنګه وه؟ واضحه يې کړئ.

۳- د ساساني دورې وروستي .... نومي پاچا د احنف بن قيس په وسيله په کال ...... زېږديز کې ماتې وخوړه.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

افغانستان ته د اسلام د سپيڅلي دين د راتګ د څرنګوالي په اړه يو مطلب جوړ او په راتلونکي درسي ساعت کې دې هغه په ټولګي کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی
د نړۍ لرغوني تمدنونه

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د تمدن د منځته راتلو څرنګوالی او د هغه ځانګړتیاوې
- د بین النهرین تمدن
- د بین النهرین تمدن او کلتور
- د مصر تمدن
- د مصر تمدن او کلتور
- د فارس تمدن
- د هند تمدن
- د چین تمدن
- د یونان تمدن
- د روم تمدن
- د امریکا تمدنونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هیله کېږي چې د دې څپرکي په پای کې به زده کوونکي لاندې موخې تر لاسه کړي:

- د بین النهرین، مصر، فارس، هند، چین، یونان، روم او امریکا له تمدنونو سره به آشنا شي.
- د یاد شوو تمدنونو علمي او کلتوري لاسته راوړنې به بیان کړای شي.
- له تاریخي نقشو څخه د ګټې اخیستنې وړتیا به پیدا کړي.
- د نړۍ د لرغونو تمدنونو په ارزښت به پوه شي.
- د نړۍ د لرغونو تمدنونو او د هغو له لاسته راوړنو سره به لیوالتیا پیدا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تمدن د رامنځته کېدو څرنګوالی او ځانګړنې

په دې لوست کې به د تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي، د پوهانو د نظرياتو او د مدنيتونو د ځانګړتياوو په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

تمدن عربي کلمه ده چې د ښاري ژوند معنا لري. د تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي په اړه د مؤرخينو او ټولنپوهانو له لوري بېلابېل نظريات وړاندې شوي دي. د اسلامي نړۍ نامتو مؤرخ ابن خلدون په دې باور دی چې تمدن د بدوي کلتورونو پر بنسټ رامنځ ته کېږي او بېرته د همدې بدوي کلتورونو تر بريدونو لاندې له منځه ځي او دا لړۍ په دايروي شکل پايښت مومي. انګليسي مؤرخ ارنولد تاينبي د ننګونو (چلنجونو) او غبرګون نظريه د تمدن د رامنځته کېدو لامل ګڼي. د تاينبي په باور يو په بل پسې ننګونو او ستونزو انسانان هڅو ته اړ کړي او دا هڅې په مدنيت بدلې شوې دي.

د تمدن د پايښت په اړه يوشمېر مؤرخين په دې باور دي چې هغه يوه واحده منشا لري او له يوې لرغونې حوزې څخه پيل شوی دی.

ګوردن چايلډ يو د هغو مؤرخينو له ډلې څخه دی چې ټول لرغوني مدنيتونه له يوه ټاټوبي څخه را وتلي ګڼي. نوموړي د مصر، بين النهرين او سند تمدنونه وڅېړل او د دې تمدنونو ترمنځ ورته ټکي يې رابرسېره کړل. په پايله کې يې د ټولو تمدنونو منشا له مصر څخه راپيل شوې وبلله. د مؤرخينو دويمه ډله په دې باور ده چې د تمدنونو منشا يوه نه ده او د نړۍ تمدنونو له يوه تمدن څخه پراختيا نه ده موندلې، بلکې د هرې سيمې د چاپيريال او د هغه د امکاناتو په محدوده کې ځانګړی تمدن منځته راغلی او وده يې کړې ده.

د لومړنيو تمدنونو ځانګړنې

۱-ښاري اوښتون (انقلاب): له ميلاده کابو ۳۰۰۰ کاله وړاندې انسانان د ښارونو په جوړولو بريالي شول. له مالدارۍ څخه د زراعت جلاوالی په خپل وارسره د ښارونو د رامنځ ته کېدو زمينه برابره کړه. ښارونه د ديني، فرهنګي، ټولنيز، اقتصادي او سياسي بدلونونو مرکزونه شول. د بشريت په تاريخ کې دا پرمختګ د ښاري انقلاب په نامه بلل شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-سیاسي او نظامي جوړښتونه: د ښاري ژوند له پیل سره سم حکومتي اداري رامنځته شوې چې ټولنې ته وده ورکړې او د هغوی غوښتنو ته ځواب ووايي. د سیاسي قدرت د ساتلو او د نورو سیمو د نیولو په موخه نظامي ځواکونه هم رامنځته شول.

۳- د اقتصادي ځواک پر بنسټ نوی ټولنیز جوړښت: پاچاهان، لوړ پوړي روحانیون، سیاسي مشران او پوځیان د واک او قدرت په سر کې پاتې او د ټولنې د لوړې طبقې وګړي شول. کروندګرو او صنعتکارانو په دویم پوړکې او غلامانو د ټولنې په ټیټ پوړ کې ځای وموند.

۴- دیني جوړښتونه: په لومړیو مدنیتونو کې دیني تشکیلاتو ځانګړې ارزښت درلود. د توحید له لارې څخه د پخوانیو ټولنو د یو شمېر خلکو په اوښتو او د خلکو د باور او تلقین لپاره د دیني جوړښتونو له لارې د شرک او خرافاتو بهیر پیل شو. د ټولنې د بریالیتوب لپاره یې د ارباب الانواعو کاذب رول او اهمیت ته غاړه کېښوده. په همدې ډول یې د لاسته راغلي مدنیت او سیاسي جوړښت پراختیا ته هڅه وکړه.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي په اړه او دویمه ډله دې د تمدن د ځانګړنو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- د تمدن د رامنځته کېدو په اړه د ارنولد تاینبي نظر څه و؟

۲- د تمدنونو د منشا په اړه د پوهانو نظریات څرګند کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د تمدن د بېلګو په اړه خپل معلومات راټول او ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بین النهرین تمدن

په دې لوست کې به د بین النهرین د تمدن له لرغونتوب، لرغونو سیمو او سیاسي وضعې سره آشنا شئ.

هغه سیمه، چې د دوو سیندونو (دجلې او فرات) تر منځ پرته ده، د بین النهرین په نامه یادېږي.

په دغه سیمه کې د نړۍ تر ټولو لرغونی تمدن رامنځته شوی چې مؤرخین یې د رامنځته کېدو لامل د دجلې او فرات ښېرازه څنډې ګڼي. د لرغونپوهانو په اند د نوح علیه السلام توپان په همدې سیمه کې پېښ شوی دی. د بین النهرین تر ټولو لرغونی ځای د تل حسونا په نامه یادېږي، چې په پنځه زره مخزېږد کې یې یو لوی کلی درلود چې وګړي یې په کرنه بوخت وو،خو د وګړو په ډېرېدو سره د ۵۰۰۰ - ۴۰۰۰ مخزېږد د مخه کلونو تر منځ بین النهرین ته ولېږدېدل او هلته یې د یو تمدن بنسټ کېښود چې د سومریانو د تمدن په نامه یادېږي.

د سومریانو په استوګنځي (سومر) کې ګڼ شمېر ښارونه رامنځته شول چې اور، اوروک، کیش، لګاشس، لارسا او وینپور یې د یادونې وړ دي. دغه ښارونه هر یو په خپلواکه توګه اداره کېدل. له همدې امله ښاري دولتونه یا ښاري هېوادونه بلل کېدل. د دغو ښارونو په منځ کې عبادت ځایونو شتون درلود چې د ښار د ساتني د خدای مجسمې پکې ساتل شوې وې.

د بین النهرین سیاسي وضع

د سومرښاري دولتونه د کاهنانو له لوري، چې مشران یې انسي بلل کېدل، په خپلواکه توګه اداره کېدل او مرکزي واکمني یې نه درلوده. د سومر له پخوانیو واکمنانو څخه یو هم ایتن و چې پر ټولو سومري دولتونو یې ولکه درلوده.

له ۲۴۰۰ کاله د میلاد څخه وړاندې اکدي اقوامو سومري واکمن (ګیل ګمیش)له منځه یووړ او واک یې تر لاسه کړ. د دغې لړۍ لومړنی واکمن سارګون و چې د فارس له خلیج څخه د بین النهرین تر شمال پورې یې خپل قلمرو ته پراختیا ورکړه. له همدې امله د بین النهرین په سیاسي تاریخ کې ډېر شهرت لري او د بین النهرین لومړی سترواک ګڼل کېږي. دغه لړۍ له دوو پېړیو واکمنۍ څخه وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شمال ختیځ د یوه قوم له لورې چې ګوتي نومېده له منځه ولاړه.

ګوتیانو یوه پېړۍ واکمني وکړه او په پای کې د سومریانو له لوري له منځه ولاړل. څه مهال وروسته سومر او اکدي سره یو موټی او د اور واکمني یې رامنځته کړه.دغه مهال اعلامیانو چې د فارس په سویل او لوېدیځ یې واکمني درلوده او تازه یې د اور واکمنۍ ته غاړه ایښې وه، یو ځل بیا خپلواکي تر لاسه کړه. د سومریانو په وړاندې یې جګړې پیل کړې او په ۲۰۰۷ کال کې د هغوی سیاسي ځواک ته د پای ټکی کېښود.

د اور د واکمنۍ له منځه تلو وروسته په سویلي بین النهرین کې جګړې پیل شوې. په پایله کې د بابل لړۍ، چې په ۱۹ مخزېږده پېړۍ کې یې بنسټ اېښودل شوی و، د دغه هېواد ډېری برخې سره یو موټی کړې او د بابلیانو په نامه یې ستروکي (امپراتوري) رامنځته کړه.

د حمورابي د یوې مجسمې څو انځورونه

د بابلیانو د لرغونې ستروکۍ پېر، چې درې پېړۍ یې دوام وکړ، د نړۍ د تاریخ د پام وړ ځېرکی ګڼل کېږي. د دغې لړۍ نومیالی واکمن حمورابي و چې د بین النهرین یووالی یې ټینګ کړ، خپل قلمرو ته یې پراختیا ورکړه او د ستروکۍ بنسټ یې کېښود او پر دې سربېره یې سوداګرۍ او کرنې ته ډېره پراختیا ورکړه. د وګړو لپاره یې یو قانون جوړ کړ چې د حمورابي د قانون په نامه یادېږي. د حمورابي پلازمېنه د بابل ښار و چې د لرغونې نړۍ له سترو او ودانو ښارونو څخه شمېرل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حمورابي له مړينې سره په بین النهرین کې بلواوې پيل شوې. په پايله کې يې بابليان له منځه ولاړل او اشوريان واک ته ورسېدل. اشوريان يو جنګي قوم و او د اشور په ښار کې يې واکمني درلوده. د دغې لړۍ لومړی واکمن لومړی سارګون و چې له میلاده ۱۹۰۰ کاله وړاندې يې د اور ښار تر لاسه کړ. په نهمه مخزېږده پېړۍ کې اشوريانو ډېرې برياوې تر لاسه کړې او خپل قلمرو ته يې د مدیترانې تر

د حمورابي د قانون یوه برخه

که څوك يو تن په قتل تورن کړي، خو په اثبات يې ونه رسوي، تور لګوونکی باید په قتل ورسېږي.

که چا تښتېدلي غلام ته پناه ورکړه، باید ووژل شي.

که چا د یوه بل چا غلام وواژه، په بدل کې يې باید غلام ورکړي.

که یوآزاد تن يو بل آزاد تن ووهي، په بدل کې باید نغدي جریمه ورکړي او که چېرې يې بابلي وواهه باید شپېته درې ووهل شي.

مورګو (سواه لو) پورې پراختيا ورکړه. څه مهال وروسته يې مصر هم تر لاسه کړ. د اشوريانو وروستی واکمن اشور بنپال و چې ډېرې سېمې يې تر خپلې ولکې لاندې کړې او د اعلامیانو سیاسي ځواك ته يې د پای ټکی کېښود. د دغې لړۍ پلازمېنه د نینوا ښار و چې په یاده اداره کې يې ډېره پراختيا موندلې وه.

وروستی قوم، چې له يوې پېړۍ زيات يې په بین النهرین واکمني وکړه، کلدانيان وو. کلدانیان د نويو بابليانو په نامه هم يادېږي، څکه خپله پلازمېنه يې له نینوا څخه د بابل ښار ته ولېږدوله او هڅه يې وکړه چې د بابليانو تمدن راژوندی کړي او د حمورابي قانون پلی کړي، خو بريالي نه شول. په ۵۳۹ مخزېږد

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې هخامنشيانو د کلدانيانو وروستی واکمن، بخت نصر له منځه يووړ او د بابل ښار يې ونيو. په دې ډول بين النهرين د هخامنشيانو په قلمرو کې شامل شو. له هخامنشيانو وروسته ساسانيانو په بين النهرين ولکه ومونده او په اوومه زېږديزه پېړۍ کې نو موړې سيمه د مسلمانانو له لوري ونيول شوه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د سومريانو، دويمه ډله دې د اکديانو او دريمه ډله دې د بابليانو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

١- د بين النهرين لومړنی تمدن په څه نامه يادېږي او د رامنځته کېدو لامل يې څه و؟

٢-د سومر د ښاري دولتونو په اړه څه پوهېږئ واضيح يې کړئ.

٣-د اور د واکمنۍ په اړه خپل معلومات وړاندې کړئ.

٤-حمورابي کوم کارونه ترسره کړل واضيح يې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د بين النهرين د سياسي وضعې په اړه زيات معلومات راټول او خپلو ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بين النهرين تمدن او فرهنگ

په دې لوست کې به د بين النهرين د خلکو له ديني عقايدو، ټولنيزې او اقتصادي وضعې او علمي لاسته راوړنوسره آشنايي پيداکړئ.

دين: د بين النهرين اوسېدونکو په ډېرو خدايانو، لکه د آسمان، سپوږمۍ، ستورو، کرنې او داسې نورو باور درلود. هغوی د ځينو خدايانو مجسمې جوړې کړې وې او په عبادت يې بوخت وو. د ښارونو په مرکزونو کې د غونډيو په سر خو پوړيزه عبادت ځايونو شتون درلود چې په هر عبادت ځای کې د ښار ساتنې د خدای مجسمې اېښودل شوې وې.

د بين النهرين اوسېدونکو د خپلو خدايانو د خوښۍ په موخه بېلابېل مراسم ترسره کول. قرباني يې کولې او په ګډه يې مذهبي سرودونه ويل. هغوی له مړينې وروسته په ژوند باور درلود چې له همدې امله يې له مړو سره په قبرونو کې وسايل اېښودل.

د تاريخي روايتونو او ديني نصوصو له مخې الله تعالی، حضرت ابراهيم (ع) ولېږه چې خلک د باطلو خدايانو له عبادت څخه منع کړي او د واحد خدای عبادت ته يې راوبولي. د حضرت ابراهيم(ع) توحيدي دعوت د دغه مهال د پاچا (نمرود) له مقاومت سره مخامخ شو، خو ډېر ژر د بين النهرين له پولو تېر او فلسطين او جزيرة العرب ته ورسيد.

کرنه: د دجلې او فرات د اوبو سترو سرچينو شتون د بين النهرين د کرنې د پراختيا او ودې بنسټيز لامل و چې له امله يې د اوبه خورا منظم سيستم رامنځته شو او د ټولنيز ژوند د نظام لپاره لاره هواره شوه. غنم او اوربشې د بين النهرين مهم کرنيز پيداوار وو.

ليک: له بين النهرين څخه ډېرې خټينې لوحې ترلاسه شوې چې پر مخ يې په بېلابېلو بڼو ليکنې څرګندېږي. د مؤرخينو څېړنو په ډاګه کړې، دغه لوحې چې لرغونتوب يې ۵۰۰۰ مخزېږد ته رسېږي، په واقعيت کې د هغه مهال کتابونه دي. له همدې امله ويلای شو چې د نړۍ تر ټولو لرغونی کتابتون په بين النهرين کې رامنځته شوی دی. دغه لوحې د ښوونې او روزنې، د خدايانو د عبادت، د حقوقي مسايلو، جګړو، راکړې ورکړې او داسې نورو په اړه مطالب لري چې په ميخي ليک ليکل شوي. په دې توګه ويلای شو چې په بين النهرين کې لومړنی رامنځته شوی ليک ميخي دی.

علوم: د نجوم پوهې په بين النهرين کې د پام وړ پرمختګ کړی و چې لامل يې د ستورو عبادت و هغوی هغه ستوري چې اوس عطارد، زهره، مريخ، مشتري او زحل نومېږي، پېژندل. د دجلې او فرات د سيندونو څپو د بين النهرين وګړي هڅول چې د اوبه خور سيستم د تنظيم او د خپلو ځمکو د پولو ټاکلو په موخه ډېر فکر وکړي. په دې ډول لومړني هندسي او رياضيکي فعاليتونه منځته راغلل چې ورپسې د جمعې، منفي، ضرب او تقسيم عمليې هم رامنځته شوې. د بين النهرين وګړو کال په دولسو سپوږميزو مياشتو او هره مياشت په څلورو برخو وېشلې وه چې په دې ډول اونۍ رامنځته شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرپوه شئ: بابل د لرغوني نړۍ ستر او پرتمين ښار

بابل د بين النهرين له لرغونو ښارونو څخه دی. د مؤرخينو په آند دغه ښار له ۴۰۰۰ مخزېږد راهيسې شتون درلود او د نړۍ له لومړنيو ښارونو څخه شمېرل کېده. د بابل ښار د لرغوني بابلي واکمنی په ځانګړې توګه د حمورابي د واکمنۍ پر مهال ډېره پراختيا ومونده. په ۵۳۹ مخزېږد کې د بابا ښار د هخامنشي واکمن کوروش په ولکه کې راغی د بابل ښار د فرات د سيند په غاړه پروت دی. د دغه پراخه ښار مساحت ۵۲۰ کيلومتر مربع اټکل شوی دی. د ښار د شا و خوا لوړو او کلکو استحکاماتو شتون درلود. دغو استحکاماتو کابو ۲۵۰ برجونه او ۱۰۰ دروازې درلودې، چې په خوا کې يې له اوبو ډکې ژورې کندې موجودې وې. د ښار دېوالونه يې ۹۰ کيلومتره اوږده وو. د فرات سيند د ښار له منځه تېرېده چې دواړو خواو يې د ښکلو پلونو په واسطه له يوبل سره لار مونده.
د ښار سترې ودانۍ له ډېرو جوړې وې. د دغو ډېرو مخ په سفالي رنګ پوښل شوی و. د ښار له سترو ودانيو څخه يوه هم هغه برج ډوله اووه پوړيزه ودانۍ وه چې کابو ۲۰۰ متره لوړوالی يې درلود او د نړۍ تر ټولو لوړه ودانۍ ګڼل کېده. د دغې ودانۍ باندينۍ لورې د ښکلو انځوريزو کاشيو په واسطه پوښل شوې وې.
بين النهرين ته د يونانيانو له راتګ وروسته بابل د سکندر د پام وړ وګرځېد او د هغه استوګنځای شو. د سکندر د ځای ناستو د شخړو په پايله کې دغه ښار ډېر زيانمن شو او له هغه وروسته د سقوط په لور روان شو. د رواياتو له مخې حضرت ابراهيم (ع) په بابل کې بتان مات کړل او د بابل د حاکم (نمرود) په امر په اور کې واچول شو، خو الله تعالی وژغوره. د بابل د ښار کنډوالې د بغداد د سويل په ۸۵ کيلومترۍ کې د کوفې ښار ته نژدې شتون لري.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په درې ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د بين النهرين د وګړو د مذهبي عقيدو، دويمه ډله دې په بين النهرين کې د علومو د پرمختګ او دريمه ډله دې د بابل د ښار په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د بين النهرين د عبادت ځايونو په اړه څه پوهېږئ؟ توضيح يې کړئ.
۲- د علومو په برخه کې بين النهرين کومې لاسته راوړنې لري؟
۳- د بابل د ښار په اړه څه پوهېږئ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د بابل د حاکم (نمرود) په اړه معلومات راټول او نورو ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مصر تمدن

په دې لوست کې به په مصرکې د تمدن د رامنځته کېدو د لاملونو، د هغې د بشپړتیایي پړاوونو او همدارنګه د لرغوني مصر له سیاسي وضعې سره آشنایي پیداکړئ.

د مصر هېواد په افریقاکې پروت دی. د مؤرخینو په آند په مصرکې د بشري مدنیت د رامنځته کېدو رغنده لامل د نیل سیند و چې په خپلو ښیرازو غاړو مورګوکې یې کلي اوښارونه رامنځته شول. په لوړه کچه یې کلتور ته پراختیاورکړه او د بشر د ډېرو فعالیتونو بنسټ یې کېښود.

په مصر کې له ۵۰۰۰ تر ۳۲۰۰ مخزېږد پورې پېر له تاریخ وړاندې دوره بلل کېږي. هغه مهال د نیل په وادی کې مرکزي واکمني نه وه، خوسره له دې هم ځینې ځایي واکمنی یوموټې شوې او دوه واکمنی چې یوه په سویل اوبله په شمال کې رامنځته کړه.

په دغه دوره کې هنر وده وکړه. د دودونو پر بنسټ قانون جوړشو اوهمدارنګه لیکنې او کلېزې رامنځته شوې چې ددغه پېرله علمي پرمختیاووڅخه ګڼل کېږي.

په ۳۲۰۰ مخزېږد کې د سویلي او شمالي واکمنیو د یوځای کېدو په ترڅ کې مرکزي واکمنی منځته راغله. د دغې واکمنی بنسټ ایښودونکی لومړی مینز (Menz) و چې د لومړۍ دورې بنسټ ایښودونکی هم و.

د لرغوني مصر د ودې پړاوونه

مؤرخین د مصرلرغونی تاریخ د مینز له مهاله د هخامنشیانو تر ورتګ پورې په درې دورو وېشي.

۱- لرغوني واکمني

لرغوني واکمني واک ته د مینز له رسېدو سره پیلېږي. په دغه واکمنی کې شپږ کورنی یو بل پسې واک ته ورسېدې. په دغه دوره کې د واکمنی سیستم تیوکراسي (دیني) و. پاچا هم سیاسي او هم دیني مشر و څکه د هغه څواک د خدای څواک ګڼل کېده او په خلکو کې یې خورا درناوی کېده. له همدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امله ورته د فرعون لقب ورکړ شوی و.

لرغونې واکمنۍ د پام وړ پوځي ځواک نه درلود او سیاست یې سوله ییز و. دغه دوره په ۲۳۰۰ مخزېږد کې پای ته ورسېده، ورسره په مصرکې نوی پېر پیل شو او دوه پېړۍ یې دوام وکړ چې د فیوډالي دورې په نامه یادېږي. په یاده دوره کې ګډوډي واکمنه وه. نجیبان د ډېرځواک څښتنان وو چې له امله یې د ټولنیزو پوړکو (طبقاتو) له لوري وخت په وخت پاڅونونه رامنځته کېدل.

۲- منځنۍ واکمني

په ۲۱۰۰ مخزېږد کې یوولسمه کورنۍ واک ته ورسېده چې په پایله کې یې ګډوډۍ پای ته ورسېدې او د مصر په تاریخ کې یوه نوې پاڼه پرانیستل شوه چې د منځنۍ واکمنۍ په نامه یادېږي.

دغه واکمنۍ د لرغونې واکمنۍ په پرتله کمزورې وه. فرعونیان یوبل پسې واک ته رسېدل، خو اصلي ځواک د کوچنیو واکمنانو په لاس کې و. دولسمې کورنۍ دغه حالت ته بدلون ورکړ. فرعونیان یې د پوره ځواک څښتن کړل. عدالت یې ټینګ او خلک یې د اصلیت او توکم له توپیر پرته په کارونو وګومارل. ویلای شو چې دولسمه کورنۍ د ولسواکۍ لومړنۍ بنسټ ایښودونکې وه. دغه واکمني د ټولنیز عدالت او علمي پرمختیاوو له مخې یوه زرینه دوره وه. له پای ته رسېدو سره یې مصر یوځل بیا د ګډوډیو او بهرنیو بریدونو دورې ته ورننوت چې له دوه پېړیو‌یې زیات دوام وکړ او په پایله کې یې ټولنیزې اوعلمي پرمختیاوې له منځه ولاړې. هکسوسیانو، چې په لوېدیځې آسیا واکمن شوي وو، مصر تر ولکې لاندې راوست. دغې ولکې پرمصریانو مهم اغېز وکړ. هغوی یې نه یوازې له جګړه ییزو اصولوسره بلدکړل، بلکې د بهرنیانو په وړاندې یې یو موټی کېدو ته هم وهڅول. مصري واکمنانو د هکسوسانو په وړاندې پاڅونونه پیل کړل او بهرني ځواکونه یې له خپلې سیمې څخه وایستل. د دغې بریا اتل د اتلسمې کورنۍ مؤسس لومړی اهموز و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د امپراتورۍ دوره

د فرعون انځور

دغه دوره د هکسوسانو له ایستلو او د لومړي اهموز له واک ته رسېدوسره پېلېږي اهموز د مخکنيو دورو په پرتله يو پياوړی نظام رامنځته کړ. فلسطين يې ونيو او تر سوريې پورې ورسېد. د دغې دورې تر ټولو برياليو بريدونه د دريم توتمس پرمهال پېښ شول چې د دجلې او فرات ترمنځ سيمه يې د مصريه قلمرو کې ورګډه کړه.

د امپراتور له مړينې وروسته يوځل بيا ګډوډۍ رامنځته شوې، خو مصري فرعونيان يې په له منځه وړلو کې پاتې راغلل. له امله يې يو په بل پسې انقلابونه پيل شول او تر دولسمې مخزېږدې پېړۍ پورې يې نيول شوې سيمې له لاسه ووتې او واکمنۍ يې د ځوړتيا په لور روانه شوه.

په ۶۷۰ مخزېږدکې مصر د اسوريانو له لوري ونيول شو او تر ۶۶۲ مخزېږد پورې يې تر استعمار لاندې واوسېده. له دې وروسته مصر يو ځل بيا ځواک ترلاسه کړ او کلتور پراختيا ومونده، خو دغه حالت ډېر دوام ونه کړ. په ۵۲۵ مخزېږد کې مصر د فارس امپراتورۍ له لوري ونيول شو چې له دې وروسته تېرتمدن بيا راژوندی نه شو.

په ټوليزه توګه په مصرکې شل کورنۍ واک ته ورسېدې اوګڼ شمېر فرعونيانو پکې واکمني وکړه. له هغوی څخه يو هم دويم رامسس و چې د واکمنۍ پرمهال يې حضرت موسی عليه السلام راڅرګند شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د لرغوني واکمنۍ، دويمه ډله دې د منځنۍ واکمنۍ او دريمه ډله دې د امپراتورۍ دورې په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې نورو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱-د نيل په وادۍ کې مرکزي واکمني څه مهال او د چا له لورې رامنځته شوه؟

۲-د لرغوني مصر د تاريخي دورو په اړه خپل معلومات وړاندې کړئ.

۳-حضرت موسی (ع) د کوم فرعون په واکمنۍ کې راڅرګند شو؟ نوم يې واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د مصر د فرعونيانو په اړه معلومات راټول او خپلو ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مصرتمدن او فرهنګ

په دې لوست کې به د مصریانو د مذهبي عقایدو، ټولنیزې وضعې، اقتصادي سیستم، علمي لاسته راوړنو، هنري فعالیتونو او د لرغوني مصر له تاریخي آثارو سره آشنایي پیداکړئ.

دين: دلرغوني مصر د وګړو په ټولنیز ژوند کې مذهب ډېر رول درلود او د ژوند په هر اړخ یې اغېز کړی و. د لرغوني واکمنې سیستم تیوکراسي (دیني) و. په منځنۍ واکمنۍ او آن د امپراتورۍ په دوره کې د هېواد چارې د مذهب له لارې اداره کېدې.

په لرغوني واکمنۍ کې بېلابېل دینونه سره یوځای او یو واحد دین منځته راغی. همدارنګه له بېلابېلو خدایانوڅخه درې آمون (د لمر رب النوع) چې د عدالت، رښتینولۍ او د کایناتو د اخلاقي چارو ساتندوی ګڼل کېده او اوسیروس (د نیل رب النوع) چې د نباتاتو خدای ګڼل کېده منځته راغلل. د منځنۍ واکمنۍ او د امپراتورۍ په پېرکې دین خپل وروستنۍ تکامل ترلاسه کړ.

د هکسوسانو د یرغل پرمهال دغه دین په خرافاتي دین تبدیل شو. خلکو د پیسو په مقابل کې په پاپیروس لیکل شوی ښښنلیک اخیسته او د مړي ترخنګ یې په قبر کې ایښوده. په دې لیک کې له ارباب الانواعوڅخه د نوموړي شخص د ښښلو غوښتنه کېده. د غو دیني خرافاتو چې د روحانیونو له خوا پلي کېدل، پر چاپېریال ناوړه اغېز وکړ چې له امله یې په ۱۳۷۵ مخزېږدکې دخلورم امنوهوتپ

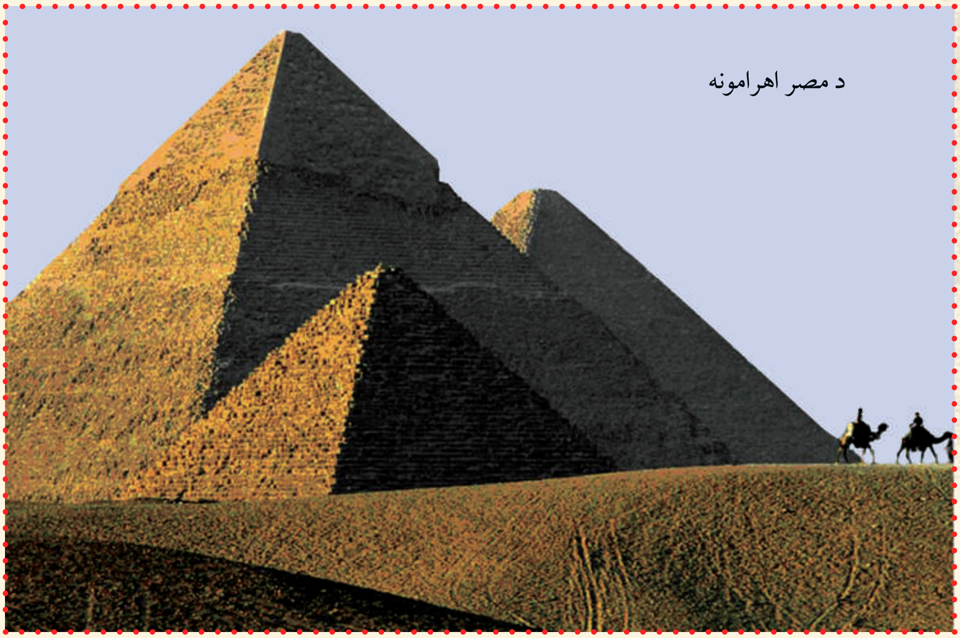

د مصر اهرامونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مشرۍ پاڅون رامنځته شو. زوړ مذهب له منځه ولاړ او پرځای یې نوی دین رامنځته شوچې په هغه کې د اتون د خدای (د لمر لرغونی نوم) عبادت کېده. امنوهوتپ خپل نوم په اخناتون تبدیل کړ. وروستیو فرعونانو له دغه مذهب سره لیوالتیا نه درلوده، په تیره توتن خامون چې دیني خرافات یې بیا دود کړل او د اتون دین یې له منځه یووړ.

د لرغوني مصر کلتوري میراثونه تر ډېره اهرامونه، مومیايي جسدونه، عبادتځایونه، مقبرې، مجسمې، انځورونه، ډبرلیکونه او مذهبي سرودونه دي چې ټول یې د مذهب په سیوري کې منځته راغلي دي.

مصریانو پر ډول ډول خدایانو عقیده درلوده. لمر، سپوږمۍ، نیل او ځینې حیوانات یې سپېڅلي بلل او د درناوي په موخه یې د هغوی انځورونه او مجسمې په عبادتځایونو کې ایښودې. دا هم باید په یاد و لرو چې ددغو ټولوخرافاتو او شرک ترڅنګ الله تعالی د توحید لارې ته د خلکو د رابللو په موخه پیغمران علیهم السلام راستولي دي. موسی علیه السلام او ورور یې، هارون علیه السلام په مصر کې په پیغمبرۍ مبعوث شول. موسی علیه السلام او پیروانو یې د الهی تعلیماتو په رڼا کې د ژوندانه او واحد خدای ﷻ د عبادت بیرغ پورته کړ او د دغه مهال له فرعون سره یې نښته وکړه.

د شرک او خرافاتو او د فرعون د تېري او بې عدالتۍ په وړاندې د موسی علیه السلام پاڅون په پای کې د خلکو په یو خوځښت تبدیل شو چې په پایله کې یې فرعون ډوب شو او د توحید دعوت یوځل بیا لوړ پوړ ته ورسېده.

په پیل کې مصریانو خپل مړي په ټوټو پوښل او په قبر کې یې ایښودل، خو وروسته یې دغه لاره بدله کړه او د بدن د ساتنې په موخه یې هغوی مومیايي کول او د اړتیا وړ وسایل یې ورسره په قبر کې ایښودل.

ټولنیز حالت

مصري ټولنه په واقعیت کې له څلورو پوړیو څخه جوړه شوې وه. په هر پوړ کې یې افرادو او په سر کې یې فرعون ځای درلود. د پوړکو ترمنځ د ژوند توپیر ډېر نه و. ټول وګړي د قانون په وړاندې برابر وو. سره له دې چې اقتصادي توپیرونو شتون درلود، د شاهي کورنۍ له غړوپرته د هیڅ تن ټولنیز موقعیت څرګند نه و او ان نوکرانو او غلامانو کولای شول له یوه ټولګي څخه بل ته پورته شي. غلامان، چې په پیل کې په سختو کارونو ګومارل کېدل، وروسته په عسکري خدمت کې شامل شول او په ژوند کې یې بدلون راغی چې په پایله کې د غلامانو ټولګی ببخي له منځه ولاړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مصري ټولنه کې ښځو لوړ مقام درلود، تر دې چې فرعوني تاج اوتخت ته ورسېږي. په کورنۍ کې د ننه ودونو ډېر دود درلود. د دغه دود له مخې فرعونیانو له خپلو نژدې خپلوانو او د کورنۍ له غړو سره واده کاوه.

د ښوونې او روزنې په ډګر کې هم مصر د پام وړ پر مختګ کړی و. د دولتي ښوونځیو ترڅنګ خصوصي ښوونځیو هم شتون درلود او د هر ټولګي افرادو پکې زده کړه کولای شوه.

اقتصادي سیستم

د مصر اقتصادي بنسټ په کرنې اومالدارۍ ولاړ و. کرنې ډېره پراختیا موندلې وه اوځمکو ښه حاصل ورکاوه. د هغه مهال د کلتور له مخې ټولې ځمکې د فرعون ملکیت وې چې د مالیې په مقابل کې یې پرخلکو وېشلې. له شلمې مخزېږدې پېړۍ وروسته سوداګرۍ چټکه پراختیا وموندله او د اقتصادي بنسټ په پیاوړتیا کې یې ترټولو زیات اهمیت ترلاسه کړ.

مصریانو له بهرنیو هېوادونو سره سوداګریزو اړیکو ته پراختیا ورکړې وه چې ښه بېلګه یې په ۳۰۰۰ مخزېږد کې مصرته د افغانستان د لاجوردي ډبرو رسېدل و.

صنعت هم د مصرد اقتصاد په پیاوړتیا کې ډېر ارزښت درلود. بېړۍ جوړونه، ښیښه جوړونه، کولالي، د ټوکرانو اوبدل او د ډبرې توږل هغه صنایع وې، چې ګڼ شمېر وګړي یې په کارونو بوخت کړي وو. د فلزي پیسو په جوړونه کې هم مصر نړیوال شهرت ترلاسه کړي و.

د امپراتورۍ تر دورې پورې ځمکې د خلکو ترمنځ وېشل شوې وې او د حکومت له عملي کنټرول څخه بهرګڼل کېدې، خو د دغې دورې زیات لګښت په کروندګرو د لوړې مالیې لامل وګرځید چې په دې توګه فرعونیان د ځمکوښتن او کروندګر یې نوکران شول. سربېره پر دې د زیاتو پیسو د لاسته راوړلو په موخه بهرنۍ سوداګري هم د دولت له لوري انحصار شوه.

د اخناتون له دورې پرته د امپراطورۍ په ټوله دوره کې روحانیون له مالیې معاف وو او د دولت په پانګه کې یې مهمه ونډه درلوده. سربېره پر دې د کرنیزې ځمکې یو پر اوومه برخه د روحانیونوحق و او همدارنګه د زرګونو څارویو اوکابو سل بېړیوښتنان هم وو.

ادبیات

مصریان لومړني خلك وو چې انځوریز لیک (هیروغلیف) یې رامنځته کړ. مصري کاهنانو دغه لیك د عبادتځایونو، ماڼیو او د فرعونیانو د مقبرو د اړونده مطالبو د لیکلو په موخه کاراوه او په ځانګړو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدرسو کې يې زده کوونکو ته ورښوده. له هيروغليف پرته د ديموتيک په نامه هم يوليک دود و چې د منځني پوړ وګړو او سوداګرو ورڅخه کار اخيسته.

کاهنان په مدرسوکې د اشرافو د زامنو په روزنه او د بېلابېلو علومو په ښوونه بوخت وو. په دغو مدرسو کې د پاپيروس له کاغذ څخه ګټه اخيستل کېده.

دکليزو رامنځته کېدل هم د يادونې وړدي چې په حقيقت کې د هغه مهال د تاريخ کتابونه وو. په دغو کليزوکې مصري منشيانود فرعونيانو برياوې څرګندولې او د هغوی اړوند مسايل يې ليکل.

هنر او معماري

د مصر تمدن ته ترډېره هغوکلتوري ميراثونو شهرت ورکړی چې د يادګار په ډول پاتې دي. دغه آثار له اهرامونو، عبادتځايونو، ماڼيو، مجسمو او هغو انځوروونو څخه عبارت دي دا آثار د وخت د واکمنيو د لويی او پوهې څرګندونه کوي، چې د مصر درې ګوني اهرامونه يې ښې بېلګې دي. د اهرامونوسربېره ګڼ عبادتځايونه هم ودان شوي وو چې په چاپېر کې يې د کاهنانو، غلامانو او کارکوونکو ځانګړو ځايونو شتون درلود. په دغو عبادتځايونو کې د سپيځلو ځارويو مجسمې ايښودل شوي وې او ستنې يې له ديني ليکنو او انځوروونو ډکې وې.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د مصريانو د مذهب، دويمه ډله دې د اقتصادي سيستم او دريمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې نورو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱-د مصريانو د ديني عقيدو په اړه څه پوهېږئ؟ توضيح يې کړئ.

۲-د مصريانو د ټولنيز حالت په اړه څه پوهېږئ؟ توضيح يې کړئ.

۳-د مصريانو د ادبياتو په اړه څه پوهېږئ؟ توضيح يې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د مصريانو د لاسته راوړنو په اړه خپل معلومات وليکي او ټولګيوالو ته دې واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فارس تمدن

په دې لوست کې به د آريانا تمدن د فارس له برخې سره آشنا شئ او هم به د فارس د تمدن سياسي، ټولنيزې، اقتصادي او کلتوري وضعي په اړه معلومات ترلاسه کړئ.

هغه مهال چې آرياييان په بلخ کې مېشت شول، د وګړو د ډېربښت له امله د اريانا دننه ختيځ او لويديځ ته وکوچېدل. هغه شمېر، چې لويديځ ته کډه شول د فارس په شمال د (اوسني ايران) کې مېشت شول د ((ماد)) او ((فارس)) په نومونو د يوه مدنيت بنسټ يې کېښود، چې د فارس د تمدن په نوم شهرت لري.

د فارس پراخې دښتې، سيندونه، شتمنى او طبيعي زېرمې د دې لامل شوې چې په دغه هېواد کې کرنه، مالداري او صنعت د پام وړ پراختيا وکړي او بشري تمدنونه رامنځته شي.

سيالك، ګوران، مارلك، جيروفت او شهر سوخته د فارس نامتو لرغوني سيمې دي چې وګړو يې د ګاونډيو سيمو له وګړو، لکه د منديګك، موهنجودارو او هړپې له اوسېدونکو سره اړيکې درلودې.

له ميلاد څخه ۳۰۰۰ کاله وړاندې ايلامي وګړو په فارس کې د ايلام تمدن رامنځته کړ. د دغه تمدن په اړه ډېر تاريخي معلومات د شوش له ښار څخه، چې د ايلامي واکمنى سياسي مرکز و، ترلاسه شوي دي. ايلام د ادب، هنر او صنعت په برخه کې د پام وړ پراختيا ومونده. د بابليانو او اشوريانو له واک ته رسېدو سره ايلاميان کمزوري شول او په پايله کې په ٦٤٥ زېږديز څخه وړاندې کې د اشور بناپال له لوري فتح شو. اشوري ليکنې د هغو دوو قبايلو يادونه کوي چې د فارس په شمال لويديځ کې مېشت وو او د ماد او پارسيانو څخه عبارت دي.

د هيرودت په وينا د اتمې مخزېږدي پېړۍ په وروستيو کې د دياکو په نامه يوه شخص د ماد قبايل تر خپلې ولکې لاندې راوستل او د ماد د واکمنى بنسټ يې کېښود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه لړۍ کې درې نامتو پاچاهان واک ته ورسېدل چې يو له هغوی څخه هم استياګ و چې په واکمنۍ کې يې د ماد څواک خپل لوړې پوړۍ ته ورسېد او د ماد قلمرو ته يې ډېره پراختيا ورکړه.

د ماد د قلمرو پراختيا د فارسي قبايلو له لوري ودريده. پارسيان د کوروش په مشرى يو موټی شول او په ۵۵۳ مخزېږد کې يې د ماد واکمني له منځه يووړه. په فارس کې د ماد له راپرځېدو سره هخامنشي واکمني منځته راغله. د دغې واکمنۍ نامتو واکمن لوی کوروش و چې د بابل ښار يې تر ولکې لاندې راوست او ځان يې د بابل پاچا وباله.

له کوروش وروسته د هغه زوی لومړی کمبوجيه واک ته ورسېد. کمبوجيه په مصر يرغل وکړ او هغه يې په خپله ولکه کې راوست. د هخامنشيانو اته واکمنان يو په بل پسې واک ته ورسېدل چې په پای کې په ۳۳۵ مخزېږد کې د هخامنشيانو وروستي واکمن، دريم داريوش د مقدوني سکندر د يرغلونو په پايله کې ماته وخوړه او ورسره دغه لړۍ پای ته ورسېده.

تمدن او فرهنګ

دين: د شرک او خرافاتو د خپرېدو په پايله کې په پخواني فارس کې د ځينو ښارويو، ځمکې، آسمان، اوبو او اور عبادت تر ډېره دود و. د اور عبادت د ستورو عبادت په تېره د لمر عبادت ځانګړی رول درلود. د پخوانيو فارسيانو په مذهب کې عبادتځايونو شتون نه درلود. ديني مراسم، دعاګانې او قربانۍ په مناسبو ځايونو کې ترسره کېدې. خو وروسته عبادتځايونه ودان شول چې د خدايانو مجسمې پکې ايښودل کېدې او خلکو به يې عبادت کاوه.

ايلاميانو له مړينې وروسته پر ژوند باور درلود او له خپلو مړو سره يې خاورينې کوزې ښنولې او همدارنګه يې له کانالونو څخه قبرونو ته اوبه ورتويولې چې مړي تږي نه شي.

د زردشت په راڅرګنديدو سره زردشتي مذهب د فارس دولتي مذهب شو او ډېر ارزښت يې ترلاسه کړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنر، صنعت او معماري

په لرغوني فارس کې ایلامیانو د ختینو او فلزي لوښو په جوړولو، مجسمه جوړولو او د ډبرو پر مخ د انځورونو په کښلو کې ډېر مهارت درلود. د ماد وګړو خپل کورونه په لوړو ځایونو کې د ټینګو کلاګانو په منځ کې جوړول. د دغو کلاګانو شا او خوا تاو راتاو دیوالونو او د څار برجونو شتون درلود چې د جګړې د سنګرونو په څېر ورڅخه ګټه اخیستل کېده.

ماد د خپلو شاهانو لپاره په غرونو کې قبرونه کیندل. د لرغونپوهانو په واسطه موندل شوي خاورین لوښي او فلزي آثار د هنر او معمارۍ په برخه کې د ماد د هنري مهارتونو څرګندونه کوي.

هخامنشي واکمنانو د خپل ځواک د ښوولو په موخه ګڼ شمېر ماڼۍ ودانې کړې وې، چې له هغو څخه یوه هم د جمشید تخت دی.

له هخامنشي لړۍ څخه د بیستون ډبرلیک ډول ډول فلزي، طلايي، نقره يي او د زېړو آثار لکه: سکې، وسلې، جامونه، لوښي او لوحې پاتې دي چې د هغه مهال د صنعت د پرمختګ څرګندونه کوي.

د جمشید تخت: د هغو ښکلو ماڼیو مجموعه وه چې د هخامنشیانو په واسطه جوړه شوې وه. داریوش دغه ځای د خپلې ماڼۍ لپاره غوره کړ او د جوړیدو په موخه يې له ټول هېواد څخه ګڼ شمېر هنرمندان په کار وګمارل. له داریوش وروسته ټولو هخامنشي واکمنانو په دغه

د جمشید د تخت یو انځور

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای کې مانۍ جوړې کړې.

په دغه سیمه کې هر کال د نوروز د جشن مراسم ترسره کېدل چې له بېلابېلو ولایتونو څخه پکې له ښکلو سوغاتونو سره استازیو ګډون کاوه. د یوناني سکندر له راتګ سره د دغه تخت ډېر ارزښتناکه وسایل له منځه ولاړل او ودانۍ یې زیانمنې شوې.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ماد او فارسیانو د واکمنۍ دویمه ډله دې د پخواني فارس د مذهب او دریمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات نورو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د فارس لرغونې سیمې کومې دي؟

۲- د هخامنشي واکمنۍ بنسټ ایښودونکی څوک و او څه مهال رامنځته شو؟

۳- د ماد د واکنمۍ د هنر او معمارۍ په اړه څه پوهېږئ واضیح یې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د جمشید د تخت په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هند تمدن

په دې لوست کې به د هند تمدن د رامنځته کېدو د څرنګوالي، سیاسي، ټولنیزې او کلتوري وضعې، علمي لاسته راوړنو او د لرغوني هند د هنر او معمارۍ سره آشنایي پیداکړئ.

هند په آسیاکې د تمدن د پیدایښت له لرغونو مرکزونو څخه ګڼل کېږي. هند هغه پراخه او ښکلې سیمه ده چې په خپله غېږکې یې ډېر مدنیتونه، علوم او مذهبونه روزلي دي.

په ۱۹۲٤ز کال کې لرغونپوهانو په هندکې د دوو لرغونو سیمو (هراپه او موهنجودارو) پاتې شونې ومونډل چې لرغونتوب یې ۳۰۰۰ مخزېږد ته رسېږي. هر په او موهنجودارو کراچۍ ته څېرمه ځای لري، د دراویدي اقوامو اړوند او د هند له لرغوني تمدن څخه ګڼل کېږي. د هرپه او موهنجودارو تمدن د سند په لویدیځ کې رامنځته شوی. له دغې سیمې څخه ترلاسه شوي آثار څرګندوي چې =د دغې

له موهنجودارو څخه د ودانیو پاتې شونې

(c) ketabton.com: The Digital Library

سېمې وګړي په ۳۰۰۰ مخزېږد کې په کرنه، مالدارۍ او د میوه لرونکو ونو په روزنه بوخت وو. هغوی له برونزو څخه د کار وسایل، د کور لوښي او وسلې جوړولې او په لاسي صنعت کې هم مخکښ وو. د هریه او موهنجودارو پاتې شونې ښيي چې په دغه سېمه کې له پخو خښتو څخه جوړ ګڼ شمېر کورونو، دوکانونو او واټونو شتون درلود، چې عموماً کورونه دوه. پوړیز او د پراخه کوڅو لرونکي وو. په دغو ښارونو کې د تالارونو، د اوبو ځاګانو، حمامونو، د کانالونو په واسطه د اوبه خور سیستم او د کانالیزاسیون سیستم شتون دا په ډاګه کوي چې دغه وګړي د یو پرمختللي تمدن لرونکي وو.

له مخزېږد څخه ۱۵۰۰ کاله وړاندې آریایان هند ته کډوال شول او د دراویدي اقوام یې چې د پرمختللي تمدن لرونکي وو، د ځان تابع کړل. آریایانو هند ته له راتګ وروسته د کاست (طبقاتي) سیستم رامنځته کړ. د دغه ویش پر بنسټ څلور طبقې لکه: برهما (روحانیون) کشتاتریان (جګړه ماران) ویستا (سوداګر او کروندګر) او سودرا (کارګران) رامنځته شول.

آریایانو په هند کې واحده واکمني رامنځته نه کړه، بلکې هرې قبیلې د ځان لپاره یو کوچنی قلمرو غوره کړ او پکې میشت شول چې په پایله کې بهرنیانو ته په هند د یرغلونو زمینه برابره شوه.

هخامنشي واکمن داریوش د هند شمال فتح کړ، خو د سکندر په واسطه د هخامنشیانو له منځه تلو سره د هند شمال د یونانیانو لاس ته ورغی. د سکندر له مړینې سره سم یو هندي قوماندان چندرا ګوپتا د یونانیانو په وړاندې پاڅون وکړ او هغوی یې له هند څخه وایستل. هغه په لنډ وخت کې ځایي واکمنۍ سره یوموټې او یوه ځواکمنه واکمني یې رامنځته کړه چې د موریایانو واکمني بلل کېږي. د دغې واکمنۍ له مشهورو واکمنانو څخه یو هم اشوکا و چې په تاریخ کې ډېر شهرت لري. له موریایانو څخه وروسته په هند کې د ګوپتا واکمني منځته راغله چې څو پېړۍ یې دوام وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ او تمدن

دین: دتاریخي حقایقو او سمو دیني عقایدو په نظرکې نیولو سره، توحید او د یوه خدای عبادت د انسانانو په دیني تاریخ کې یو اصل دی او له خدای ﷻ څخه پرته د نورو شیانو عبادت ته مخه کول له سمې لارې څخه انحراف او بې لاري ده. د همدې انحراف پربنسټ د آریایانو له مهاجرت وړاندې په هند کې د حیواناتو او طبیعت لمانځنه کېده. لوی او غټ خدایان یې اګني (د اور خدای) او اندیرا (د باران خدای) وو. په لرغوني هند کې ډېر کیشونه رامنځته شول، چې له هغوی څخه یو هم برهمن و. د برهمن دین دولت ته د خدایي مقام ورکاوه او پاچا یې سپېڅلی باله.

په شپږمه مخزېږده پېړۍ کې په هند کې د بودا دین منځته راغی چې د اشرافو له ملاتړ څخه برخمن شو او ډېره پراختیا یې ومونده.

علم، هنر او معماري

د لرغوني هند وګړو په ریاضي او طبابت کې ډېر پرمختګ کړی و. له ۱- ۹ پورې اعداد، اعشاري سیستم او داسې نور د هندیانو له لوري رامنځته شول. هندیانو د اړتیا له مخې د جشن او قربانی ورځې وټاکلې او له همدې امله یې نجوم ته هم ډېر پام اړولی و.

په لرغوني هند کې هنر او معمارۍ هم ډېره پراختیا موندلې وه چې بېلګې یې د هړپې او موهنجودارو په پاتې شونو کې تر سترګو کېږي. د بودایي دین له پراختیا سره سم په ټول هېواد کې ګڼ شمېر عبادت ځایونه ودان شول. سربېره پردې د واکمنانو لپاره ښکلې او سترې ماڼۍ جوړې شوې، چې پاتې شونې یې تر دې مهاله شتون لري او په لرغوني هند کې د هنر او معمارۍ د پرمختګ څرګندونه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هندي هنرمندانو يو بل مهم کار د مجسمو جوړول وو. هغوی د بودا او هندي خدايانو لپاره له لرگيو او ډبرو څخه گڼ شمېر مجسمې جوړې کړې وې چې د وگړو له لوري يې عبادت کېده.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې هند ته د آريايانو د ورتگ، دويمه ډله دې د لرغوني هند د دين او دريمه ډله دې د هنر او معمارۍ په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپلو ټولگيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د هند د لرغونو سيمو په اړه څه پوهېږئ؟ واضيح يې کړئ.

۲-آريايان هند ته څه مهال ولېږديدل او څه ډول طبقاتي سيستم يې رامنځته کړ؟

۳- په لرغوني هند کې د علم د پراختيا په اړه خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د هنديانو د کلتور په اړه معلومات راټول او خپلو ټولگيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چین تمدن

په دې لوست کې به د لرغوني چین له سیاسي، ټولنیزې، کلتوري او اقتصادي وضعې او تاریخي اثارو سره آشنایي پیداکړئ.

د چین هېواد د آسیا په ختیځ کې پروت او د نړۍ له لرغونو تمدنونو یو څخه دی. د چین تمدن د هوانگهو د سیند په غاړه کې رامنځته شوی چې ښېرازه ځمکې یې درلودې او وگړي یې په کرنه بوخت وو.

په لرغوني چین کې لومړنۍ واکمني په ۱۵۰۰ مخزېږد کې رامنځته شوه چې د شانگ په نامه یادېږي. د خط او کلیزې رامنځته کېدل او د چیني لوښو جوړېدل د شانگ دورې له مهمو تمدني لاسته راوړنو څخه گڼل کېږي.

دویمه واکمني چې په چین کې رامنځته شوه، د (چو) په نامه یادېږي، چې واکمنانو یې له ۱۰۲۸ – ۲۵۶ مخزېږد پورې واکمني وکړه. د چو د واکمنۍ په وروستیو کې په چین کې کورنۍ جگړې او اخ وډب رامنځته شوی چې په پایله کې یې د (چه این) په نامه قبیلو پر چین ولکه ومونده او د لرغوني چین د یوې مشهورې واکمنۍ بنسټ یې کېښود.

د چه این قبایلو واکمن شي هوانگ تي و چې د چین په تاریخ کې ډېر شهرت لري. شي هواتگ تي پیاوړی پوځي ځواک درلود او له همدې امله په دې بریالی شو چې ورې واکمنۍ له منځه یوسي. هغه د چین پر پراخه هېواد ولکه ومونده او خپل ځان یې لومړی سترواک وباله. په دغه واکمنۍ کې د چین د تمدن د ودې او نیکمرغۍ دوره پیل شوه. قوانین رامنځته شول، سړکونه جوړ شول او د بهرنیو بریدونو د مخنیوي په موخه د یوه دیوال جوړول پیل شول چې دا مهال د چین د ستر دیوال په نامه یادېږي.

د شي هوانگ تي له مړینې وروسته په چین کې گډوډۍ رامنځته شوې چې په پایله کې یې د هان لړۍ واک ته ورسېده. د هان د واکمنۍ پر مهال بودایي مبلغانو چین ته سفرونه وکړل او په دغه هېواد کې یې بودایي دین ته پراختیا ورکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

فرهنګ او تمدن

دین: په لرغوني چین کې وګړو د آسمان، ځمکې او خپلو نیکونو عبادت کاوه. د پخواني چین دوه ستر کیشونه د تاو او کنفیسوس عقاید دي. د دغو دینونو له نظره انسان او طبیعت سره ډېر نژدې دي او یو پر بل اغېز کوي. د تاو دین د ساده ژوند ښېګنې او پرخپلو غوښتنو سترګې پټول تبلیغوي. کانفوسیوس له ټولنې سره د اړیکو پیدا کولو او د انسانانو ترمنځ د اړیکو په درلودلو باندې ټینګار کوي. دغه دین د پخوانیو دودونو، مشرانو، پلرونو، نیکونو او د کورنۍ یووالي په درناوي تاکید کوي.

د هان په واکمنۍ کې د بودا دین دغه هېواد ته راغی او ګڼ شمېر پیروان یې وموندل چې د چینایانو په کلتوري ژوند یې ډېر اغېز وکړ.

ادبیات: د چینایانو لیکدود د هیروګلیف په څېر یو لرغونی لیکدود دی. دغه لیکدود د چه این په واکمنۍ کې معیاري شو او په ټول چین کې دود شو چې تر دې مهاله کارول کېږي. دغه لیکدود په نورو هېوادونو کې هم خپور شو او د جاپانیانو، کوریایانو او ویتنامیانو د لیکدود بنسټ یې کېښود.

په لرغونو پېړیو کې لیک د هډوکو او لرګیو پرمخ کښل کېده. په لومړۍ میلادي پېړۍ کې په چین کې کاغذ رامنځته شو چې په لیکلو کې یې یو ستر انقلاب رامنځته کړ او ډېرو خلکو ته یې پوهه ورسوله.

د چین د لیکدود پرمختګ د شتمنو ادبیاتو لپاره لاره هواره کړه. ګڼ شمېر نثرونه، د قصیدو کتابونه او تاریخي آثار ولیکل شول. د شعر په برخه کې هم د پام وړ پراختیا رامنځته شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

علم، صنعت او هنر

چينايانو د نجوم، رياضياتو او جغرافيې په برخه کې ډېر پرمختګ کړی و. د چوپه واکمنۍ کې د بېلابېلو ايالتونو لپاره نقشې جوړې شوې او د هېواد د جغرافيې په اړه ډېر معلومات ترلاسه شول. چينايانو د زلزلې په اړه هم معلومات لرل او د زلزلې د معلوملو لپاره يې يوه آله هم رامنځته کړې وه. هغوی د اوسپنې په مقناطيسي ځانګړتيا پوهيدل، چې وروسته يې قطب نما رامنځته کړه. چينايانو د انسان د اناتومۍ په برخه کې هم ډېره پوهه درلوده. په يوشمېر ناروغيو او د هغوی د درملنې په اړه يې هم معلومات درلودل.

چينايان لومړني وګړي وو چې له ختينولوښو او فلزکارۍ سره يې ښه آشنايي درلوده. د چين ستر ښارونه له پوهانو او صنعتکارانو ډک وو. د کاغذ او چاپ فن، قطب نما او د باروتو جوړول د چينايانو وياړونه دي. د چيني لوښو جوړونې او د ټوکر او بدلو صنعت ډېر پرمختګ کړی و.

په لرغوني چين کې هنر او معمارۍ هم ډېره وده کړې وه. د لرغوني چين په ښارونو کې ګڼ شمېر ماڼۍ او عبادت ځايونه جوړ شوي وو. د چين ستر ديوال د هغه مهال د معمارۍ د مهارت يوه ځرګنده بېلګه ده.

د چين ستر ديوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چین ستر دیوال د نړۍ له برمه ډک تاریخي اثر دی. دغه تاو راتاو دیـوال د آرام سمندر له غاړو او مورګو څخه پیلېږي او د تبت په پولو کې پای ته رسېږي. دغه دیوال د شي هوانګ تي ستړواک په امر په شلو کلونو کې جوړ شوی دی. د دغه دیوال لوړوالی اووه نیم متره دی، پراخوالی یې هم په همدې کچه دی. داسې ویل کیږي چې کله به کوم کارګر مړ کېده او یا به ناجوړه کېده هغه به یې په دیوال کې خښناوه. د دیوال له پاسه په هره سل مترۍ کې امنیتي پوستې موجودې دي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د چین د واکمنیو او دویمه ډله دې د چین د تمدن او فرهنګ په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې خپل معلومات نورو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د چه این قبایلو مشر څوک و او کوم کارونه یې ترسره کړل؟

۲- د پخواني چین د مذهبونو په اړه څه پوهیږئ؟ واضیح یې کړئ.

۳- د چینایانو د علمي پرمختیا په اړه معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د چین د ستر دیوال په اړه معلومات ولیکي او ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان تمدن

په دې لوست کې به د کرت تمدن، د یونان ښاري دولتونو، ټولنیزې او کلتوري وضعې او همدارنګه د لرغوني یو نان له علمي او هنري لاسته راوړنو سره آشنایي پیداکړئ.

د یونان تمدن د نړۍ د لرغونو تمدنونو هغه مهم مرکز و چې لویدیځې نړۍ ورڅخه الهام واخیست او د خپل کلتور بنسټ یې پرې کېښود.

د یونان لومړنی تمدن د کرت په نامه یادېږي. کرت د لرغوني یونان اړوند ټاپووزمه وه. په ۱۹۰۰ زېږدیز کې د لرغونپوهانو څېړنو په ډاګه کړه چې د کریت په جزیره کې یو پرمختللي تمدن شتون درلود چې د مصر او بین النهرین له تمدنونو سره یې سیالي کوله. له دغې سیمې څخه ګڼ شمېر ډېرین او خاورین آثار، د پخلنځي وسایل او داسې نور آثار ترلاسه شوي چې لرغونتوب یې له ۲۵۰۰ -۱۵۰۰ مخزېږد پورې رسېږي. په کرت کې مرکزي واکمني د ۲۰۰۰ مخزېږد په شاو خوا کې رامنځته شوه چې پلازمېنه یې د کنوسوس ښار و. د کرت تمدن د آریایي قبایلو د یرغل په پایله کې له منځه ولاړ.

یونانیان: یونانیان له هغو آریایي قبیلو سره تړاو لري چې له خپل اصلي میشت ځای (آریانا ویجه) څخه د اروپا لور ته ولېږدیدل او د ۲۵۰۰ مخزېږد په شاو خوا کې یونان ته ننوتل. د آریایانو لومړۍ ډله اکینان وو، چې یونان ته ننوتل هغوی د یونان اصلي اوسیدونکي د ځان تابع کړل او نه یوازې یونان بلکې د ایجن سمندرګي ټولې سیمې یې ترلاسه کړې.

د ۱۶ مې مخزېږدې پېړۍ په شاو خوا کې د اکینانو له لوري د لومړنۍ واکمنۍ بنسټ کېښودل شو او په مې سن کې سترې او ښکلې ماڼۍ ودانې کړې. د اکینانو تمدن تر لسمې مخزېږدې پېړۍ پورې دوام وکړ.

اکینان په کرنې بوخت وو او د برونزو له وسایلو یې ګټه اخیستله. دغه دوره له میلاده لس پېړۍ وړاندې د دوریانو د یرغل په ترڅ کې پای ته ورسېده او دوریان په لرغوني یونان واکمن شول. دوریانو د کلتور پرمختګ ته پام نه درلود، خو هغه مشهورې حماسي کیسې چې د (الیاد او ادیسه) په نامه یادېږي په همدې دوره کې منځته راغلي دي. دغه کیسې چې د نړۍ په ادبیاتو کې لوړ مقام لري، د ړوند یوناني شاعر هومر په واسطه ویل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان ښاري دولتونه

په یونان کې د زیاتو غرونو او ټاپو وزمو شتون او همدارنګه قبیلوي تعصبات ددې لامل شول چې یوناني قبایل له یوبل څخه بېل او په خپلواکه توګه ژوند وکړي. په دې توګه په یونان کې ډېر ښاري دولتونه رامنځته شول چې سپارت او اتن يې تر نورو مشهور دولتونه وو. دغو دواړو دولتونو له یو بل سره توپیر درلود. د سپارت وګړو په جګړو کې ډېر شهرت موندلی و، خو د اتن وګړو په دموکراسی او د علم او فلسفې په دودولو کې ډېر شهرت درلود.

د یونان ښاري دولتونو له یو بل سره سیالي او دښمني درلوده. هغوی په دوو ډلو وېشل شوي وو چې د یوې ډلې په سر کې اسپارت او د بلې په سر کې اتن ځای درلود.

په یونان کې کورنیو جګړو چې د پلوپونیز جګړو په نامه یادېږي ډېر وخت دوام وکړ چې په پایله کې يې اسپارتیان بریالي شول، خو هغوی هم د تبس ښاري دولت له لوري مغلوب شول. په دې توګه کورنیو ګډ وډیو یونان ډېر کمزوری کړ. همدغه مهال مقدوني فلیپ چې د یونان په شمال کې د مقدونیې حاکم و، په یونان ولکه پیدا کړه چې دغه کار د فلیپ د زوی مقدوني سکندر د فتوحاتو لپاره لاره هواره کړه. سکندر د ترکیې او مصر له نیولو وروسته فارس ته مخه کړه او له ۳۳۶-۳۲۳ مخزېږد پورې يې په هخامنشیانو بری وموند او د هند تر شمال پورې وړاندې ولاړ.

د سکندر له مړینې وروسته یوناني ستروا کې تجزیه شوه، چې ورسره رومي امپراتورۍ ته د غوړېدو او پراختیا زمینه برابره شوه.

کلتور او تمدن

دین: د توحید او د یوه خدای ﷻ د عبادت دعقیدې د نشتوالي او د اعتقادي انحراف له امله یونانیانو په ډېرو خدایانو باور درلود او د لرغوني نړۍ د نورو وګړو په څېر يې باور درلود چې آسمان، ځمکه، برېښنا، مینه او ښکلا او پوهه هر یو ځانګړی پیدا کوونکی لري. زیوس د آسمان خدای پاسیدون د سمندر خدای اپولو د لمر خدای او اتینا د بریالیتوب خدای ګڼل کېدل. د یونانیانو په اند د دوی یوشمېر خدایان د الپ په غره کې اوسیدل چې له همدې امله ورزشي سیالۍ د المپیا غره ته څېرمه ترسره کېدلې، د المپیک سیالۍ د هماغه مهال یادګار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان د لرغوني مدنیت یوه بېلګه

یونانیانو له مړینې وروسته پر ژوند باور درلود او د خپلو مړو ترڅنګ يې ځيني وسايل په قبر کې اېښودل.

په یوناني ښارونو کې ګڼ شمېر عبادت ځایونو شتون درلود، چې خلك د دیني مراسمو په موخه ورتلل.

هنر او معماري: له لرغوني یونان څخه ډېر آثار لکه مجسمې، لوښي، سکې اوعبادت ځايونه پاتې دي، خو د یونانیانو معماري او مجسمه جوړونه د ډېر شهرت لرونکې ده. هغوی به د خپلو خدایانو او همدارنګه د خپلو واکمنانو لپاره مجسمې جوړولې. هغوی خپلې ودانۍ له ډبرو او لرګیو څخه جوړولې، موسیقي او تیاتر هم په یونان کې ډېر دود درلود.

علم او فلسفه: علم په یونان کې ډېر پرمختګ کړی و ځکه چې هغوی له علمي خبرو اترو سره ډېره لیوالتیا درلوده. د علم د پرمختګ یو بل لامل له مصر او کوچنۍ آسیا سره د یونانیانو سوداګریزې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړيکې وې چې له همدې امله د آسيا او افريقا علمي لاسته راوړنو يونان ته لار موندله او علم ته يې لا زياته وده ورکوله.

د يونان فيلسوفان په نړۍ کې د ډېر شهرت لرونکي دي، چې د هغوی له جملې څخه سقراط، افلاطون او ارسطو د يادونې وړ دي. سقراط هغه لوی فيلسوف و چې په ښار کې به گرځېده او له خلکو سره به يې خبرې اترې کولې. هغه ډېر زده کوونکي درلودل چې تر ټولو نامتو يې افلاطون دی.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دريو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د کرت د تمدن، دويمه ډله دې د يونان د ښاري دولتونو او دريمه ډله دې د يونان د کلتور او تمدن په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازی دې نورو ټولگيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د کرت د جزيرې په اړه څه پوهېږئ؟

۲ - د يونان مشهور ښاري دولتونه کوم وو؟

۳- د يونانيانو د مذهبي عقايدو په اړه معلومات وړاندې کړئ.

٤- د يونان مشهور فيلسوفان څوک وو؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د المپيک د ورزشي سياليو په اړه معلومات وليکي او خپلو ټولگيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روم تمدن

په دې لوست کې به د روم د امپراتورۍ د رامنځته کېدو، د لرغوني روم له سياسي، ټولنيزې او کلتوري وضعې، او همدارنګه دلرغوني روم له هنري برياوو سره آشنايي پيداکړئ.

د روم تمدن په ايټاليا کې متمرکز و. دغه تمدن هغه پل ګڼل کېږي چې د يونان د تمدن لاسته راوړنې له دې ځايه نورو اروپايي هېوادونو ته رسيدلې.

پخوانيو ايټالويانو له يونانيانو څخه الفبا، ديني عقيدې او هنرونه زده کړل چې له همدې امله د ايټاليا نوم يوناني نوم دی. د روم تمدن له ميلاد څخه وړاندې په شپږمه پېړۍ کې پرمختيا پيل کړه او د يونان د تمدن له ځوړ وروسته خپلې لوړې پوړۍ ته ورسېد.

د روم ښار په ۱۰۰۰ مخزېږد کې د لاتيوم په سيمه کې جوړ شو. د لرغونو روميانو د ژبې لاتيني نوم له همدغې کلمې څخه اخيستل شوی دی. هغه مهال د روم يوشمېر ميشت قومونه سره يو موټی شول چې د لاتينيانو په نامه يې شهرت پيداکړ او څه مهال وروسته يې شاهي نظام رامنځته کړ چې تر ۵۰۹ مخزېږد پورې يې دوام وکړ. له شاهي نظام وروسته په روم کې د جمهوري نظام بنسټ کېښودل شو چې د مشرانو جرګه، سنتوري يا سل کسيزه شورا او قبايلي جرګه يې درلوده.

وروسته له هغه چې روميانو پر ټولې ايټاليا ولکه پيداکړه د نورو سيمو د نيولو هڅې يې پيل کړې چې په ترڅ کې يې د روميانو او کارتاژيانو ترمنځ جګړه پيل شوه. دغه مهال کارتاژ (نننې تونس) د مديترانې پر ټاپو وزمو او د شمالي افريقا په ډېرو سواحلو ولکه درلوده. د روميانو او کارتاژ جګړې له يوې پېړۍ ډېر دوام وکړ چې په پايله کې روميان بريالي شول او په ۱٤٦ مخزېږد کې د کارتاژ دولت پای ته ورسېد.

روميانو خپلو برياوو ته ادامه ورکړه او د مصر او کوچنۍ آسيا په نيولو سره يې يو پراخه حکومت رامنځته کړ. په دې توګه د روم حکومت د روم په امپراتورۍ بدل شو.

اکتاو هغه شخص و چې د روم د ستروا کۍ بنسټ يې کېښود. او له ۲۷ مخزېږد څخه تر ۱٤ زېږديز پورې يې پر روم واکمني وکړه. له دې وروسته د روم په تاريخ کې يوه نوې دوره پيل شوه چې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

امپراتورۍ د دورې په نامه يادېږي او تر ٤٧٦ زېږديز پورې يې دوام وکړ. اکتاو يو پياوړی ستر واک و. د هغه په واکمنۍ کې ډېر اصلاحات رامنځته شول، فساد له منځه ولاړ، قانون او نظم غښتلی شو، نوې محکمې جوړې شوې او د پوستي خدمتونو بنسټ کېښودل شو. له اکتاو وروسته ګڼ شمېر واکمنان واک ته ورسېدل خو ډېری يې بې کفايته وو.

له دريمې زېږديزې پېړۍ وروسته رومي امپراتوري له ستونزو سره مخ شوه او ځواک يې کمزوری شو. کنستانتين چې د روم امپراتور و د بيزانتوم (قسطنطنيه) ښار يې د خپلې پلازمېنې په توګه غوره کړ. دغه ګام رومي امپراتوري په دوو برخو (ختيځ او لويديځ روم) ووېشله. لويديځ روم د بهرنيو بريدونو په ترڅ کې د ځوړ په لور روان شو، خو ختيځ روم ترهغه پايښت وموند چې پلازمېنه يې په ۱٤٥۳ زېږديز کې د ترکي مسلمانانو له لوري فتحه شوه. په دې ډول د نړۍ دغه لويه ستر واکي هم له منځه ولاړه.

کلتور او تمدن

دين: روميانو هم د يونانيانو په څېر په ډېرو خدايانو باور درلود او د هغوی عبادت يې کاوه. مريخ په جګړو کې مرسته کوونکی، جونو د ښځو ساتونکی، مشتري باران وروونکی او عطارد پيغام رسوونکی خدای ګڼل کېده. په روم کې ډېر عبادت ځايونه ودان شوي وو. په دغه عبادت ځايونو کې به هغو غيب ويونکو شتون درلود چې خلکو پرې باور درلود.

په روم کې د مسيحيت خپرېدو د خلکو په ټولنيز ژوند ډېر اغېز وکړ. مسيحيانو په رومي خدايانو باور نه درلود چې له همدې امله په پيل کې د دولتي مامورينو او کاهنانو له کينې او مخالفت سره مخامخ شول، خو د مسيحيت په پراختيا سره د مسيحي دين نظرياتو د پخوانيو نظرياتو ځای ونيوه او د روم د رسمي دين په توګه وپېژندل شو.

ټولنيز حالت: د روم د واکمنۍ د جوړېدو پر مهال، رومي ټولنه له دريو اصلي ډلو، (اصلي روميان، غير رومي وګړي او غلامانو) څخه جوړه شوې وه.

د ځمکې د مالکيت او په ټاکنو کې د ګډون حق يوازې لومړۍ ډلې درلود او دولتي چارواکي هم له همدې ډلې ټاکل کېدل، خو د وخت په تېرېدو سره دغه حالت بدلون وکړ او دويمې ډلې هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعتراضاتو او هڅو په پایله کې د لومړۍ ډلې امتیازات ترلاسه کړل. په روم کې د غلامانو حالت ډېر خراب و چې له همدې امله به یې ځینې وخت اخ وډب رامنځته کېده. په رومي ټولنه کې خلک په بېلابېلو دندو بوخت وو. شتمنو طبقاتو خپل ډېرى وخت په تیاترونو او ورزشي سیالیو کې تېراوه. د هغوی کورونه ډېر ستر وو چې د خوب خونه، حمام، پخلنځی او د غلامانو د اوسېدو ځای یې درلود.

قانون او دولت: نړۍ ته د روم قوانین او اداري اصول ښه ډالۍ ده. د روم قانون درې څانګې درلودې چې یو یې مدني او کورنی قانون و چې یوازې د رومي اتباعو لپاره رامنځته شوی و. دویم یې د خلکو قانون و چې د ستروا‌کی په ټولو وګړو عملي کېده او بل یې هم طبیعي قانون و چې د محاکمو په پرتله یې له فلسفې سره ډېر کار درلود.

رومي قوانینو د امپراتورۍ له یووالي، د سوداګرۍ په هڅونه او د تولیداتو په خپرېدو کې ډېره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرسته وکړه. د اجراییه او مقننه قواوو لرونکې واکمنۍ بنسټ د رومیانو له خوا کېښودل شو. د جمهوریت غوښتنې نظریې ته هم رومیانو وده ورکړه.

هنر او معماري: د هنر او معمارۍ په برخه کې رومیانو ډېر پرمختګ کړی و، خو هنري لاره يې د یوناني هنر تر اغېز لاندې وه چې له همدې امله رومي هنر د یوناني هنر دوام بلل کېده. له لرغوني روم څخه ډېر اثار لکه: لوښي، سکې، وسلې، مجسمې او داسې نور ترلاسه شوي چې د رومي تمدن څرګندونه کوي. رومیانو د پلونو، مجسمو او ودانیو په جوړولو کې ډېر پرمختګ کړی و چې بېلګې يې لا تراوسه په دغه هېواد کې شتون لري.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د روم د امپراتورۍ د منځته راتګ په اړه، دویمه ډله دې د رومیانو د مذهب په اړه او دریمه ډله دې د رومیانو د قانون او دولت په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې استازي دې نورو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د روم د جمهوري نظام په اړه معلومات وړاندې کړئ.

۲- اکتاو څوک و او په واکمنۍ کې يې کوم کارونه ترسره شول؟

۳- رومي ټولنه په څو برخو وېشل شوې وه؟ په اړه يې معلومات وړاندې کړئ.

٤- د روم د قانون په اړه څه پوهېږئ؟ واضیح يې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د مسلمانانو له لوري د ختیځ روم د نیولو په اړه معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امریکا تمدنونه

په دې لوست کې به د امریکا د لرغونو تمدنو نو د سیاسي، ټولنیزې، اقتصادي او کلتوري وضعې په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

ډېره موده وړاندې داسې فکر کېده چې د امریکا د تمدنونو لرغونتوب ډېر لنډ او وروستیو پېړیو ته رسېږي. خو د پوهانو څېړنو دا په ډاګه کړه چې انسانانو په امریکا کې له څو زرو کلونو راهیسې ژوند پیل کړی او د پرمختګ بېلابېل پړاوونه یې تېر کړي دي.

د امریکا د لومړنیو میشتو وګړو په اړه بېلابېل نظریات شتون لري خو ددې نظر پلویان ډېر دي چې د دغې سېمې لومړني وګړي مغول وو چې د سایبریا له لارې الاسکا ته لیږدیدلي او ځینې تمدني اثار یې له ځان سره وړي دي. له امریکا څخه ترلاسه شوي آثار څرګندوي چې په لرغونو پېړیو کې ځینو کلتورونو په هغو تمدنونو خپل اغېز پرېښود چې وروسته په سترو واکمنیو بدل شول.د دغه تمدنونواغېز په مرکزي امریکا کې د مایایانو او ازتکانو او سویلي امریکا کې له اینکایانو څخه عبارت دي.

د مایا تمدن

د مایا تمدن چې تاریخ یې څه ناڅه ۱۵۰۰ مخزېږد ته رسېږي، تر نهمې زېږدیزې پېړۍ پورې ډېر پرمختګ وکړ او د مرکزي امریکا په ګواتیمالا، مکسیکو، هاندوراس او د یوکاتان په سیمو کې خپور شو. د دغه تمدن پاتې شونې دګواتیمالا په تیکال، پالینکو او بونامپاك او د هاندوراس په ګویان سیمو کې موندل شوي دي. په دغو سېمو کې داسې ودانۍ ترلاسه شوي چې په انځورونو ښکلې کړی شوي دي.
مایایانو کلیزې، الفبا او انځوریز لیک رامنځته کړی و. له صفر او اعدادو سره یې اشنایي درلوده او په شمېر هم پوهېدل. هغوی د کلونو تیریدل په پام کې نیول او د هرې شل کلنې دورې لپاره یې د یادګار په موخه یوه ستنه جوړوله چې کاتون بلل کېده.
مایایانو د بېلابېلو خدایانو لکه: د اور خدای، د اوربښت خدای، د لمر خدای او د هنر او سولې خدای عبادت کاوه او د هغوی د خوښۍ لپاره یې قرباني کولې. په نهمه مخزېږده پېړۍ کې د مکسیکو درې ته د خلکو نوې ډلې رانوتې او د مایایانو تمدن یې له منځه یووړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ازتک تمدن

ازتکان په نهمه مخزېږده پېړۍ په مکسیکو کې راڅرګند شول. هغوی جګړه مار خلك وو او څه موده وروسته د همدې سیمې واکمنان شول. ازتکانو یوهستره امپراتوري رامنځته کړه چې پر ۳۸ ولایتونو وېشل شوې وه هره برخه یې د یوه والي له لوري اداره کېده.

د ازتکانو پاچا به په عین وخت کې راهب هم وچې د اشرافو، او جنګیالیو د یوې شورا له لوري به ټاکل کېده. د ازتک ټولنه په جنګیالیو، سوداګرو او کسب ګرو وېشل شوې وه. هغوی د یوشمېر خدایانو لکه: د لمر خدای عبادت کاوه. او د فلزاتو په ویلي کېدو او له هغو څخه په کار اخیستنې پوهېدل.

د ازتکانو ژبه ناهوت وه چې تر دې مهاله یوه ژوندۍ ژبه ده او لیک یې انځوریز و. په ۱۵۲۱ زېږدیز کې دغه امپراتوري د اسپانویانو له خوا پای ته ورسېده.

د اینکا تمدن

د اینکا تمدن په یوولسمه زېږدیزه پېړۍ کې د اینکایانو د قبیلې له خوا، چې هغوی هم له آسیا څخه امریکا ته رالېږدیدلي وو رامنځته شو. اینکایانو یوه ستره امپراتوري رامنځته کړه چې د اکوادور، پېرو او چیلي سیمې پکې شاملې وې.

د اینکا واکمن د مذهبي کاهنانو په مرسته په خپل قلمرو کې واکمني کوله او خپل ځان یې د خدای زوی او استازی باله. سیاسي ځواک د پاچا په لاس کې و، خلکو هیڅ واک نه درلود او د پاچا او کاهنانو تر اوامرو لاندې یې ژوند کاوه. د خلکو لپاره ډېر سخت مقررات وضع شوي وو. ځمکه د دولت ملکیت وه، جوار او کچالو د کرنې غوره تولیدات وو کروندګرو د خپلو پیداوارو دریمه برخه ترلاسه کوله. یوه برخه یې دولت ته او یوه برخه یې د امپراتور لپاره بېلوله. صنعتي او کرنیز پیداوار د دولتي کارکوونکو له خوا په خپلو منځو کې وېشل کېدل.

اینکایانو کلیزه درلوده او په معمارۍ، مهندسۍ او لاسي صنایعو کې یې هم ډېر پرمختګ کړی و. د اینکا ښارونه د سترو جوړښتونو لکه ماڼیو، عبادت ځایونو، رسمي ګودامونو او جنګي کلاوو لرونکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

وو. هنر او لاسي صنعت هم ډېر وده کړې وه. اینکایانو د ژېړو لوښي، وسلې او له مسو او زرو څخه ښکلې ګاڼې جوړولې. هغوی له ازتکانو سره سوداګریزې اړیکې درلودې او خپل صنعتي تولیدات یې د ازتک امپراتورۍ ته صادرول.

د اینکا مدنیت د پاتې شونو یو انځور

په ۱۵۳۲ زېږد کال کې هسپانویان د اینکا قلمرو ته راننوتل او د اینکایانو وروستی امپراتور اتاهولپا یې له منځه یوور او په دوو کلونو کې یې په ټولې امپراتورۍ ولکه پیدا کړه چې په دې ډول دغه امپراتورۍ هم پای ته ورسېده.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د مایا د تمدن دویمه ډله دې د ازتک د تمدن او دریمه ډله دې د اینکا د تمدن په اړه خپل بحث وکړي او د هرې ډلې استازي دې نورو ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د امریکا لومړني خلک څوک وو؟ په اړه یې معلومات وړاندې کړئ.

۲- د مایا تمدن څه مهال رامنځته شو او په کومو سیمو کې خپور شو؟

۳- د ازتکانو په اړه څه پوهېږئ؟ معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په دې اړه، چې د امریکا لومړني خلک څوک دي، معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلورم څپرکی

د اسلام تاریخ

دا څپرکی لاندې لوستونه لري:

- د اسلام د راڅرګندېدو پر مهال د نړۍ او عربستان د ټاپووزمې اوضاع
- له کوچنیتوب څخه تر بعثت او له بعثته تر رحلته پورې د حضرت رسول اکرم ﷺ ژوند
- د عقبيې لومړۍ او دويم تړون
- غزوات
- د حديبيې سوله
- د مکې فتح
- حضرت ابوبکر رضي الله عنه
- حضرت عمر رضي الله عنه
- حضرت عثمان رضي الله عنه
- حضرت علی (کرم الله وجهه)
- د خلفای راشدين روښانه دورې ته لنډه کتنه
- امويان
- د امويانو په دوره کې اقتصادي، اداري، کلتوري او پوځي وضعيت
- عباسيان
- د عباسيانو سياسي، اداري او کلتوري اوضاع

د څپرکي موخې

هيله کېږي چې د دې څپرکي په پای کې به زده کوونکي لاندې موخو ته ورسېږي:

- د اسلام د راڅرګنديدا پر مهال به د نړۍ او عربستان د وضعې، د حضرت محمد ﷺ د بعثت، هجرت او رحلت، دخلفاې راشدينو د ژوندانه او کړو وړو او د اموي او عباسي واکمنانو په اړه معلومات تر لاسه کړي.
- د اسلام د راڅرګنديدا پر مهال به د نړۍ او عربستان وضعه د حضرت محمد ﷺ، راشدينو خلفاوو، اموي او عباسي واکمنانو د دوران او د مهمو پېښو د تحليل وړتيا پيدا کړي.
- د اسلام له سپېڅلي دين، د حضرت محمد ﷺ د خلفاې راشدينو له کړو وړو او د اموي او عباسي واکمنو له ښو صفاتو سره يې مينه او ليوالتيا پيدا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام د را څرګندېدا پر مهال د نړۍ او د عربستان د ټاپو وزمې اوضاع

په دې لوست کې به د اسلام د مبارک دين د ظهور پر مهال د نړۍ او عربستان د سياسي، ټولنيزې او کلتوري وضعې په اړه معلومات وړاندې کېږي.

د اسلام د مبين دين له ظهور څخه مخکې د نړۍ پر مخ د کفر، جهالت او ناپوهۍ د تورو ورېځو لړۍ خپره وه. په هر ځای کې ظلم او حق تر پښو لاندې کېده که څه هم د اروپا او افريقا د زياتو او د لوېديځې آسيا د ځينو برخو خلکو په يهوديت او نصرانيت باور درلود او ځانونه يې د حضرت موسی عليه‌السلام او حضرت عيسی عليه‌السلام پيروان بلل، خو دوی هم په دغو اديانو کې ډېر زيات انحرافات او بدلونونه رامنځ ته کړي وو او اصلي او اساسي لاره يې په ټوليزه توګه پرېښې وه ظلم او بربريت خپل اوج ته رسېدلی و، زور او ځواک د حاکمانو د حکومت چلولو يوازينۍ وسيله وه. د فارس او خراسان خلکو د اور نمانځنه کوله او ظالمو ساساني حاکمانو ورباندې حکومت کاوه. په هند، چين، د خراسان ختيځو برخو او د آسيا په سوېلي سيمو کې بودايي دين دود او د بت لمانځنې بنه يې خپله کړې وه. د مکې اوسېدونکو د بتانو لمانځنه کوله او د ناپوهۍ په اور کې ښکيل وو.

د اسلام نه مخکې د عربو مراسم

جزيرة العرب چې په څو برخو لکه يمن، نجد او حجاز وېشل شوې وه په يمن کې يې حبشيانو او د هغو پلويانو حکومت کاوه او خلک يې د يهوديت، نصرانيت او بت نمانځنې لارويان وو. د حجاز ډېرو خلکو د بتانو نمانځنه کوله. د يهوديانو اونصرانيانو لږکيو هم په حجاز کې شتون درلود. سربېره پردې په جزيرة العرب کې د لمر، سپوږمۍ او ستورو نمانځنه هم دود وه. د عربستان د خلکو کاروبار

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوداګري، کرنه او څارویو ساتنه وه. د دې هېواد زورور په ناوړو کارونو او فساد کې ډوب وو. ښځو په ډېره خوارۍ او غريبۍ کې د ژوندانه ترخې شپې او ورځې تېرولې. په عربستان کې ظلم او تېرى خپلې لوړې کچې ته رسېدلى و. همدارنګه يو شمېر خلک د لوږې له ډاره خپلې نجونې ژوندۍ تر خاورو لاندې کولې او د هغوشتون يې ځانونو ته ننګ او شرم ګاڼه. دوى د ښځو شخصيت ته هيڅ درناوى نه درلود او هغوى يې د عادي توکو په څير اخيستلې او خرڅولې. هماغه و چې لوى ښتن حضرت محمد مصطفى ﷺ په رسالت او نبوت مبعوث کړ چې په خپلو نه ستړي کېدونکو هلو ځلو او د لوى خداى جل جلاله د هر اړخيزې مرستې په برکت يې د ناپوهۍ تيارې د نړۍ له مخې لرې او پر ځاى يې د اسلام د مبارک دين رڼا خپره کړه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د جزيره العرب د وګړو د اديانو او دويمه ډله دې دعربستان داقتصادي وضعې په اړه خپل معلومات د خپل آستازي په وسيله نورو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- عربو د نجونو او مېرمنو په وړاندې څه ډول چلند کاوه؟

۲- ولې الله جَلَّ جَلَالُهُ حضرت محمد ﷺ په پيغمبرۍ مبعوث کړ؟

۳- عربو تر اسلام وړاندې په کومو اديانواو شيانو عقيده درلوده؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د عربو د معتقداتو او اديانو په اړه د خپل کلي او سيمې له عالمانو او پوهو شخصيتونو څخه معلومات ترلاسه کړي او بيا دې په ټولګي کې نورو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت محمد ﷺ ژوند له کوچنيوالي تر بعثته پورې

په دې لوست کې به د حضرت محمد ﷺ د نسب، د کوچنيتوب د دوران په پيغمبرۍ د مبعوثېدو د ځرنګوالي او د مسلمانانو د لومړني هجرت په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

حضرت محمد ﷺ د ۵۷۱ زېږديز کال د اپريل د مياشتې په شلمه چې د ربيع الاول له دولسمې نېټې سره سمون لري- د دوشنبې په سهار دې نړۍ ته تشريف راوړ. د حضرت محمد ﷺ پلار، عبدالله څو مياشتې د مخه تر دې چې حضرت محمد ﷺ دنيا ته راشي وفات شوی و. حضرت نبي کريم ﷺ له زېږېدنې وروسته څلورکاله د بني سعد په قبيله کې د بي بي حليمې سعدې تر روزنې لاندې و. کله چې شپږ کلن شو مور يې بي بي آمنه وفات شوه. له دې وروسته يې پالنه نيکه عبدالمطلب په غاړه واخيسته کله چې اته کلن شو نو نيکه يې عبدالمطلب هم له دې نړۍ څخه سترګې پټې کړې. له هغه وروسته د حضرت محمد ﷺ پالنه د ده د تره ابوطالب په غاړه شوه. تر هغه چې ځوان شو. ابوطالب ته حضرت محمد ﷺ له خپلو زامنو څخه ګران و. پر هغه باندې يې ډېره مهرباني او ځانګړې لورينه د رلوده.

حضرت محمد ﷺ په دولس کلنۍ کې له ابوطالب سره د شام په سفر ولاړ. په شام کې يوه مسيحي ديني عالم بحيرا د حضرت محمد ﷺ له علايمو ومونده چې دی د آخر زمان نبي او رسول دی، نو ځکه يې له ابوطالب څخه وغوښتل چې په ساتنه کې يې ډېره هڅه وکړي.

د حضرت محمد ﷺ عقلي او اخلاقي غوره والی تل هغه له نورو څخه ممتاز کاوه چې د کعبې په دېوال کې د حجرالاسود د ډبرې د کېښودو ځرنګوالی يې روښانه دليل دی. الله ﷻ د خپل پيغمبر په پوهې او حکمت سره د اعرابو قبايل له وينې تويونې څخه چې هره شېبه يې انتظار کېده وساتل.

په ځوانۍ کې حضرت محمد ﷺ په مکه کې په نيکو اخلاقو، رښتينولۍ او امانت ساتنې مشهور و، نو ځکه د بي بي خديجې رضي الله عنها چې د قريشو يوه شتمنه مېرمن وه د پام وړ وګرځېد او له حضرت نبي کريم ﷺ څخه يې وغوښتل چې شام ته د هغې د سوداګريز کاروان مشري په غاړه واخلي حضرت رسول اکرم ﷺ دغه بلنه ومنله. کاروان يې شام ته ورساوه او له ډېرې ګټې سره بېرته مکې ته راستون شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې قافله مکې ته ورسېده د بي بي خدیجې غلام چې له هغه سره په سفر کې مل و حضرت بي بي خدیجې رضي الله عنها ته یې د حضرت محمد ﷺ د ښو فضایلو کیسه وکړه. بي بي خدیجې له حضرت محمد ﷺ څخه غوښتنه وکړه چې واده ورسره وکړي. حضرت محمد ﷺ دغه بلنه ومنله په دې مهال کې حضرت نبي کریم ۲۵ کلن او بي بي خدیجه ۴۰ کلنه وه.

د حضرت محمد ﷺ ژوند او سیرت د ټولو الهي پیغمبرانو د ژوند په تاریخ کې تر ټولو ښه سیرت دی. د حضرت محمد ﷺ ژوند په ټولو برخو کې روښانه دی.د حضرت محمد ﷺ د ژوند ټولې پېښې له زېږېدو څخه ترکوچنیتوب،ځوانۍ، له بعثت څخه وړاندې یې کار او له مکې بهر سفرونه یې اوپه لنډه توګه ترهغه چې الله جل جلاله هغه په پیغمبرۍ مبعوث کړ، د لمر په شان روښانه دي.

له بعثت څخه تر هجرت پورې

له بعثت څخه وړاندې الله جل جلاله د حرا غار ته د حضرت محمد ﷺ ورتګ په زړه پورې کړی و. پیغمبر ﷺ به هر کال یوه میاشت په هغه کې تېروله او د نړۍ د پیدایښت او د الله تعالی پر ستر ځواک به یې فکر کاوه او د وحې تر راتګ او د قرآن کریم تر نزول پورې یې دغه عادت ته دوام ورکاوه. کله چې پیغمبر ﷺ څلویښت کلن شو. د روژې د میاشتې په دولسمه د دوشنبې په ورځ جبرئیل امین د الله جل جلاله وحې حضرت محمد ﷺ ته راوړه په داسې حال کې چې د حرا په غار کې په عبادت بوخت و. یوه پرښته ورته راغله او ورته یې وویل: ولوله: پیغمبر ﷺ وویل لوستی یې نشم. پیغمبر ﷺ وایي چې دغې پرښتې په خپله غېږ کې ونیولم او سخت زور یې راکړ تر هغه چې خپله وړتیا مې له لاسه ورکړه. درې ځلې دغه عمل تکرار شو. په درېیم ځل له زور راکولو وروسته پرښتې وویل:

(اقرا باسم ربک الذی خلق.........)

ژباړه: ولوله د هغه پروردګار په نامه چې انسان یې د کلکې شوې وینې له یوې ټوټې څخه پیدا کړ. ولوله چې ستا رب ډېر مهربان او د کریمانو کریم دی. هغه خدای چې د قلم په واسطه

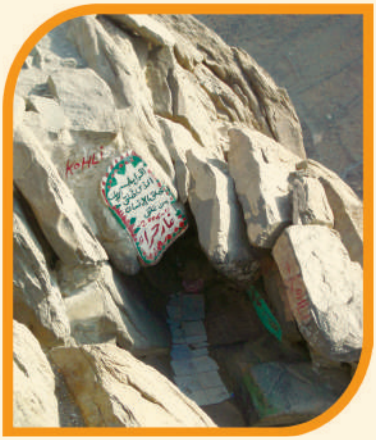

د حراء غار

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې ور زده کړل او انسان ته يې د هغه څه تعليم ورکړ چې نه پرې پوهېدل. له لږ وخت وروسته د حضرت محمد ﷺ نژدې دوستانو حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه حضرت علی(کرم الله وجهه) او په ښځو کې حضرت بي بي خديجې رضي الله عنها د هغه په رسالت ايمان راوړ. د څه وخت له تېرېدو وروسته د بېلابېلو قشرونو خلك په لسګونو تنه د اسلام په دين مشرف شول.

حبشې ته د مسلمانانو هجرت

حضرت محمد ﷺ د حضرت ارقم رضي الله عنه کور د خپل دعوت مرکز ټاکلی و او په همدې ځای کې يې له خلکو سره ليده کاته کول او خلك يې په پټه د اسلام دين ته رابلل. پټ دعوت درې کاله دوام وکړ. د دې وخت له تېرېدو وروسته حضرت محمد ﷺ د صفا په غونډۍ د اسلام دعوت ښکاره کړ. له دغې پېښې سره سم ابولهب، ابوجهل او نورو مشرکينو د مسلمانانو په ځورونې پيل وکړ. د دې لپاره چې د کفارو ظلم او تېری له بريده تېر شو، نو ځکه حضرت محمد ﷺ مسلمانانو ته اجازه ورکړه حبشې ته چې پاچا يې نجاشي نومېده او يو عادل شخص و، هجرت وکړي.

د بعثت د پنځم کال د رجب په مياشت کې د لومړي ځل لپاره يو ولس تنو مسلمانانو د څلورو ښځو په ګډون حبشې ته هجرت وکړ. کله چې مشرکين له دې هجرت څخه خبر شول خپل زور زياتی يې نور هم ډېر کړ چې په پايله کې د نبوت په شپږم کال ۸۳ تنو مسلمانانو هجرت ته مخه کړه او حبشې ته ولاړل. د مکې کفار چې څنګه خبرشول مسلمانان د نجاشي د مهربانۍ ورګرځېدلي، د عمرو بن عاص په مشرۍ يې له سوغاتونو سره يو پلاوی حبشې ته ولېږه. خو د نجاشي پاچا د خپلې ځيرکۍ او د مهاجرينو د استازي په واسطه د اسلامي دعوت د حقيقت په پوهېدنې، نه يوازې د مکې د کفارو سوغاتونه ردکړل، بلکې د مهاجرينو ملاتړ ته يې لا ډېر پام واړاوه.

د طايف سفر

مسلمانان تل د مشرکينو له لوري ځورېدل، يو شمېر يې د کفارو د تېري له امله خپل ژوند له لاسه ورکړ او په پيغمبر ﷺ فضا تنګه شوه.

د بعثت په لسم کال حضرت بي بي خديجه الکبری رضي الله عنها او ابو طالب چې له هر پلوه د حضرت محمد ﷺ له نژدې دوستانو او ملاتړو څخه وو، وفات شول. دغو دوه پېښو د حضرت محمد ﷺ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاک روح باندې دومره اغېزه وکړه چې دغه کال یې د عام الحزن په نوم ونوماوه بیا هم دغو دردناکو پېښو ونشوکړای چې د دعوت د رسالت د فریضې په سرته رسولو کې یو کوچنی ځنډ رامنځته کړي.
د همدې اصل له مخې حضرت محمد ﷺ د خلکو د دعوت په موخه د رسالت د دندې د تر سره کولو لپاره طایف ته چې مکې ته یو نژدې ښارو سفر وکړ او د خلکو مشران یې اسلام ته دعوت کړل، هغوی نه یوازې د پیغمبر ﷺ دعوت ونه مانه، بلکې خپلو زامنو ته یې دنده ورکړه، چې د حضرت محمد ﷺ په څورونې پیل وکړي او له ښار څخه یې وباسي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت محمد ﷺ د دعوت او دویمه ډله دې حبشې ته د مسلمانانو د هجرت په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- د حضرت محمد ﷺ د نسب په اړه معلومات ورکړئ.
۲- مسلمانانو ولې حبشې ته هجرت وکړ؟
۲- د حضرت محمد ﷺ د دعوت په وړاندې د طایف د خلکو غبرګون څه و؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له پوهو اشخاصو څخه د حضرت محمد ﷺ د ژوند په اړه پوښتنې وکړي او لاسته راغلي معلومات دې په ټولګی کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عقبې تړونونه (بیعت)

په دې لوست کې به زده کوونکي د عقبې د تړونونو او مدینې ته د مسلمانانو د هجرت په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

الف- د عقبې لومړی تړون: په تېر لوست کې مو ولوستل چې کله پیغمبرﷺ د مکې له خلکو څخه مایوسه شو، طایف ته لاړ او د بني ثقیفه قبیله یې اسلام ته دعوت کړه چې هغوی هم ونه مانه او آن حضرت محمدﷺ یې په ډبرو وویشته. نو حضرت محمدﷺ د حج پر مهال د عربو بېلابېل قبایل اسلام ته دعوتول تر هغه چې د بعثت په یوولسم کال حضرت محمدﷺ له شپږ تنو یثربي خذرجیانو سره له مکې بهر د عقبې په نامه یو ځای کې لیده کاته وکړل او اسلام ته یې راوبلل او د قرآنکریم څو آیاتو نه یې ورته تلاوت کړل. دغو شپږ تنو اسلام ومانه او ژمنه یې وکړه چې یو کال وروسته به بیا په همدې ځای کې سره وینې. د بعثت په دولسم کال په نوموړي ځای کې دولس تنو یثربو له حضرت محمدﷺ سره وکتل او په یو لړ موضوعاتو هوکړې ته ورسېدل چې د عقبې د تړون په نامه مشهور شو. د دغه تړون مندرجات په لاندې ډول دي:

هیڅوک او یا شی له خدای جل جلاله سره نه شریکوو. غلا او ټول ناوړه اعمال نه تر سره کوو. خپل اولادونه نه وژنو. دروغ نه وایو. په چا پورې تهمت نه ترو او د خدای جل جلاله د رسول نافرماني نه کوو.

حضرت محمدﷺ د تړون له لاسلیکولو وروسته حضرت مصعب بن عمیرؓ ته دنده ورکړه چې له دغو دولسو تنو سره مدینې ته لاړ شي. خلک اسلام ته راوبلي او د اسلامي تعلیم چارې مخ ته یوسي. د هغوی د مخلصانه هڅو په پایله کې ګڼ شمېر یثرب د اسلام په دین مشرف شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د عقبې دویم تړون

د بعثت په دیارلسم کال ۷۳ تنو نارینه وو له دوه ښځو سره د دریم ځل لپاره په عقبه کې له رسول الله ﷺ سره ولیدل. د دغې کتنې په لړ کې هغوی ژمنه وکړه چې اسلام ته د خلکو د رابللو سر بېره به د خدای له رسول سره هم هر ډول مرسته کوي. دغه تړون د عقبې د دویم تړون په نامه ونومول شو.

د دغه تړون په لړ کې لاندې پریکړې وشوې:

موږ د خدای جل جلاله د پیغمبر هر حکم ته مثبت ځواب وایو. مالي لګښتونه یې په غاړه اخلو. کله چې حضرت محمد ﷺ مدینې ته تشریف راوړي موږ له هغه سره هر ډول مرسته کوو او له هغه څخه داسې ملاتړ کوو لکه چې له خپل اولاد او دخپلې کورنۍ له غړو څخه یې کوو. موږ د دغو خدماتو په مقابل کې یوازې او یوازې جنت غواړو. دغه بیعت په حقیقت کې د اسلامي حکومت د بنسټ ډبره وه، چې کېښودل شوه.

هجرت

کله چې حضرت محمد ﷺ د یثرب له خلکو څخه د هر ډول مرستې ژمنه تر لاسه کړه په تعقیب یې د یثرب لور ته د مسلمانانو هجرت پیل شو. او حضرت محمد ﷺ یوه میاشت وروسته له مکې څخه د یثرب لورته هجرت وکړ. د هجرت د پیل پر مهال د حضرت محمد ﷺ کور د مشرکینو له لوری کلابند و. په همدې شپه چې حضرت محمد ﷺ وغوښتل چې له کور څخه بهر شي. حضرت علی رضي الله عنه ته یې دنده ورکړه چې د هغه په بستره کې ویده شي چې په دې ډول کفار غافل شي. حضرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد ﷺ حضرت ابوبکر رضي الله عنه له ځان سره ملګری کړ او د ثور د غره غار ته لاړل. درې ورځې او درې شپې يې هلته تېرې کړې. سره له دې چې کفار د غار تر خولې پورې هم ورسېدل، خو الله تعالی خپل دغه دوه دوستان د کفارو له شر څخه وساتل. په څلورمه ورځ د واړو د يثرب په لور حرکت وکړ.

له نهو ورځو شپو وروسته د ربيع الاول په اتمه نېټه د دوشنبې په ورځ قبا ته چې د يثرب په دوه ميلۍ کې پروت دی ورسېدل. په دغه ځای کې يې د لومړني جومات بنسټ کېښود. بيا يثرب ته وخوځېدل.

حضرت نبي کريم ﷺ د بني سالم بن عوف په سيمه کې د جمعې لومړنی لمونځ وکړ او د يوې وينا په لړکې يې مسلمانان خپلو اصلي دندو ته متوجه کړل او داسې يې وفرمايل: اصلي حاکميت الله تعالی پورې اړه لري يوازې د هغه عبادت وکړئ او له هغه سره شريک مه راوړئ. خپله حقيقي لارښوونه د الله تعالی کتاب يعنې قران او د هغه د پيغمبر سنت ويولئ او هغه په ځان حاکم کړئ. د الله جل جلاله د ښمنان خپل د ښمنان وګڼئ او د دين د غلبې په موخه په جهاد منګولې ولګوئ. ستاسو اسلامي نوم مسلمان دی او تاسو ټول مسلمانان او د يوې ټولنې افراد ياستئ چې د اسلامي امت په نامه ياديږئ. له دې وروسته د مهاجرينو او انصارو تر منځ د ورورولۍ تړون رامنځته. او د اسلام د مبارک دين له برکته د اوس او خزرج د قبيلو لس کلنې جګړې له منځه ولاړې او په ورورولۍ بدلې شوې.

نسبي، سيمه ييز او توکميز امتيازات له منځه ولاړل. پر ځای يې تقوی او ښه عمل د برترۍ معيار وګرځېد. او د يوه ۵۲ ماده ييز منشور په لړکې عملاً د يوه اسلامي حکومت بنسټ کېښودل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د عقبې د لومړي تړون او دويمه ډله دې يثرب ته د مسلمانانو د هجرت په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- د عقبې لومړي تړون کوم موضوعات درلودل؟

۲- د عقبې دويم تړون په کوم کال را منځته شو؟

۳- حضرت محمد ﷺ د جمعې لومړنی لمونځ چېرته اداکړ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې مدينې ته د حضرت محمد ﷺ د هجرت په اړه د خپلې سيمې له پوهانو څخه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

غزاګانې

په دې لوست کې د غزاګانو، د هغو د پېښېدو د لاملونو او پایلو په اړه معلومات وړاندې کېږي.

وروسته له هغه چې پیغمبر ﷺ او مسلمانان په مدینه منوره کې ځای په ځای شول. او د لومړني اسلامي دولت پېښې تینګې شوې. د اسلام د دښمنانو مخامخ دښمنۍ هم پیل شوې چې په پایله کې یې د مسلمانانو او کفارو تر منځ غزوې پیل شوې.

مؤرخین او سیرت لیکوونکي هره هغه جګړه چې د مسلمانانو او کفارو تر منځ شوې وي او په هغه کې د الله تعالی رسول ګډون کړی وي د غزوې په نامه او هره هغه جګړه چې پیغمبر ﷺ پکې ګډون نه وي کړی د سریې په نامه یادوي.

په مدینه کې د اسلامي حکومت تاسیس، کفار په عمومي توګه او د مکې مشرکین په ځانګړې توګه له ویروونکي حالت سره مخامخ کړل او د دې په لټه کې شول چې په هرې ممکنې وسیلې سره د مسلمانانو د پرمختګ مخه ونیسي.

مسلمانان هم پوهېدل که چېرې جهاد ونه کړي له زوال سره مخامخ کېږي، نو ځکه دوی هم د الله ﷻ له امر سره سم دفاعي تیاری نیوه او په غزاګانو یې پیل وکړ چې له مهمو ځخه یې په لاندې ډول یادونه کېږي.

ستاسو د زیاتو معلوماتو لپاره

حضرت محمد ﷺ د هجرت په لومړي کال په مدینې کې د ځای په ځای کېدو وروسته د ژوندانه د چارو د تنظیم په موخه د بېلا بېلو قبایلو تر منځ یو تړون لاسلیک کړ چې په تاریخ کې د مدینې د منشور په نامه یادېږي. دغه تړون انسانیت او ټولنیز عدالت ته د احترام ځرګندونه کوي چې ځینې مواد یې په لاندې ډول وړاندې کېږي:

١- له تفرقې پرته د اسلامي امت یووالی.
٢- په انساني کرامت او حقونو کې د مسلمانانو برابري.
٣- د ګناه، تېري او یرغل د پای ته ر سولو په موخه له مسلمان امت سره همکاري.
٤- د اسلامي دولت له باغیانو سره جګړه او له هغوی سره له همکارۍ ځخه ډډه.
٥- په غیر مسلمانانو لازمه ده چې د اسلامي دولت په لګښتونو کې برخه واخلي.
٦- په غیر مسلمانانو لازمه ده چې د بهرنیو خطراتو د له منځته وړلو لپاره د جګړې په حالت کې له مسلمانانو سره مرسته وکړي.
٧- په اسلامي دولت لازمه ده چې په غیر مسلمانانو باندې د ظلم او تېري مخه ونیسي دا کار د هغو مسلمانانو په وړاندې، چې تېری پرې کېږي، هم عملي کېږي.
٨- د ګنهکار او ظالم ملاتړ نه کېږي.
٩- د همکارۍ، پرهېزګارۍ او ښو کړنو پر بنسټ ټولنه رامنځته کېږي، نه د ګناه او یرغل پر بنسټ.
١٠- هیڅوک د بل چا په ګناه نه نیول کېږي او حدود یوازې په جنایتکار باندې پلې کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بدر غزا

دا غزا د هجرت په دویم کال د روژې د میاشتې په اوولسمه نېټه پېښه شوه. لامل یې دا و چې مسلمانانو غوښتل د قریشو سوداګریز کاروان، چې له شام څخه د مکې لور ته روان و، تر لاسه کړي. پیغمبر ﷺ د جګړې اراده نه درلوده، خو د کاروان مشر ابوسفیان قریشو ته پیغام ولېږه چې د هغه کاروان د مسلمانانو له تعرض څخه وساتي، نو له دې امله زر تنه قریش چې شپږ سوو تنو یې زغرې په غاړه درلودې له سلو آسونو چې سورویې هم زرې لباس درلود او اویا اوښانو سره جګړې ته تیار شول. سیرت لیکوونکي په یوه خوله دي چې: دغه لښکر سره خوش آوازه کنیزانو او ساز یانو چې دریایي وهلې هم ملګرتیا کوله. د مسلمانانو شمېر ۳۱۳ تنو ته رسیده چې زیاتره یې انصار وو دغه لښکر سره دوه یا درې اسونه او اویا اوښان هم وو چې په نوبت سره مسلمانان پرې سورېدل. که څه هم لږ وخت وروسته د قریشو مشرکینو اطلاع تر لاسه کړه چې کاروان ژغورل شوی، خو سره له دې یې هم جګړې ته مخه کړه او په غرور او تکبر سره یې وویل غواړو مسلمانانو ته سزا ورکړو او مغلوب یې کړو. کله چې د واړه لښکر ي له یوبل سره مخامخ شوې د خدای رسول مخکې له دې چې جګړې ته داخل شي، و غوښتل له خپلو یارانو، په تېره له انصارو څخه، مشوره وغواړي. ټولو مهاجرینو د غزا مشوره ورکړه. کله چې انصار وپوهېدل چې پیغمبر زموږ نظر غواړي. سعد بن معاذ د انصارو په استازیتوب وویل: ای رسول الله موږ په تا ایمان راوړ او د ستا نبوت مو تصدیق کړ او شاهدې مو ورکړه څه شی چې تا راوړې حق دي. ستا د فرامینو د اطاعت ژمنه موکړې. ای د خدای رسوله په هغه څه چې غواړې په لور یې حرکت وکړه. موږ ټول له تا سره یو. نورو هم د سعد په څېر خبرې وکړې. دغو خبرو په پیغمبرﷺ کې بې کچه خوښي رامنځته کړه او وې ویل: د الهي برکت په پناه سره حرکت وکړئ. په تاسو دې زېرې وي چې الله تعالی له دغو دوو څخه دیوې ژمنه را سره کړې یا کاروان او یا د قریشو په جنګي ځواکونو بریا چې د کاروان د نجات لپاره راغلي دي په دې ډول جګړه ونښته. په دې غزا کې د ابوجهل او ځینو نورو مشرانو په ګډون د مشرکانو اویا تنه ووژل شول.

اویا تنه نور اسیران شول.

پیغمرﷺ امر وکړ چې وژل شوي خښ کړئ او مدینې ته ستانه شئ او له خپلو یارانو سره یې د اسیرانو د برخلیک په اړه مشوره وکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د احد غزا

دا غزا د هجرت په دريم کال پېښه شوه. قريشو د بدر غزا د انتقام په موخه درې زره تنه، چې په زرې جامو سمبال وو، له دوو سوو آسونو او درې زره اوښانو سره د جګړې لپاره چمتو کړل او په مدينه کې د احد د غره په سيمه کې جګړې ته تيار شول. حضرت محمدص د جګړې نقشه داسې جوړه کړه چې د اسلامي لښکر شا د احد غره ته او مخه يې د دښمن لورته وي. حضرت عبدالله بن جبير رضي الله عنه ته يې دنده ورکړه چې له پنځوسو تنو غشي ويشتونکو سره د غره له لورې چې د جبل الرماة په نامه يې شهرت درلود، د مسلمانانو ساتنه وکړي او د بريا، ماتې په صورت کې هم دغه ځای پرې نږدي. حضرت محمد صلى الله عليه وسلم د سپارو قوماندانې حضرت زبير بن عوام رضي الله عنه ته او د پليو قوماندانې حضرت حمزه (رض) ته وسپارله او حضرت مصعب بن عمير رضي الله عنه يې بيرغچي په توګه وټاکه. جګړه ونښته چې په پايله کې يې کفارو ماتې وخوړه او تېښتې ته يې مخه کړه. مسلمانان د غنيمتونو په راغونډولو بوخت شول. د احد په غره کې د ځای پرځای شويو څخه هم زياتره راغلل چې له دغو غنايمو څخه بې برخې نشي. خالد چې د احد غر خالي وليد، له هماغې لارې له خپلو سپارو جنګياليو سره راغی. حضرت عبدالله بن جبير رضي الله عنه او څو تنه نور يې چې ورسره پاتې وو په شهادت ورسول او د شا له لورې يې پر مسلمانانو چې پر غنيمتونو بوخت وو يرغل وکړ. او مشرکين په دې بريالي شول چې ځانونه حضرت محمد صلى الله عليه وسلم ته ورسوي. د هغو له خوا ډبرې ويشتل کيدې چې له امله يې د حضرت محمد صلى الله عليه وسلم مخ ټپيي شو او مبارک غاښ يې په شهادت ورسېد او د حضرت حمزه رضي الله عنه په شمول اويا تنه مسلمانان په شهادت ورسېدل. په دې غزوه کې د مسلمانانو شمېر ۷۰۰ تنه وو.

د احد غر

د بني نضير غزا

بني نضير يوه يهودي قبيله وه چې مدينې ته نژدې اوسېدله او د خزرج له قبيلې سره يې تړون درلود. له مسلمانانو سره يې د سولې تړون کړی و، خو له دې امله چې خيانت او شرارت د يهوديانو له برخليک سره يو ځای دی او د دوی په زړونو کې ريښې لري، هغوی يې پرې نښودل چې په خپلې ژمنې وفا وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه ورځ د خدای جل جلاله پیغمبر او څو تنه یاران یې په بني نضیر کې وو. پیغمبر ﷺ د یوه کور دیوال ته ډډه لګولې وه. یهودیانو د هغه د وژلو دسیسه جوړه کړه او غوښتل یې چې د کوټې له بام څخه یوه لویه ډبره په هغه ور وغورځوي او د پیغمبر ﷺ ژوند پای ته ورسوي، پیغمبر ﷺ د وحې له لارې د هغو په دسیسې پوه شو، په چټکۍ سره له خپل ځای څخه پورته شو او د ښمن ته یې داسې وښوده چې کوم کارته ځي.د مدینې په لور روان شو او یاران یې هم ورپسې ورغلل. له دې وروسته پیغمبر ﷺ، محمد بن مسلمه له داسې پیغام سره بني نضیر ته ولېږه:

له هېواد څخه مې وځئ. تاسو نشئ کولای چې له ما سره په مدېنه کې و اوسېږئ، ځکه تاسو خیانت وکړ او په ژمنه ونه درېدئ.

محمدبن مسلمه د پیغمبر ﷺ د فرمان له ابلاغېدو وروسته هغو ته لس ورځې وخت ورکړ چې په دغه وخت کې سیمه پرېږدي.

بني نضیر د پیغمبر ﷺ د اخطار په اورېدلو سره د سېمې پرېښودلو ته تیار شو، خو د منافقانو مشر عبدالله بن ابي ورته پیغام ورولېږه چې سیمه پرې نږدي او له دې سربیره یې وعده ورکړه چې دوه زره تنه به د هغو د دفاع او مرستې لپاره هم ورولېږي.

بنی نضیر ددغه پیغام په اوریدلو سره له خپلې پریکړې څخه واوښتل، خپل سنګرونه یې کلک، د خپلې سېمې له پرېښودو څخه یې ډډه وکړه او د خدای رسول ﷺ ته یې پیغام ولېږه چې خپله سېمه نه پرېږدي.

حضرت محمد ﷺ له خپلو یو شمیر یارانو سره د بني نضیر په لور حرکت وکړ او غزوه پېښه شوه چې په پایله کې یې بني نضیر ماتې وخوړه او د ځانګړو شرایطو لاندې چې حضرت محمد ﷺ د هغو لپاره وضع کړي وو، سېمه یې پرېښوده.

د خندق غزوه

یهود بني نضیر چې د ترون له سرغړونې له امله د مدینې څخه ایستل شوي او په خیبر کې ځای په ځای شوي وو، له مسلمانانو سره ډېره کینه درلوده. له دې امله چې مسلمانانو سره یې د جګړې ورتیا نه درلوده، خپل مشر حیی بن اخطب یې مکې ته ولېږه چې د مکې کفار او د غلطفان قبیله د مسلمانانو په وړاندې جګړې ته وهڅوي هغوی په خپل کار کې بریالي شول. د هجرت په پنځم کال د ذوالقعدې په میاشت کې لس زره تنه د ابوسفیان په مشرۍ د مدینې په لور په حرکت کې شول. حضرت محمد ﷺ په مدینه منوره کې د حضرت سلمان فارسي رضي الله عنه په مشورې د ۱۲ زره زراع (ګزو) په اوږدوالي د خندق په کیندلو پیل وکړ. په خپله حضرت محمد ﷺ د خندق په کیندلو کې برخه واخیسته. کله چې د مکې کفار مدینې ته ورسېدل، د خندق د کیندلو کار بشپړ شوی و. د مسلمانانو لپاره له یوې خوا خندق او له

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو لورو د خرماوو باغونه ښه سنګرونه وو چې د کفارو د یرغل خنډ ګرځېدل، خو یهود بني قریظه له مسلمانانو سره تړون درلود او کولای یې نشوای چې د مسلمانانو په ضد عمل وکړي، خو حیی بن اخطب په پای کې په دې بریالی شو چې د بني قریظه مشر، کعب بن اسد وهڅوي چې له مسلمانانو سره خپل تړون له منځه یوسی. دغه کار د مسلمانانو د پریشانۍ لامل شو. په همدې وخت کې حضرت نعیم بن مسعود رضی الله عنه د اسلام په دین مشرف شو. کفار د هغه له مسلمانېدو خبرنه وو. هغه له پیغمبر صلی الله علیه وسلم څخه اجازه واخېسته چې له رواني جګړې څخه په استفادې سره کفار متفرق کړي.

نوموړی بني قریظه ته ورغی او ورته یې وویل!

که چیرې قریش ماتې وخوري مکې ته ځي، تاسې به چیرته لاړشئ؟ بیا یې د نصیحت په ډول ورته وویل څو تنه د قریشو یرغمل ونیسئ، چې تاسو یوازې پرې نږدي. وروسته د مکې مشرکین او بني غطفان ته ورغلل او ورته یې وویل چې بني قریظه له خپل تعهد څخه چې تاسو سره یې کړی و، پښیمانه شوي.

حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره یې لیده کاته کړي او غواړي چې ستاسو څو تنه تر لاسه کړي او هغه ته یې وسپاري. لنډه دا چې بني قریظې د شنبې د ورځې په مناسبت جګړه ونه کړه او له قریشو څخه یې څو تنه د یرغملو په توګه وغوښتل چې د هغو په وفادارۍ ډاډمن شي. د حضرت نعیم رضی الله عنه خبرې په دې اړه ډېرې ښې تمامې شوې. د بني قریظه له لوري د یرغملو غوښتنې، د قریشو او غطفانیانو بدګوماني ډېره کړه او د هغو دغه عمل د مکې مشرکین ناهیلي کړل. په همدې مهال د خدای جل جلاله په امر یو شدید طوفان چې خاورې او ورې شګې ورسره وې پیل شو. دغه طوفان دومره شدید و چې د مشرکینو او کافرانو، دیګونه، خیمې او ټول شیان یې چپه کړل. دغې پېښې کفار سخت وارخطا کړل. په پای کې ابوسفیان حکم وکړ چې لښکر دغه ځای کې پرېږدي او مکې ته ستانه شي په دې ډول برې د مسلمانانو په برخه شو.

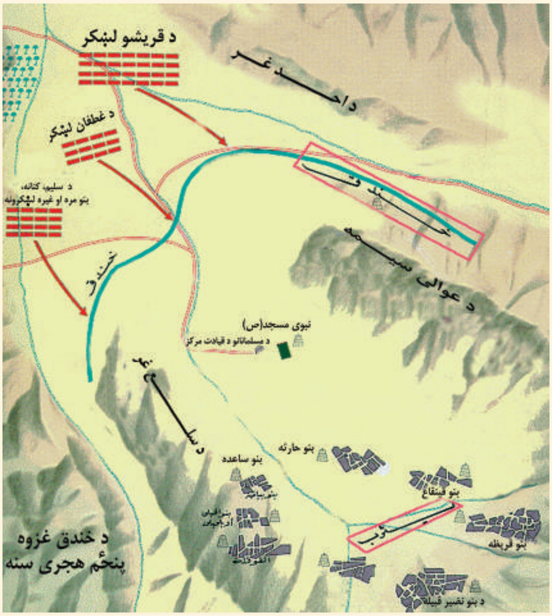

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بني قريظه غزا

د ا غزا د خندق (احزابو) د غزا په تعقیب په پنځم هجري کال کې پېښه شوې ده: وروسته له هغه چې حضرت محمد ﷺ د یهودیانو خیانت او له قریشو او نورو سره د هغو پیوستون ولیده او آن د احزابو په جګړه کې دغې خاینې قبیلې له پیغمبر ﷺ سره خپل تړون مات کړ. له دې امله چې دغه خاینه قبیله له رسول اکرم ﷺ سره په مدینه منوره کې اوسېده، نو له هغو څخه د لوی شر انتظار کېده. که چېرې داحزابو غزا پای ته نه وای رسیدلې د هغو له لورې مسلمانان له لوی ګواښ سره مخامخ کېدل. هماغه و چې پیغمبر ﷺ هوډ وکړ چې دغه خاینان وټکوي او د جهاد او دعوت مرکز، مدینه منوره د هغو له شتون څخه پاکه کړي ترڅو په راتلونکې کې داسې شرایط پیدانشي چې هغوی په مسلمانانو یرغل وکړي.

حضرت محمد ﷺ د الله تعالی له حکم سره سم له درې زره کسیزه لښکر سره د بني قریظه په لور حرکت وکړ او پنځه ویشت ورځې یې هغوی په کلابندۍ کې وساتل چې په پایله کې یهودیان تسلیم شول. حضرت محمد ﷺ د هغوی په منځ کې سعد بن معاذ د حاکم په توګه وټاکه. حضرت سعد د بني قریظه په اړه خپله پرېکړه صادره کړه.

پیغمبر ﷺ د سعد بن معاذ پرېکړې ته عملي بڼه ورکړه او د یهودیانو د سیسې یې، چې موخه یې د پیغمبر ﷺ او په مدینه کې د اسلامي دعوت له منځه وړل وو، پای ته ورسولې.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دریو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د بدر غزا، دویمه ډله دې د احد او بني نضیر د غزاګانو او دریمه ډله دې د خندق او بني قریظې د غزاګانو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- د بدر په غزا کې څو تنه کفار ووژل شول؟

۲- د احد د غزا لامل روښانه کړئ.

۳- د خندق په غزا کې د کفارو د ماتې لامل څه و؟ په لنډه توګه یې تشریح کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د احزابو، بني نضیر او بني قریظه د غزاګانو د پایلو په اړه له منابعو، د مسجد له امامانو او پوهانو څخه معلومات ترلاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حدیبیې سوله- بیعت الرضوان

په دې لوست کې به د حدیبیې د سولې او د هغې د موادو او هم د خیبر او موته د غزاګانو په اړه معلومات وړاندې شي.

حضرت محمد ﷺ د هجرت په شپږم کال د بیت الله د زیارت او د عمرې د اداکولو په موخه له (۱٤۰۰) تنو سره د مکې په لور روان شو. مکې ته نژدې قریشو د مسلمانانو لاره نیولې وه او پرې یې نښودل چې عمره وکړي. پیغمبر ﷺ، حضرت عثمان رضي الله عنه چې د مکې قبیلوته د درناوي وړ شخص و، د استازي په توګه د مکې خلکوته ورولېږه ترڅو هغوی وپوهوي چې مسلمانان د جګړې لپاره نه، بلکې د عمرې د اداکولو لپاره راغلي دي. قریشو له ټاکلي وخت څخه د ډېر وخت لپاره حضرت عثمان رضي الله عنه وساته. له دې امله داسې آوازه خپره شوه چې حضرت عثمان رضي الله عنه یې په شهادت رسولی دی. دې موضوع پیغمبر ﷺ وهڅاوه چې له قریشو سره د جګړې لپاره ځان چمتو کړي. په همدې اساس حضرت محمد ﷺ په داسې حال کې چې په حدیبیه کې تر یوې ونې لاندې ولاړ و، د جګړې په اړه له مسلمانانو څخه بیعت واخیست. دغه بیعت په تاریخ کې د بیعت الرضوان په نامه یادېږي. کله چې کفار د مسلمانانو له دې پرېکړې څخه خبر شول د مکې مشرکینو سهیل بن عمرو د یوه پلاوي په مشرۍ پیغمبر ﷺ ته ورولېږه. خبرې اترې پیل شوې او دواړه اړخونه په یو تړون سلا شول چې په لاندې ډول دی:

۱- دواړه اړخونه باید د لسو کالو لپاره سوله وکړي او له یو بل سره جګړه ونه کړي.

۲- حضرت محمد ﷺ دې له خپلو اصحابو سره سږ کال بېرته وګرځي، حج دې نه کوي. راتلونکی کال دې راشي او هغه هم په داسې حال کې چې له تورې پرته ورسره بل شی نه وي او هغه هم په تیکې کې وي.

۳- له قریشو پرته د عربو هره قبیله له حضرت رسول اکرم ﷺ سره د اړیکو د ټینګولو اختیار لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا(۱)

٤- که چېرې له قریشو څخه مسلمانانو ته چاپناه ورورېده، مسلمانان باید هغه بېرته ورته وسپاري. خو که چېرې له مسلمانانو څخه د مکې کفارو ته چا پناه وروړه، حضرت محمدﷺ یې د غوښتنې حق نه لري.

دغه سوله د حدیبیې په مقام کې وشوه، چې په قرآن کریم کې د فتح مبین په نامه یاده شوې. ددغه تړون یوه مهمه ګټه دا وه چې مسلمانان د قریشو له لوري په امن کې شول او وخت یې ترلاسه کړ چې خپل پام ټولو عربي قبایلو ته واړوي.

د حدیبیې له سولې وروسته حضرت محمدﷺ د اصحابو په واسطه د روم قیصر، د ایران شاه، د مصر عزیز مقوقش، د حبشې پاچا نجاشي او دیمامه او شام مشرانو ته بلنلیکونه ولېږل او هغوی یې د اسلام مبارک دین ته راوبلل. په پایله کې د حبشې، عمان او بحرین پاچاهانو دغه دعوت ومانه، خو د ایران پاچا (خسرو پرویز) لیک څیرې کړ. ځینو یې چوپتیا اختیار کړه، خو حارث غساني نه یوازې دعوت ونه مانه. بلکې د حضرت رسول اکرمﷺ استازی شجاع بن وهب یې هم په شهادت ورساوه چې همدغه غیر انساني حرکت د موته د جګړې لامل وګرځېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیبر غزا

د اووم هجري کال د محرم په میاشت کې وروسته له هغه چې حضرت محمدﷺ د مکې د کفارو له لوري ډاډمن شو، ویې غوښتل تړون ماتوونکو ته سزا ورکړي. له دې امله یې یو لښکر چمتو کړ او د شپې له خوا یې له لښکر سره ځان رجیع ته ورساوه. کله چې سهار شو یهودیان خپلو کارونو ته تلل او مسلمانان خیبر ته ورسېدل. یهودیانو چې مسلمانان ولېدل تېښته یې وکړه او خپلو کلاګانو ته یې پناه یووړه: غطفانیانو غوښتل چې له هغو سره مرسته وکړي، خو ویې لیدل چې د رجیع دره د مسلمانانو په ولکه کې ده او خیبر ته د رسېدو بله لار هم نشته، نو له خپلې پرېکړې څخه تېر شول. د خیبر کلاګانې د مسلمانانو، په تېره بیا د حضرت علي بن ابي طالبرضي الله عنه د سربښندنو او هڅو په پایله کې فتح شوې. په پایله کې د خیبر یهودیان تسلیم شول. د خیبر له غزا څخه د حضرت محمدﷺ د بېرته ستنېدو په بهیر کې د قریشو دوه تنه مشران او اتلان خالدبن ولید او عمروبن عاص پیغمبرﷺ ته راغلل او د اسلام د منلو اعلان یې وکړ.

د موتې غزا

غسانیانو د حضرت محمدﷺ استازی وژلی و او له بل لوري ددې وخت را رسېدلی و چې هغوی یو ځل بیا د اسلام مبارک دین ته راوبلل شي. له دې امله حضرت محمدﷺ د هجرت په اتم کال د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی د ځېلو په موخه درې زره کسيز لښکر د حضرت زيد بن حارث ﷺ په مشرۍ ولېږه او ورته يې وويل که چېرې حضرت زيدﷺ شهيد شو، حضرت جعفرﷺ دې د لښکر مشري په غاړه واخلي او که هغه هم شهيد شو بيادې حضرت عبدالله بن رواحه ﷺ د لښکر مشري په غاړه واخلي.

کله چې مسلمانان د شام هېواد، د موته په سيمه کې د اعرابو او روميانو له ګډ لښکر سره مخامخ شول، جګړه پيل شوه. د اسلامي لښکر قوماندانان يو په بل پسې په شهادت ورسېدل. په پای کې اسلامي لښکر سيف الله يعنی خالد بن وليدﷺ د خپل قومندان په توګه وټاکه. هغه خپل تيت او پرک لښکر يو ځل بيا را غونډ او منظم کړ.

تر دوو ورځو سختو جګړو وروسته يې د غره لمنې ته پناه يووړه او دښمن هم له جګړې څخه لاس واخيست. په پای کې د اسلام لښکر مدينې ته ستون شو.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حديبيې د سولې او دويمه ډله دې د خيبر دغزا په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

١- بيعت الرضوان څه مفهوم لري؟ معلومات ورکړئ.

٢- د حديبيې له سولې وروسته حضرت محمدﷺ کوم پاچاهان د اسلام دين ته راوبلل؟

٣- د موته د غزا لامل څه و؟ بيان يې کړي.

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د حديبيې د سولې د ګټو په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مکې مکرمې فتح

په دې لوست کې به د مکې د فتحې، د حنين د غزوې د منځته راتلو د څرنګوالي، حجة الوداع او د حضرت محمد ﷺ د رحلت په اړه معلومات وړاندې شي.

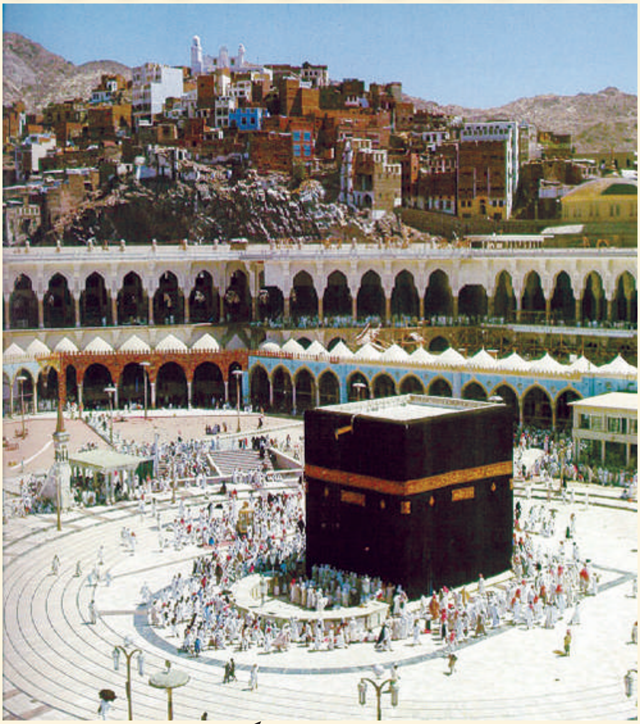

مکه معظمه

د مکې خلکو د هغه تړون له مخې، چې د هجرت په شپږم کال یې له مسلمانانو سره تړلی و او د هغې له مخې یې بنايي د خزاعې له قبیلې سره چې د مسلمانانو سره یې تړون کړی و جګړه نه وای کړې او مسلمانانو هم باید د مکې خلک او د هغو تړون کوونکو ته مزاحمت نه کولای، خو بني بکر، د قریشو په مرسته د بني خزاعه څو تنه وګړي ووژل. له همدې امله بني خزاعه له مسلمانانو څخه د مرستې او ملاتړ غوښتونکي شول. نو حضرت رسول اکرم ﷺ پوه شو چې قریشو د سولې تړون مات کړی. په دې توګه لس زره کسیزه لښکر یې چمتو او د مکې په لوري یې حرکت وکړ.

کله چې د مکې خلک له دې پيښې څخه خبرشول، سخت وارخطا شول، ابوسفیان او د قریشو زیاتره مشران حضرت محمد ﷺ ته تسلیم شول. حضرت محمد ﷺ پر هغوی مهرباني وکړه او هغوی یې تر خپل حمایت لاندې ونیول. سربیره پردې داسې امتیازات یې ابوسفیان او نورو ته ورکړل چې اصلاً هغوی یې فکر هم نه کاوه، حضرت محمد ﷺ وفرمایل: ((هر څوک چې کعبې شریفې ته او یا د ابوسفیان کورته پناه یوسي او یا په خپلو کورو کې پاتې شي او خپلې دروازې له شا څخه وتړي په امن کې دي.)) په دې لړکې کومه مهمه جګړه پېښه نه شوه. پیغمبر ﷺ مکې ته له ننوتلو وروسته،

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی طواف وکړ او بيا يې د مکې د شاوخوا درې سوه او شپېته بتان له منځه يووړل وروسته کعبې شريفې ته ننوت او دوه رکعته لمونځ يې اداکړ. له لمانځه څخه وروسته د کعبې شريفې په دروازه کې ودريد. قريش منتظر وو چې پيغمبر ﷺ څه کوي؟ د هغه د خبرو له جملې څخه چې د خدای ﷻ رسول وکړې يوه يې داوه: ((اې قريشو! تاسو څه ګمان کوئ چې زه به ستاسو په وړاندې څه وکړم؟))
قريشو وويل:

((يوازې خير او ښېګڼه، ته مهربان ورور او مهربان وراره يې)) رسول الله ﷺ وفرمايل:
زه نن هغه څه چې تاسو ته وايم، يوسف عليه السلام پخوا خپلو ورونو ته ويلي وو.
نن تاسو ته سزا نشته ځئ، ټول آزاد ياست وروسته له دې اعلانه د مکې خلکو ته داسې خوښي وربه برخه شوه لکه چې اوس نوي زېږېدلي وي.
وروسته خلک په صفاکې را ټول شول چې پيغمبر ﷺ ته بيعت وکړي.
رسول الله ﷺ د صفا په غره کې کېښناست او د هغوی بيعت يې د الهي فرامينو څخه د اطاعت په بنسټ ومانه.

د حنين غزوه

د مکې له فتحې وروسته، حضرت محمد ﷺ د مسلمانانو پورې د اړوندو چارو د ترتيب او تنظيم په موخه ۱۵ ورځې په مکه کې پاتې شو. په همدې مهال خبر ورسېد چې د هوازن قبيله د مالک بن عوف په مشرۍ د ثقيف د قبيلې په مرسته جګړې ته چمتو ده.

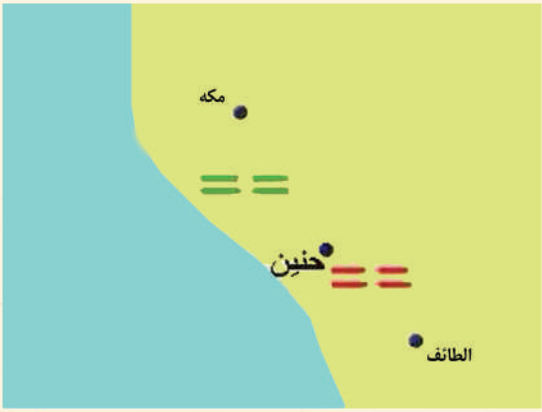

خپلې ښځې، ماشومان او مالونه يې هم د جګړې ميدان ته راوړي دي، تر څو د هغوی شتون د جګړې انګېزه په دوی کې پياوړې کړي او ماته و نه مني. حضرت محمد ﷺ له ۱۲ زره تنو اصحابو سره چې دوه زره تنه يې نوي د اسلام په مبين دين مشرف شوي وو، د هغوی د له منځه وړلو په موخه ورغی.
کله چې دا لښکر د حنين تنګي ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسېد، دښمن په کمين کې ناست و. د هوازن جګړه ماړانو ناڅاپه پر مسلمانانو يرغل وکړ. مسلمانان ددې يو ناڅاپي يرغل له امله له ماتې سره مخامخ شول، حضرت محمد ﷺ چې د لښکر تر شاه تشريف درلوده حضرت عباس رضي الله عنه ته وويل چې په لوړ غږ مسلمانان جهاد ته راوبولي. د دې غږ د اورېدو له امله مسلمانان يو ځل بيا سره را ټول شول او په کفارو يې يرغل وکړ، چې له امله يې په دې وخت کې دښمن خپلې ښځې، مالونه او اولادونه ځای پرځای پرېښودل او خپله تېښتې ته اړشول او خپلې ښتې يې سپکې کړې. مالک د هوازن د قبيلې مشر طايف ته وتښتېد. طايف هم د مسلمانانو له خوا کلابند شو او وروسته له څه مودې پيغمبر ﷺ د کلابندۍ له دوام څخه لاس واخيست او مکې ته ستون شو. له څه مودې څخه وروسته د هوازن خلکو د مخالفت څخه لاس واخيست او پيغمبر ﷺ ته تسليم شول او ايمان يې راوړ. پيغمبر ﷺ هم هغه ټول غنيمتونه چې د حنين په جګړه کې يې له هغوی څخه لاس ته راوړي وو، بېرته ورکړل.

د تبوک غزوه

د هجرت په نهم کال کې پيغمبر ﷺ ته اطلاع ورسېده چې د روم امپراتورۍ څوسوه زره کسيزه لښکر د نوي جوړ شوي اسلامي دولت د له منځه وړلو په موخه د جګړې لپاره چمتو کړې دی، ځکه د هجرت په نهم کال د رجب په مياشت کې يې ۳۰ زره کسيز لښکر د حضرت رسول اکرم ﷺ په مشرۍ د تبوک په لور روان شو. کله چې دغه لښکر تبوک ته ورسېد، روميانووېرېدل د مقابلې جرات يې په ځان کې ونه ليده او هر لوري ته خپاره شول.

د اسلام لښکر په تبوک کې شل ورځې تېرې کړې. له دې امله چې دښمن جګړې ته حاضر نه شو، اسلامي لښکر بېرته مدينې ته بريالی ستون شو.

حجةالوداع

د لسم هجري کال د ذوالقعدة الحرام په ۲۵ مې نېټې د دوشنبې په ورځ د ماسپښين تر لمانځه وروسته د حج د مراسمو د اداکولو په موخه حضرت محمد ﷺ له اصحابو سره، چې شمېر يې له سل زره تنو څخه ډېر وه، د مکې مکرمې په لور روان شو. ددغه سفر لومړۍ شپه يې په ذوالحليفه کې تېره کړه. د ورځې يې احرامونه وتړل. له اتو ورځو سفر وروسته مکې مکرمې ته ورسېدل. د الله تعالی د کور

(c) ketabton.com: The Digital Library

طواف او د صفا او مروه مراسم یې پای ته ورسول او د مکې په لوره، حجون ته نژدې ځای په ځای شول او د ذوالحجې په اتمه ورځ یې منا ته سفر پیل کړ.

شپه یې هلته تېره کړه او د ذوالحجې په نهمه ورځ له لمر ختلو وروسته د عرفات په لور روان شول.

په دغه ځای کې حضرت رسول الله ﷺ داسې هر اړخیزه او ارزښتناکه وینا وکړه چې مؤرخین یې ترټولو غوره نړیوال او اسلامي اساسي قانون بولي. ددغې وینا ځینې مهم ټکي په لاندې ډول دي:

- اې خلکو خبرې واورئ او له هغو څخه اطاعت وکړئ. ښایي په دې بریالی نشم چې راتلونکی کال له تاسو سره و اوسم.

- د یو بل د مال خوړل او د وینې تویول پرتاسو حرام دي

- د جاهلیت د مهال ټولې چارې منع دي

- د ښځو په اړه له خدای ﷻ څخه وویرېږئ. ښځې پرتاسو او تاسو په ښځو حقونه لرئ

- هغه څه چې ما تاسوته پرېښي، که پر هغو منګولې ولګوئ هیڅ وخت به ګمراه نشئ او هغه د الله تعالی له کتاب او زما د سنتو څخه عبارت دي

- یوازې او یوازې د یوه الله تعالی عبادت وکړئ. پنځه وخته لمونځ وکړئ. روژه ونیسئ او په خوښی سره د خپلو مالونو ذکات ورکړئ. د بیت الله حج وکړئ او د او لوالامر اطاعت وکړئ او جنت ته داخل شئ.

- زما په اړه به له تاسو څخه پوښتنه وشي او ستاسو ځواب به زما په اړه څه وي؟ اصحابو وویل: موږ ګواهي ورکوو چې تاسو موږ ته الهي احکام راورسول، زموږ خیر مو وغوښته، هغه مو ولټاوه او حق مو ادا کړ.

بیایې وفرمایل:

((اې زما پاکه خدایه! تاسو شاهد و اوسئ))

په لسمه ورځ یې په مناکې د یوې وینا په لړکې وفرمایل: ((آیا ما د الله تعالی احکام تاسو ته ورسول؟))

اصحابو وویل: هو: حضرت رسول اکرم ﷺ وفرمایل:

((اې لویه خدایه شاهد ووسئ))

او بیا یې زیاته کړه: ((حاضر خلك دې دغه خبرې غایبو خلکو ته ورسوي.))د ذوالحجې په ۱۳ نېټه یې له منا څخه بیت الله ته تشریف راوړ او له طواف او خدای پامانی وروسته د مدینې لور ته روان شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت رسول اکرم ﷺ رحلت

حضرت نبي کریم ﷺ له حجة الوداع څخه مدینې منورې ته له راستنېدو څه مهال وروسته د سرخوږۍ په ناروغۍ اخته شو. له لږ رغېدو وروسته، په داسې حال کې چې مبارک سر یې تړلی و، جومات ته یې تشریف راوړ. لومړۍ یې د احد د شهیدانو په حق کې د خیر او مغفرت دعا وکړه. سپارښتنه یې وکړه چې د انصارو درناوی کوئ او د هغو د ښېګڼو یادونه یې وکړه بیایې و فرمایل: ((خدای عزوجل له خپلو بنده ګانو څخه یو بنده وټاکه چې له دنیا او اخرت څخه یو غوره کړي. هغه اخرت غوره کړ. ددې خبرې په اورېدو سره حضرت ابوبکرصدیق رضي الله عنه وژړل او ویې ویل: خپل مور او پلار له تا څخه قربانوم.)) خلکو د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په حالت تعجب وکړ چې هغه ولې ژاړي او داسې خبرې کوي، خو د حضرت محمد ﷺ له رحلت وروسته د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د خبرو فهم او زړه نرمي خلکوته څرګنده شوه چې د حضرت محمد ﷺ د خبرو مفهوم یې په چټکۍ سره درک کړی و. حضرت نبي کریم ﷺ وویل:

نبوي جومات

((اې ابوبکره آرام اوسه.)) حضرت محمد ﷺ خپلو خبروته ادامه ورکړه او ویې فرمایل:

((د ابوبکر له دروازې څخه پرته هغه ټولې دروازې دې، چې د مسجد په لور خلاصې وي، وتړل شي)) زیاته یې کړه: ((زه نه پوهیږم چې د ابوبکر د رفاقت په نسبت پرما باندې بل څوک ډېر حق ولري او که ما کولای شوای چې د الله تعالی له بنده ګانو څخه د خلیل په توګه څوک وټاکم. یقیناً دغه شخص به ابوبکر و. خو بیاهم زموږ ترمنځ دوستي او وروروليي ټینګه ده، تر هغه وخته چې موږ ټول د لوی خدای جل جلاله په وړاندې مخکې کېږو.)) همدارنګه یې وویل: ((د خدای لعنت دې پر یهودو او نصاراو وي چې د خپلو پیغمبرانو له قبرونو یې عبادت ځایونه جوړ کړي. زما له قبر څخه بت مه جوړوئ.))

ددې ترڅنګه یې وویل: ((که څوک مې وهلی وي او یا مې بده خبره ورته کړې وي، خپل غچ دې واخلي او که د چا پوروړی یم او پرما حق ولري هغه غوښتلای شي.)) له اصحابو څخه یو تن وویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

((زه پر تاسو دري درهم پور لرم. حضرت رسول اکرم ﷺ حضرت فضل بن عباس رضي الله عنه ته امر وکړ چې دغه مبلغ ورکړي.))

له رحلت څخه څلور ورځې وړاندې په داسې حال کې چې ناروغي يې زياته شوې وه په جومات کې حاضرينو ته وويل: ((په مناسب وخت کې دې يهود، نصارا او مشرکين له جزيرة العرب څخه وايستل شي.))

نبي کريم ﷺ د پنجشنبې ورځې تر ماښام پورې د مسلمانانو امامت ته ادامه ورکړه، خو بيا يې نشواى کولاى چې د ماسخوتن د لمانځه لپاره جومات ته لاړ شي. حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه ته يې امر وکړ چې امامت وکړي. له همدغه ماسخوتن څخه وروسته د حضرت محمد ﷺ تر رحلت پورې حضرت ابوبکرصديق رضي الله عنه د ۱۷ لمونځونو امامت وکړ. حضرت محمد ﷺ له رحلت وړاندې خپل غلامان آزاد کړل، اووه ديناره چې په کور کې يې درلودل، خيرات کړل او خپله جنګي وسله يې مسلمانانو ته وروبښله. حضرت رسول اکرم ﷺ د هجرت په يوولسم کال د ربيع الاول په دولسمې نيټې د دوشنبې ورځې د غرمې پرمهال د (۶۳) کالو په عمر له دې فاني نړۍ سره مخه ښه وکړه.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په درېيو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د مکې د فتحې، دويمه ډله دې د حنين د غزا او دريمه ډله دې د حجة الوداع په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- مکه په کوم کال کې فتح شوه او لامل يې څه و؟

۲- د حنين غزا څرنګه پېښه شوه؟ معلومات ورکړئ

۳- حضرت محمد ﷺ په کوم کال، مياشت او ورځ رحلت وکړ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د حضرت محمد ﷺ د شخصيت په اړه معلومات را غونډ او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابوبکر صدیق رضي الله عنه

په دې لوست کې به د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د نسب، خلافت ته د رسیدو د څرنګوالي او د هغه د خلافت د دورې د مهمو پېښو په اړه معلومات ورانديږي شي.

د حضرت ابوبکر صدیق نوم عبدالله او د پلار نوم يې ابو قحافه او د مور نوم يې ام الخير سلما بنت ضحر و او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له لوري د صدیق او عتیق لقبونه ورکړل شوي وو. له عام الفيل څخه دوه کاله او څو مياشتې وروسته يې نړۍ ته سترګې پرانيستې. نسب يې په شپږم نيکه(جد) کې له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره يو ځای کيږي. شغل يې سوداګري وه. کله چې حضرت محمد صلی الله علیه وسلم په پيغمبرۍ مبعوث شو، په نارينه وو کې لومړنی کس و چې د اسلام په دين مشرف شو. هغه د اسلام او د فی سبيل الله جهاد په لاره کې خپله ټوله شتمني قربان کړه. د تبوك د غزا لپاره د تيارۍ پر مهال يې د خپل کور ټول مالونه نبوي جومات ته راوړل او څه يې چې درلودل هغه يې له اسلام څخه قربان کړل. د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم له رحلت وروسته انصار په سقيفه بني ساعده کې را غونډ شول او غوښتل يې چې حضرت سعد بن عباده رضي الله عنه د خليفه په توګه وټاکي. د دې خبرې په اورېدو سره حضرت ابوبکر صديق او حضرت عمر رضي الله عنهما د سقيفې په لور روان شول. په لاره کې ورسره حضرت عبيده بن جراح رضي الله عنه هم ملګرى شو. څنګه چې سقيفې ته ورسيدل، حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د يوې وينا په ورانديږي کولو انصار په دې قانع کړل چې د خلافت له دعوې څخه لاس واخلي. حضرت عمر رضي الله عنه له حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه سره د خليفه او د پيغمبر صلی الله علیه وسلم د ځای ناستي په توګه بيعت وکړ. له هغه وروسته ټولو له حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه سره بيعت وکړ. په دې ډول د خلافت مسئله په ښه توګه حل شوه. د دغې ورځې په سبا حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په نبوي جومات کې د يوې ارزښتناکې وينا له لارې خپله کړنلاره مسلمانانو ته ابلاغ کړه او ويې ويل: ((اې خلکو، زه پر تاسې خليفه شوم، په داسې حال کې چې زه له تاسو غوره نه يم، که چېرې مې ښه کارونه کول، ما

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره مرسته وکړئ او که مې بدکار کاوه منع مې کړئ. ستاسو ځواکمن زما په وړاندې کمزوری او ستاسو کمزوری زما په وړاندې ځواکمن دی، تر څو د هغه حق له ځواکمن څخه واخلم او ورته یې وسپارم. هغه قوم چې جهاد و نه کړي الله تعالی دغه قوم ذلیلوي. او په هغه قوم کې چې بد کاري دود شي له بلاوو سره مخامخ کېږي)).

د پیغمبر ﷺ له رحلت سره یو شمېر افرادو، لکه مسلیمه کذاب، طلیحه اسدي او نورو د نبوت دعوای وکړه او ځینو خلکو بیت المال ته د زکات له ورکولو ډډه وکړه. حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه اسلامي لښکر ته دنده ورکړه چې د دروغجنو پیغمبرانو او د هغو خلکو، چې د زکات ورکولو څخه یې ډډه کړې او هغه ځوک چې مرتد شوي، کار یوې خوا ته کړي. دغو جګړو له یوه کال څخه ډېر دوام وکړ. تر هغه چې مسلیمه کذاب او ټول مرتدین د خپلو اعمالو په سزا ورسېدل. مرتدین ووژل شول او هغه چا چې زکات نه ورکاوه اصلاح شول او زکات یې قبول کړ.

حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د اسلام د مبارک دین د خپرولو په موخه د حضرت اسامه بن زید رضي الله عنه په مشرۍ اسلامي لښکر شام ته ولېږه او هغه هم بریالی له خپلې دندې راستون شو. د دغو جګړو په لړ کې د قران کریم ګڼ شمېر حافظان په شهادت ورسېدل. هماغه و چې د حضرت عمر رضي الله عنه په وړاندیز حضرت ابو بکر صدیق رضي الله عنه امر وکړ قران کریم چې د پیغمبر ﷺ په مهال په جلاجلا ډول لیکل شوی و او د اصحابو په واسطه په سینو کې خوندي شوی و په یوه مصحف کې را غونډ کړي. وروسته له هغه چې د هېواد کورنی حالت سم شو، حضرت خالد بن ولید رضي الله عنه یې د څلو زره کسیز لښکر په مشرۍ عراق ته ولېږه. هغه په یو کال او دوه میاشتو کې د فرات د سیند د سېمې وګړي د اسلام په دین مشرف کړل.

په داسې حال کې چې مسلمانان په بریاوو بوخت وو، رومیانو له وخت څخه ګټه واخیسته او ۲۴۰ زره کسیز لښکر یې راغونډ کړ چې له مسلمانانو سره وجنګېږي. حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی د دفعې په موخه حضرت عمرو بن عاص(رض) فلسطين ته، حضرت ابو عبيده بن جراح رضي الله عنه حمص ته، حضرت يزيد ابن ابي سفيان رضي الله عنه يې دمشق ته او حضرت شرحبيل بن حسنه رضي الله عنه يې اردن ته ولېږل او حضرت سيف الله خالد بن وليد رضي الله عنه ته يې امر وکړ چې عراق مثنی بن حارث ته پرېږدي او خپله شام ته لاړ شي. په دې وخت کې د حضرت خالد رضي الله عنه د عسکرو شمېر شپږ دېرش زره تنو ته رسېده. په هغه جگړه کې چې د هجرت په ديارلسم کال د يرموک د سيند په غاړه پېښه شوه، دښمن له تاريخي ماتې سره مخامخ شو او ۱۳۰زره تنه يې په قتل ورسېدل. په داسې حال کې چې د مسلمانانو له لوري يوازې درې زره تنه په شهادت ورسېدل او هر قل(هراکليوس) نهيلی او له شام څخه وتښتېده. په دغه جگړه کې د ټولو عسکري ځواکونو اعلی قوماندان حضرت خالد بن وليد رضي الله عنه و. هغه خپل لښکر په ۳۸ برخو ووېشه او په يوه وخت يې په دښمن له درېو خواوو يرغل وکړ. دغه تاکتيک دښمن دومره حيران کړ چې خپلې ټولې طرحې يې له ياده ووتې او د زمان له زغملو پرته يې هيڅ کار له واکه پوره نه و.

د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د خلافت يوه بله مهمه پېښه داوه چې د حضرت عمر رضي الله عنه په مشوره يې يو شمېر کار پوهان د زيد بن ثابت په مشرۍ مکلف کړل چې قران کريم راغونډ کړي. دغه کار د دې لامل شو چې مسلمانان د قران کريم په اړه يو موټي پاتې شي.

لومړي خليفه د خپل خلافت د دوو کلونو او درې مياشتو په دوره کې اسلام او مسلمانانو ته داسې خدمتونه او کړنې تر سره کړې چې د اسلام او نړۍ په تاريخ کې سارى نه لري او اسلامي تاريخ پرې وياړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د خلافت د مهمو کارونو او دویمه ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د لومړنۍ خطبې په اړه بحث وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه څنګه خلافت ته ورسېد؟

۲- حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه څو کاله خلافت وکړ؟

۳- د حضرت خالد بن ولید رضي الله عنه د مهمو کارونو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له پوهانو او علماوو څخه د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عمر فاروق رضي الله عنه

په دې لوست کې به د حضرت عمر رضي الله عنه د نسب، شخصیت، بریاوو او د هغه د خلافت د لاسته راوړنو په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د اسلام د دویم خلیفه اصلي نوم، عمر بن خطاب او د فاروق او عادل په نومونو ملقب دی. د عام الفیل په دیارلسم کال د قریشو په یوې ښاغلې کورنۍ کې نړۍ ته راغی. په نهم نیکه کې یې د نسب لړۍ حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته رسېږي.

د بعثت په شپږم کال د اسلام په مبارک دین مشرف شو. کله یې چې اسلام راوړ خپل مسلمانېدل یې په ښکاره اعلان کړل او هم یې د هجرت پر مهال په ښکاره اعلان وکړ چې هجرت کوي او وواییل! که څوک ورسره حساب لري او یا غواړي چې زوی یې یتیم او میرمن یې بې خاونده شي، زما پسې دې راشي. حضرت عمر رضي الله عنه له حضرت محمد صلی الله علیه وسلم سره په ټولو غزواتو کې ګډون کړی او له حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه سره یې له هیڅ ډول مرستې څخه ځان نه دی سپمولی.

لومړي خلیفه به په ټولو کارونو کې له هغه څخه مشوره اخیستله. کله چې لومړی خلیفه ناروغ شو. له اصحابو سره له مشورې وروسته یې حضرت عمر رضي الله عنه د خپل ځای ناستي په توګه وټاکه چې د انصارو او مهاجرینو له لوري تایید شو. حضرت عثمان رضي الله عنه د هغه په اړه وویل:

((حضرت عمر رضي الله عنه سخت ګیره دی، خو زموږ په منځ کې د خلافت لپاره ور بل څوک شتون نه لري.))

فتوحات: د مسلمانانو د دویم خلیفه د خلافت دوره یوه روښانه او له بریاوو ډکه دوره وه. د نظم، انصاف او عدل له مخې د اسلام په تاریخ کې ساری نه لري. هغه بریاوې چې د امیرالمومنین حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت په لس کلنه دوره کې تر لاسه شوي، د امویانو او عباسیانو د دورې له ټولو بریاوو سره برابرې دي. د حضرت عمر رضي الله عنه فتوحات په ختیځ کې تر ترکستان او خراسان، په لویدیځ کې تر لیبیا، په سویل کې تر سوډان او په شمال کې د شام او تور سمندرګي تر وروستیو پولو پورې رسېدل. حضرت عمر رضي الله عنه د نهاوند او قادسیې د جګړو په پایله کې د فارس امپراتوري له منځه یووړه او د فارس (اوسني ایران) خلک یې په اسلام مشرف کړل.

د قادسیې په جګړه کې د مسلمانانو غازیانو شمېر دېرش زره تنه او قوماندان یې حضرت سعد بن وقاص رضي الله عنه و. په داسې حال کې چې د فارس د لښکر شمېر ۱۵۰۰۰۰ تنو ته رسېده. دغه جګړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۴ هجري کال کې پېښه شوه. د فارسي لښکر قومندان رستم نومېده. هغه د تېښتې پر مهال خپل ځان په اوبو کې وغورځاوه، خو د هلال بن علقمه د توري په گذار سره ووژل شو. دحضرت عمر فاروق رضي الله عنه د خلافت پر مهال د بصرې او کوفې ښارونه ودان او ډېره پراختیايي تر لاسه کړه. پلونه جوړ شول، کانالونه او نهرونه وایستل شول، منظمې عسکري قشلې رامنځته شوې، بیت المال منظم شو او اسلامي امارت د هر ولایت لپاره والي وټاکه. اداري نظام منظم شو، اداري او نظامي تشکیلات، مالي دفترونه او ځینې نورې اداري جوړې شوې. قاضیان وټاکل شول. د خراج نظام په فعالیت پیل وکړ. له زړو، ښځو او کوچنیانو څخه خراج نه اخیستل کېده. د صحابه کرامو په مشورې د حضرت عمر رضي الله عنه په خلافت کې د هجرت تاریخ د مسلمانانو د تاریخ د مبداء په توگه وټاکل شو. حضرت عمر فاروق رضي الله عنه له لس کلونو او پنځو میاشتو خلافت وروسته د ۲۳ هجري کال د ذوالحجه په ۲۷ نېټه د مجوسي ابو لؤلؤ له لوري په شهادت ورسېد. د هغه د خلافت دوره د برياوو، نظم، عدل، انصاف، برابرۍ، سوکالۍ او د ژوندانه د آسانتیاوو د تامین له پلوه د اسلام په تاریخ کې یوه روښانه دوره ده.

په ټولگي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د اسلام په خپرېدو کې د حضرت عمر رضي الله عنه د دولت د رول او دویمه ډله دې د حضرت عمر رضي الله عنه د عدل په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- حضرت عمر فاروق رضي الله عنه څه وخت د اسلام په مبارک دین مشرف شو؟

۲- حضرت عمر رضي الله عنه څنگه خلافت ته ورسېد؟

۳- حضرت عمر رضي الله عنه څه وخت او د چا له لوري په شهادت ورسېد؟

له ټولگي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې له کتابونو او همدارنگه د دیني علماوو په مرسته د حضرت عمر رضي الله عنه د ژوند او د هغه د عدالت په اړه معلومات تر لاسه او په ټولگي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عثمان رضي الله عنه

په دې لوست کې به د حضرت عثمان رضي الله عنه د نسب، شخصيت، خلافت ته د رسېدو د ځرنګوالي، برياوو او د هغه د خلافت د مهال د پرمختګونو په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

د دریم خلیفه نوم عثمان بن عفان او لقب يې ذوالنورين و. په پنځم نيکه کې يې نسب حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم ته رسېده. له عام الفيل شخه پنځه کاله وروسته په مکه کې په يوې درنې کورنی کې نړۍ ته راغی. د ځوانی له وخته په سوداګرۍ بوخت و. د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په دعوت سره د اسلام په دين مشرف شو. حضرت عثمان رضي الله عنه یو نرم خویه، حليم او پرهيزګاره شخص و. د اسلام د دين د پراختيا په لاره کې يې د خپلې شخصي شتمنی لويه برخه صدقه کړه. د بدر له غزا پرته په ټولو غزاګانو کې له پيغمبر صلی الله علیه وسلم سره ملګری و. د وحې کاتب و. کله چې حضرت عمر فاروق رضي الله عنه د ابو لؤلؤ له لوري ټپي شو، مخکې له دې چې له بدن څخه يې روح جدا شي، د خليفه د ټاکنې په موخه يې اووه تنه لوی صحابه، هر يو حضرت عثمان بن عفان رضي الله عنه ، علي بن ابي طالب رضي الله عنه ، طلحه بن عبيدالله، زبير بن عوام رضي الله عنه ، سعد بن ابي وقاص رضي الله عنه ، عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه او عبدالله بن عمر رضي الله عنه وټاکل او زياته يې کړه چې عبدالله بن عمر د رای حق لري، خو د ځان د کانديد ولو حق نه لري. له درې ورځو خبرو اترو وروسته په پای کې د رايو په اکثريت سره حضرت عثمان رضي الله عنه د مسلمانانو د خليفه په توګه وټاکل شو او ټولو ورسره بيعت وکړ.

د حضرت عثمان د دورې برياوې دوه برخې لري. لومړی د هغو سيمو خلک چې د حضرت عمر رضي الله عنه له شهادت وروسته يې بغاوت کړی و، لکه ری، همدان، سکندريه او اذربايجان بېرته د اسلامي حکومت تر ولکې لاندې راغلل. دويم د قبرس او ترکيې سيمې کله چې حضرت معاويه رضي الله عنه د شام والي و، د اسلامي حکومت په ولکه کې راغلې. همدا رنګه په افريقا کې هم يو شمېر سيمې د مسلمانانو لاسته ورغلې. حضرت عثمان رضي الله عنه د خپل خلافت پر مهال سمندري ځواک رامنځته کړ او قران کريم چې د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه په وخت کې راغونډ شوی و د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصحف په ډول ولیکل شو او فتحه شویو سیمو ته ولېږل شو. حضرت عثمان رضي الله عنه د دولس کلونو خلافت وروسته په ۳۶ هجري کال د بلواګرو له خوا په داسې حال کې، چې د قران کریم په تلاوت بوخت و، په شهادت ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت عثمان رضي الله عنه د ژوندانه او دویمه ډله دې د حضرت عثمان رضي الله عنه د خلافت د فتوحاتو معلومات په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- حضرت عثمان رضي الله عنه څنګه د خلیفه په توګه وټاکل شو؟

۲- د حضرت عثمان رضي الله عنه په خلافت کې کومې سیمې ونیول شوې؟

۳- حضرت عثمان رضي الله عنه څه وخت او څنګه په شهادت ورسېد؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حضرت عثمان رضي الله عنه د ژوندانه په اړه معلومات تر لاسه کړي او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت علي رضي الله عنه

په دې لوست کې به د حضرت علي کرم الله وجهه د نسب، شخصيت او د خلافت د مهمو پيښو په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

حضرت علي رضي الله عنه د ابوطالب زوی او د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د تره زوی او زوم و. لقب يې اسدالله او حيدر و او د ابوالحسن او ابوتراب په کنيت هم مشهور و. له هجرت څخه ۲۱ کاله وړاندې په مکه کې وزيږيد. لس کلن و چې د اسلام په مبارك دين مشرف شو. هغه د اسلام په لارکې له هيڅ ډول سرښندنې څخه ځان ونه سپماوه. د حضرت رسول اکرم صلی الله علیه وسلم د هجرت په شپه د هغه په بستره کې ويده شو، تر څو هغه کفار چې د حضرت محمد صلی الله علیه وسلم کور يې کلابند کړی و، غافله شي او ډاډ من شي چې پيغمبر صلی الله علیه وسلم چېرته نه دی تللی او په خپله بستره کې ويده دی. حضرت علي رضي الله عنه د علم او پوهې باب و او د وروروليې په تړون کې په خپله حضرت محمد صلی الله علیه وسلم هغه ته د ورورۍ لاس ورکړ.

د حضرت عثمان رضي الله عنه له شهادت وروسته په دويمه ورځ په مدينې منورې کې ورسره خلکو بيعت وکړ او هغه يې د اميرالمومنين په توګه وټاکه. د هغه په خلافت کې حضرت معاويه رضي الله عنه هم نظره او تينګار يې کاوه چې د حضرت عثمان رضي الله عنه د قاتلينو قصاص بايد دفعتاً واخيستل شي، خو حضرت علي رضي الله عنه استدلال کاوه چې د حکومت د داخلي وضعې تر ښه کېدو پورې بايد انتظار وايستل شي، چې په پايله کې يې د حضرت علي رضي الله عنه پلويان او د حضرت عثمان رضي الله عنه د قصاص پلويان بصرې ته نژدې د جګړې لپاره تيار شول. د جګړې له پېښيدو وړاندې د حضرت قعقاع رضي الله عنه په منځګړتوب نژدې و چې د دواړو لوريو تر منځ سوله ټينګه شي، خو د عبدالله بن سبا، يهودي منافق په لمسون په شپه کې جګړه پيل شوه. د حضرت طلحه او زبير رضي الله عنهما په شمول چې عشره مبشره صحابه وو، ګڼ شمېر صحابه شهيدان شول او جګړه د حضرت علي رضي الله عنه په ګټه پای ته ورسېده. حضرت ام المومنين عايشه رضي الله عنها چې په اوښ سپره وه و نيول شوه او له ورور سره يې په ډېر احترام د حضرت علي رضي الله عنه په امر مدينې منورې ته ولېږل شوه.

د صفين جګړه

دغه جګړه د حضرت علي رضي الله عنه او حضرت معاويه رضي الله عنه تر منځ په ۳۷ هجری کال کې د صفين په سيمه کې پېښه شوه. حضرت علي رضي الله عنه له پنځو کلونو خلافت وروسته په ۴۰ هجري کال د روژې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ۱۹ نېټه د خوارجو د فکر د يوه تن پيرو، عبدالرحمن بن ملجم په واسطه د سهار د لمانځه په موخه جومات ته د تگ په حال کې ټپي شو چې په پای کې د همدې ټپ له امله دوه ورځې وروسته د روژې په ۲۱ نېټه په شهادت ورسېد. هغه د خلافت چارې د عدالت انصاف او په خلکو باندې په شفقت او مهرباني سره مخ ته وړلې.

د حضرت علي رضي الله عنه له شهادت وروسته د هغه زوی حضرت حسن رضي الله عنه د خليفه په توگه وټاکل شو. هغه له خبرو او څېړنو وروسته دې پايلې ته ورسېد چې بايد د ځان او مال او د مسلمانانو د يووالي د ساتلو په موخه له حضرت معاويه رضي الله عنه سره له دښمنۍ او سيالۍ لاس واخلي او د خلافت له دعوای څخه تېر شي. دا کار د دې لامل شو چې حضرت معاويه رضي الله عنه سره اړيکه ټينگه کړي او د هغه په گټه له خلافت څخه تېر شو. له يويل سره يې توافق وکړ. چې بايد هغه له ځان څخه وروسته د خلافت چارې په خپله مسلمانانو ته پرېږدي، تر څو په خپلواکه توگه خپل خليفه وټاکي. په دې ډول توافق وشو او خلافت اموي کورنۍ ته انتقال شو.

په ټولگي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوه ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې خلافت ته د حضرت علي رضي الله عنه د رسېدو د څرنگوالي او دويمه ډله دې د حضرت علي رضي الله عنه د خلافت د پېښو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- د حضرت علي رضي الله عنه د نسب په اړه په څه پوهېږئ؟

۲- د صفين جگړه د چا تر منځ پېښه شوه؟

۳- حضرت علي کرم الله وجهه په کوم کال او د چا په واسطه په شهادت ورسېد؟

له ټولگي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د حضرت علي کرم الله وجهه د ژوندانه د ټولو اړخونو په اړه له کتابونو او د خپلې سيمې له علماوو څخه معلومات تر لاسه او په ټولگي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلفاي راشدينو روښانه دورې ته لنډه کتنه

په دې لوست کې به د خلفاي راشدين د سياست د څرنګوالي، لاسته راوړنو او د ټولو بدلونونو او پېښو په اړه معلومات وړاندې شي.

د خلفاى راشدينو رضي الله عنهم دوره چې د حضرت محمد ﷺ له رحلت څخه وروسته په ۱۱ هجري کال کې پيل او په ۴۰ هجري کال کې د حضرت علي کرم الله وجهه په شهادت سره پاى ته رسېږي، د تاريخي شهکار او د عالم اسلام د وياړ څرګندونه کوي.

په دغه وخت کې د اسلام خلفاوو هڅه کوله چې د زړې په اندازه د قران کريم له احکامو او اوامرو او نبوي سنتو څخه سر غړونه ونه کړي او په ټول قوت سره پر دغو احکامو ولاړ او عمل پرې وکړي. هغوى د حضرت محمد ﷺ په څېرله خلکو سره ښه چلن کاوه او هغو ته يې سمه لارښوونه کوله. عدل، انصاف، برابري او وروروليي يې تبليغ، دود، تحکيم او پلي کول.

خلفاي راشدين هغه کسان وو چې ځانونه يې د خداى جل جلاله او خلکو په وړاندې مسؤول او ځواب ورکوونکي ګڼل او هره شيبه حساب ته حاضر او پرته له الله تعالى يې له هيچا څخه ويره نه درلوده. هغوى له خداى جل جلاله او د خلکو د حقونو له ضايع کولو څخه سخت په وېره کې وو. د جزا د ورځې له پوښتنې او ځواب څخه بې پروا نه وو. پرتم او دبدبه يې نه خوښوله. هر چا کولاى شول چې په هر وخت او هر ځاى کې ورسره ليدنه وکړي. دارالخلافه يې جوماتونه، فرش يې پوزى او ماڼۍ يې همدا جوماتونه و. په مړه ګېډه يې ډوډۍ نه خوړه.

په کور او د کار په ځاى کې يې ساتونکي نه درلودل. هغوى د الله تعالى په لاره کې له قولي او فعلي جهاد څخه يوه ګړۍ نه کښېناستل. د خلکو د يووالي لپاره يې ډېرې هڅې کولې. هغوى چې د صحابه کرامو د مشرانو له لوري ټاکل شوي وو، د خلکو چارې يې د استعداد او تقوى خاوندانو ته يعنى کار يې اهل کار ته سپاره او له هغه څخه يې کلکه څارنه کوله.

د خلفاي راشدينو په دوره کې عسکري، قضايي، مالياتي، پستي، محاسبه يې، تعليمي او روزنيز او د خراج نظام په عامه توګه رامنځته کړاى شو.

د خلفاي راشدينو په دوره کې فتوحات له لاندې لاملونو سره تړلي وو:

- په ټولو چارو کې يې له خداى جل جلاله څخه وېره کوله او د الله تعالى رضا ته يې پام کاوه.
- يووالى، پاک نفسي، ايمانداري او په جهاد کې رښتينى خدمت د هغوى د برياليتوب لامل ګڼل کېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- عزت او د دنیا او اخرت بریالیتوب يې په اسلام باندې په درېدو کې لیده.
- مسلمانان په دې باور جنګېدل که چېرې له کفارو سره په جګړه کې ووژل شي شهید او که ژوندی پاتې شي غازیان کېږي.
- مسلمانانو د نیول شویو هېوادونو له وګړو سره ډېر ښه او د ورورۍ چلند کاوه.
- دا يې عقیده وه چې اجل نه بدلېږي، نو ځکه ډاډه جنګېدل.
- پر خدای ﷻ تکیه او توکل هم د فتوحاتو یو لامل و.
- مشورې او د رازونو ساتنې ته يې ډیر پام کاوه.
- یوې قوماندې او د اولوالامر اطاعت ته يې غاړه ایښوده.
- صبر يې درلود.
- له لوږې، تندې او هر ډول ستونزو سره يې مقاومت کاوه.

د خلفاې راشدینو دا ډول صفات د دې لامل وګرځېد چې د اسلام مبارك دین د نړۍ تر لرو سیمو پورې خپور شي او د نړۍ ډېر وګړي پرې مشرف شي.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې دخلفاې راشدینو د شخصي احوالو او دویمه ډله دې د هغوی د خلافت د کړنلارو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

۱- راشدینو خلفاوو په خپل رسمي او شخصي ژوند کې له څه ډول کړنلارې څخه پیروي کوله؟

۲- د خلفاې راشدینو په دوره کې د اسلامي فتوحاتو د لاملونو په اړه خپل معلومات وړاندې کړئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د خپلې سیمې د دیني علماوو څخه د خلفاې راشدینو د ژوندانه او کړنلارو په اړه معلومات راغونډ اوپه ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امویان

۴۱- ۱۳۲هـ ۶۶۱- ۷۵۰م

په دې لوست کې به د حضرت معاویه رضي الله عنه ، مشهورو اموي خلفاوو، د امویانو د فتوحاتو او د عاشورا د حماسې په اړه معلومات وړاندې شي.

د دې کورنۍ بنسټ ایښودونکی حضرت معاویه رضي الله عنه دی. له دې کورنۍ څخه ۱۴ تنو واکمني کړې چې لومړنی یې حضرت معاویه رضي الله عنه او وروستنی یې مروان دی. په دې دوره کې د اسلامي فتوحاتو لمن په لویدیځ کې تر هسپانیې او فرانسې او په ختیځ کې تر ترکستان، چین او هند پورې ورسیده.

حضرت معاویه رضي الله عنه

حضرت معاویه رضي الله عنه د ابوسفیان رضي الله عنه زوی او د حرب لمسی دی. له هجرت څخه پنځلس کاله وړاندې په مکه کې زیږیدلی دی پلار یې ابوسفیان د قریشو له مشرانو څخه و.

د مکې د فتحې په ورځ له ټولې کورنۍ سره د اسلام په دین مشرف شو. حضرت معاویه رضي الله عنه د وحې له کاتبانو څخه هم و او د حضرت محمد رضي الله عنه له لورې د وحې د کتابت دنده ورسپارل شوې وه.

د حضرت عثمان رضي الله عنه په خلافت کې د شام والي و. کله چې حضرت علي رضي الله عنه په شهادت ورسید او حضرت امام حسن رضي الله عنه د خلافت لپاره وټاکل شو د خو میاشتو له تیریدو وروسته له حضرت معاویه رضي الله عنه سره، چې د شام والي و، په دې موافقې ورسید چې حضرت معاویه رضي الله عنه نشي کولای له ځان وروسته څوک د ځای ناستي په توګه وټاکي، بلکې دغه کار باید مسلمانانو ته پریږدي.

په دې ترتیب حضرت معاویه رضي الله عنه د ټول اسلامي هیواد امیر شو او حضرت امام حسن رضي الله عنه له خلافت څخه لاس واخیست. حضرت معاویه رضي الله عنه دمشق د خپلې پلازمینې په توګه وټاکه. بني هاشمو ته یې ډېر درناوی درلود. هغه په لویدیځ کې مراکش او المغرب، په شمال کې ترکیه او په ختیځ کې سیستان او خراسان فتح کړل.

د قوي سمندري ځواك په رامنځته کیدو کې یې ډیرې هڅې وکړې او په دې لاره کې یې بریاوې هم تر لاسه کړې. حضرت معاویه رضي الله عنه په ۶۱ هـ کال کې وفات شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یزید

۶۱- ۶۴ هـ ۶۸۱- ۶۸۴ م

یزید په ۲۵ هـ کال کې زیږیدلی او په ۶۱ هجري کال کې د پلار حضرت معاویه رضي الله عنه له وفات وروسته واک ته ورسېد. د هغه د واکمنۍ پر مهال د کربلا حماسه پېښه شوه چې په لړ کې یې حضرت امام حسین رضي الله عنه له ۷۲ تنو یارانو سره په شهادت ورسېد. یزید په ۶۴ هـ کال کې وفات شو.

عبدالملک بن مروان

۶۵- ۸۶ هـ ۶۸۵- ۷۰۵ م

د یزید له مړینې وروسته د هغه زوی دویم معاویه واک ته ورسېد، خو واکمنۍ یې له ۴۰ ورځو ډېر دوام ونه کړ او په ځای یې مروان بن حکم د چارو واک تر لاسه کړ. هغه ژمنه وکړه چې د چارو واک به د دویم معاویه زوی خالد ته وسپاري، خو چې کله یې قدرت تر لاسه کړ، د خالد له مور سره یې نکاح وکړه او د خالد په ځای یې خپل زامن عبدالملک او عبدالعزیز یو په بل پسې ځای ناستي وټاکل.

د مروان له مړینې وروسته عبدالملک واک ته ورسېد. هغه بصره، کوفه او هغه ټولې سیمې چې د عبدالله بن زبیر رضي الله عنه په لاس کې وې تر خپلې ولکې لاندې راوستې او بیا یې د خوارجو فتنه له منځه یووړه. په ختیځ کې یې د فتوحاتو لمن تر کابل پورې وغځوله. په شمال کې یې قسطنطنیه فتح کړه. عقبه بن نافع چې د افریقې د شمال سیمې یې له لاسه وتلې وې، بیا تر لاسه کړې. عبدالملک بن مروان له ۲۱ کاله واکمنۍ وروسته په ۸۶ هجری کال کې د ۶۳ کالو په عمر وفات شو. نوموړی لومړنی اسلامي واکمن و چې په خپل نوم یې سکه ضرب کړه. په داسې حال کې چې له هغه وړاندې رومي او ساساني سکو دود درلود. د هغه په واکمنۍ کې عربي ژبې په ټولو دولتي ادارو کې رسمیت پیدا کړ.

عمر بن عبدالعزیز

۹۹ –۱۰۱هـ

په اموي کورنۍ کې حضرت عمر بن عبدالعزیز رضي الله عنه هغه څوک و چې له ډېرې پوهې، تقوی او عدل څخه برخمن و او په هغه یې ډېر شهرت درلود. هغه هڅه کوله چې خلفای راشدین په پله پښه کېږدي. هغه د سلیمان له مړینې وروسته خلافت ته ورسېد. نوموړي د قران او نبوي احادیثو له احکامو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره سم رفتار کاوه. هغه د عدالت د رعایت له امله په دویم عمر او پنځم راشده خلیفه نومول شوی دی.

حضرت عمر بن عبدالعزیز(رض) د خپلې خلافت په دوره کې د اموي دورې ټول والیان او قاضیان له کاره گوښه کړل او پر ځای یې پرهېزگاره، پاک نفسه، ایمانداره او عادل اشخاص وټاکل. د مالیاتو او خراج په اصولو کې یې بدلونونه راوستل.

له خلکو څخه یې درانده خراج لغوه او هغه یې د خلکو له ورتیا سره سم عیار کړل. له بیت المال او عامه شتمنیو څخه یې د ناوړې گټې اخیستنې مخه ونیوله. له خاینینو، بډې اخیستونکو او مفسدینو سره یې په کلکه مبارزه کوله او له داسې افرادو څخه یې ډېره کرکه درلوده.

د حضرت عمر بن عبدالعزیز رضي الله عنه د ښو کړو وړو له امله، خوارجو او ټولو مخالفینو له دولت سره له مخالفت څخه لاس واخیست. هغه د خلکو د سوکالۍ په موخه روغتونونه، نهرونه، د اوبو بندونه او کانالونه جوړ کړل چې له امله یې ډېرې ځمکې کښت او کرنې ته چمتو شوې او هم یې یوه اندازه ځمکه په مستحقینو ووېشله.

حضرت عمر بن عبدالعزیز رضي الله عنه لومړنی کس و چې رسماً یې د نبوي احادیثو د راټولولو امر وکړ. حضرت عمر بن عبدالعزیز رضي الله عنه له دوو کلو او پنځو میاشتو واکمنۍ وروسته دځینو خاینینو په دسیسه د یوه غلام له لوري په شهادت ورسېد. امویانو نژدې یوه پېړۍ په اسلامي نړۍ واکمنی وکړه چې مشهور واکمنان یې په لاندې ډول دي:

۱- معاویه بن ابي سفیان(رض) ۴۰- ۶۰ هـ ق

۲- یزید بن معاویه ۶۰- ۶۴ هـ ق

۳- عبدالملک بن مروان ۶۵ – ۸۶ هـ ق

۴- ولید بن عبدالملک ۸۷- ۹۶ هـ ق

۵- سلیمان بن عبد الملک ۹۷- ۹۹ هـ ق

۶- عمر بن عبدالعزیز(رض) ۹۹- ۱۰۱ هـ ق

۷- دویم یزید بن عبدالملک ۱۰۱- ۱۰۵ هـ ق

۸- هشام بن عبدالملک ۱۰۵- ۱۲۵ هـ ق

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹- ولید بن دویم عبدالملک ۱۲۵- ۱۲۶ هـ ق

۱۰- یزید بن ولید بن دریم عبدالملک ۱۲۶- ۱۲۷ هـ ق

۱۱- مروان، بن محمد ۱۲۷- ۱۳۲ هـ ق

د امویانو حکومت کابو له یوې پېړۍ واکمنۍ وروسته د زوال په لور روان شو. د امویانو وروستی واکمن مروان حران ته نژدې ماته وخوړه او د مصر لورته د تېښتې پر مهال ووژل شو او په دې توګه عباسیان و اک ته ورسیدل او اسلامي تاریخ نوی پړاو پیل کړ.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د اموي کورنۍ د واک ته رسېدو د خرنګوالي او دویمه ډله دې د حضرت معاویه رضي الله عنه د مهمو کارونو په اړه بحث وکړي او تر لاسه شوي معلومات دې په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- حضرت معاویه رضي الله عنه د چا زوی او د چا لمسی و؟

۲- د حضرت معاویه رضي الله عنه په وخت کې د اسلامي فتوحاتو لمن تر کومو سیمو رسېده؟

۳- کوم اموي خلیفه، د دویم عمر او پنځم راشده خلیفه په نوم نومول شوی و؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې د حضرت معاویه رضي الله عنه د خلافت د خرنګوالي په اړه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امویانو په دوره کې اقتصادي، اداري، کلتوري او پوځي وضعیت

۴۱- ۱۳۲هـ.ق

په دې لوست کې به د اموي دورې د سیاسي، اقتصادي، کلتوري او پوځي مسایلو په اړه معلومات تر لاسه کړئ.

په اموي دوره کې د اقتصاد له پلوه یو لړ مهم بدلونونه رامنځته شول. د غنیمت، عشر او خمس تر سرلیك لاندې ډېر مالونه له آسیایي او افریقایي نیول شوو هېوادونو څخه پلازمېنې دمشق ته لېږل کېدل. د نیول شویو هېوادونو تر منځ سوداګریزې اړیکې ټینګې شوې وې.

له کلتوري او تمدني پلوه په اموي دوره کې ډېر ښارونه جوړ شول. دغه ښارونه د لویو برجونو لرونکي وو او په عین حال کې یې د دفاعي کلاګانو بڼه هم درلوده. دمشق چې د امویانو له لوري د پلازمېنې په توګه کارېده، په دغه وخت کې د نړۍ له ښکلو ښارونو څخه شمېرل کېده.

د لومړي ځل لپاره په اموي دوره کې د عبدالمالك په وخت کې سکه ضرب شوه. له هغه وړاندې رومي او ساساني سکو دود درلود. د حضرت عمر بن عبدالعزیز رضي الله عنه په وخت کې شاړې ځمکې تر اوبو لاندې شوې او د کرنې لپاره اماده شوې. د ناروغانو د درملنې لپاره روغتونونه جوړ شول. کرنې ته ډېر پام وشو او د کرنې د پراختیا په موخه نهرونه او د اوبو بندونه جوړ شول.

د امویانو په دوره کې اسلامي تمدن چټکه وده وکړه چې د خیریه موسسو، جوماتونو او د هغو له جملې څخه د دمشق د جامع جومات جوړېدل یې څرګنده بېلګه ده. اسلامي ادبیاتو علومو او فنونو، هنر او صنایعو پراختیا ومونده چې په نړۍ کې د اسلامي نظام د نورو د متمدن کېدلو لپاره یو معیار وګرځېد.

په پوځي برخه کې پوه افراد لکه موسی بن نصیر د عسکري ټولیو د مشرۍ لپاره وټاکل شول. موسی بن نصیر او طارق بن زیاد د افریقا په شمال او د اروپا په سویل لوېدیځ کې د اسلام لمن تر هسپانیې پورې ورسوله، قطیبه بن مسلم د خپلو فتوحاتو لمن د منځنۍ آسیا تر هېوادونو، ترکستان او کاشغر پورې پراخه کړه او هم یې د چین دربار ته اسلامي پلاوی ولېږه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد بن قاسم په هند کې په دې بریالی شو چې خپل فتوحات تر کراچی او ملتان پورې ورسوي.
مسلمه بن عبدالملك په کوچنۍ آسیا کې د خپلو فتوحاتو سرحد د انطاکیې تر ښاره پورې پراخه کړ.

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې په اموي دوره کې د ټولنیزې وضعې او دویمه ډله دې په دې دوره کې د پوځي فعالیتونو په اړه بحث وکړي او په ټولګی کې دې وړاندې کړي.

پوښتنې

۱- د اسلامي مالیاتو په اړه معلومات ورکړئ.
۲- امویانو کوم ښار د خپل پایتخت په توګه ټاکلی و؟
۳- امویانو د عامه سوکالۍ لپاره کوم کارونه تر سره کړل؟
۴- محمد بن قاسم کومه سیمه تر لاسه کړه؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت

زده کوونکي دې په مدني او پوځي برخو کې د امویانو د بریالیتوب د رازونو په اړه له پوهو اشخاصو څخه معلومات تر لاسه او بیا دې په ټولګی کې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عباسيان

۱۳۲– ۶۵۶ هـ/ ۷۵۰– ۱۲۵۸ م

په دې لوست کې به له اموي کورنۍ څخه عباسيانو ته د واک د لېږد د څرنګوالي په اړه معلومات وړاندې شي.

له امويانو څخه عباسيانو ته د خلافت لېږد

په ۹۶ هـ کال کې د وليد بن عبدالملک له مړينې وروسته اموي حکومت ۳۶ کاله نور هم دوام وکړ، خو وضع يې ښه نه وه. عباسي کورنۍ پټه مبارزه کوله. علويانو هم له وړاندې څخه له امويانو سره کينه درلوده، خو مهمه موضوع چې دغه دښمني يې په ډاګه کړه، د مروان له لورې د امام ابراهيم وژل وو. د هغه قتل د دې لامل شو چې عباسيان خپل مخالفت علني کړي.

ابو مسلم خراساني په ۱۲۹ هـ کې په مرو کې تور بيرغ پورته کړ او اموي حاکم نصر بن سيار يې چې د نيشاپور حاکم و، شاتګ ته اړ کړ او وروسته يې په سل زره کسيز لښکر سره د زاب د سيند په غاړه د مروان ۱۲۰ زره لښکر ته ماتې ورکړه. مروان موصل ته وتښتېد. ابومسلم تور بيرغ په دمشق کې ورپاوه مروان د نيل د سيند په غاړه د عباسي عسکرو له لورې ووژل شو او په دې ډول عباسي کورنۍ واک ته ورسېده.

ابو العباس سفاح (۱۳۲– ۱۳۶ هـ)

د ابوالعباس اصلي نوم عبدالله بن محمد بن عبدالله دی. کله چې مروان ووژل شو، ابوالعباس رسماً خپل ځان خليفه اعلان کړ. هغه خپله لومړنۍ خطبه د جمعې له لمانځه وړاندې خلکو ته واوروله او داسې يې څرګنده کړه چې د مسلمانانو په لارښوونه او خدمت کې به د خلفاي راشدينو کړنلاره پلې کوي. له دې امله دغې وينا د دمشق د ښار په خلکو اغيزه وکړه. له دې وروسته يې د اموي کورنۍ د غړو په ډله ييزې وژنې پيل وکړ. او د هغو دوينې په تويولو کې يې له شدت څخه کار واخيست چې له امله يې په اسلامي هيواد کې د سفاک په نوم مشهور شو. د هغه د خلافت څلور کلنه دوره د مخالفينو په وژلو سره تېره شوه او په ۱۳۶ هـ کې وفات شو.

ابو جعفر عبدالله المنصور
(۱۳٦– ۱۵۸ ق)

د ابوالعباس له مړينې وروسته يې ځای ناستی منصور پر تخت کښيناست. هغه يو هوښيار، پوه او زيرک شخص و. د عباسي خلافت د ټينګښت لپاره يې ډېرې هڅې وکړې. هغه د دولتي چارو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنظیم کې هم ډېر بریالی و. د مالیاتو، پوهنې، کرنې او د لارو د جوړېدو په برخه کې یې ډېر زیار وایست. د هغه د خلافت په دوره کې کومه ناوړه پېښه رامنځته نه شوه. بلکې خلکو په آرامی سره ژوند کاوه. د دغې دورې د یادونې وړ پېښه د عبدالله بن علي پاڅون و چې هغه هم د منصور له لوري وځپل شو. منصور د خلافت مرکز له دمشق څخه بغداد ته ولېږداوه.

هغه له ۲۲ کلونو واکمنۍ وروسته په ۱۵۸ هـ کال کې حج ته د تلو پر مهال وفات شو.

محمد المهدی بن جعفر المنصور
(۱۵۸ هـ ۱٦۹ هـ ق)

مهدي د پلار له مړینې وروسته واک ته ورسېد. هغه د ښو اخلاقو، ښه سلوک تقوا او تواضع خاوند و. د هغه له لومړنیو کارونو څخه یو هم زندانیانو ته عمومي بښنه وه. مهدي د مخالفینو ټول ملکیتونه چې د منصور له لوري نیول شوي و، بېرته خپلو خاوندانو ته وسپارل. هغه په مجموع کې ټولو انسانانو سره ښه رویه درلوده. قاضیانو ته یې ډېر درناوی درلود. د هغوی په وړاندې یې د یوه عادي فرد په څېر ودرېده او د هغو د پرېکړو پلي کول یې د ځان لپاره یو مکلفیت او جدی مسؤولیت ګاڼه. هغه د بیت الحرام جومات ته پراختیا ورکړه او د عمومي لارو، کاروان سرایونو میلمستونونو او فرعي لارو په جوړېدو کې یې ډېرې هڅې وکړې. په پستي چارو کې یې ډېر خدمتونه وکړل او د مکې، مدینې، یمن او بغداد تر منځ یې منظم پستي سیستم رامنځته کړ. د زندانیانو د کورنیو لپاره یې له بیت المال څخه تنخواه وټاکله. د ژوند په وروستیو ورځوکې یې خپل زامن په ترتیب سره هادي د لومړي او هارون د دویم ځای ناستي په توګه وټاکل. له یو ولس کلونو خلافت وروسته په ۱٦۹ هـ کال کې وفات شو.

موسی الهادي(۱٦۹- ۱۷۰ هـ ق)

د المهدي له مړینې وروسته موسی الهادي واک ته ورسېد. هغه دغه مهال ۲۴ کلن و. الهادي د دربار د دروازو ساتونکي لرې کړل چې خلک مخامخ ستونزې ورته ووایي. د هغه د خلافت په وخت کې ادریس په مراکش او موریتانیا کې خپلواک دولت اعلان کړ. الهادي له دوو کلونو خلافت وروسته په ۱۷۰ هـ کې وفات شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هارون الرشید بن مهدی (۱۷۰- ۱۹۳ هـ)

هارون الرشید د پلار له وصیت سره سم د موسی الهادي له مړینې وروسته خلافت ته ورسېد. هغه نه یوازې په عباسي کورنۍ کې، بلکې د اسلام په تاریخ کې یو ستر شخص و. د هغه د هځو پایله وه چې بغداد، د نړۍ په کچه د علومو په پلازمېنې بدل شو.

هارون الرشید یو مدبر او عالم شخص و. مېرمن یې زبیده هم پوهه، هوښیاره، عالمه او یوه مهربانه ښځه وه. د مکې د خلکو د څښلو د اوبو د ستونزې د هوارولو په موخه دې ته تیاره شوه چې د خپلو شخصي ګاڼو په پلور لو سره له طایف څخه مکې ته د نهر د کېندلو کار په بریا سره پای ته ورسوي. دغه د اوبو ویاله تر نن ورځې د زبیدې د نهر په نامه یادېږي. هارون الرشید په خپلې پوهې او کفایت سره ټول هغه بغاوتونه، چې د خپل ورور هادي په وخت کې منځته راغلي وو، په سوله ییزه توګه آرام کړل. هغه د پوهانو او فضلاوو ډېر احترام کاوه. د هغه په دوره کې علوم او فنون اوج ته رسېدلې وو. هغه ښوونځي، مدرسې، روغتونونه، کاروانسرایونه، پلونه، نهرونه او د اوبو بندونه جوړ کړل. د هغه د وخت یوه مهمه لاسته راوړنه په بغداد کې د ساعت جوړول و. کله یې چې یو ساعت د فرانسې پاچا، شارلمان ته د سوغات په توګه ولېږه، د فرانسې پاچا یې په لیدلو سره په تعجب کې شو. او خپلو وزیرانو ته یې وویل: ((دا مسلمانان عجیب خلک دي. د اوسپنې په یوه قطعی کې یې پیریان بند کړي، چې دغه کوچني شیان یې په حرکت راوستلي او ټک ټک آواز کوي.)) هارون الرشید لومړنی اسلامي شخصیت و چې د چین او فرانسې هېوادونو سره یې اړیکې ټینګې کړې او دغو هېوادونو ته یې سفیران ولېږل او د هغو سفیران یې په بغداد کې ومنل.

نوموړي ۹ ځلې د مکې مکرمې او مدینې منورې زیارت کړی و او له ۲۳ کلونو خلافت وروسته په طوس یا نننی مشهد کې وفات شو او همدلته خاورو ته وسپارل شو.

مامون الرشید (۱۹۹- ۲۱۸ هـ)

د هارون الرشید له مړینې وروسته امین خلافت ته ورسېد د هغه ورور مامون چې د مروې د والي په توګه یې دنده تر سره کوله، د امین خلافت ومانه، خو کله چې امین د فضل بن ربیع په لمسون، مامون له ولیعهدی څخه لرې کړ، مامون اړ شو چې توري ته لاس کړي. په دې وخت کې د مامون له لوري طاهر فوشنجي چې د افغانستان والي و، د لښکر مشري په غاړه درلوده او د امین له لوري علي بن عیسی د لښکر مشرو. د جګړې به ترڅ کې امین ووژل شو او لښکر یې ماتې وخوړه او اسلامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلافت رسماً مامون ته ورکړل شو.

مامون الرشيد پوهنې ته ډېر پام درلود. په دې دوره کې طب، رياضياتو، فلسفې، ادب منطق او نورو علومو ډېره پراختيا ومونده. له ډېرو بهرنيو ژبو په ځانګړې توګه له لاتيني ژبې څخه ډېر آثار وژباړل شول. په مجموع کې هڅه کېده چې د خپل تمدني سير د نظام پر مختګ ته د هارون الرشيد د دورې په څېر ادامه ورکړي. وروسته له هغه چې مامون وفات شو او معتصم واک ته ورسېده ځنګه چې لازمه وه د هېواد په چارو يې حاکميت نه درلود. د اندلس او په مصر کې د فاطميانو د حکومت رامنځته کېدل د بغداد د خلافت لمن محدوده کړه. د اسلامي خلافت په ختيځ لوري کې طاهر فوشنجي، چې د مامون له لوري د خراسان د والي په توګه مقرر شوی و په ۲۰۴ هـ کې د خپلواکۍ اعلان وکړ. په بغداد کې هم اصلي قدرت د ترکانو لاس ته ورغی. د دغې لړۍ وروستی خليفه مستعصم باالله و چې د چنګيز د لمسي هلاکو په واسطه په بغداد کې ووژل شو او په دې توګه په ۶۵۶هـ کال کې د عباسي کورنۍ حاکميت پای ته ورسېد.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې واک ته د عباسيانو د رسېدو د څرنګوالي او دويمه ډله دې د هارون الرشيد د واکمنۍ په اړه معلومات بحث وکړي.

پوښتنې

۱- د عباسي کورنۍ مهم شخصيت څه نوم درلود او د چا له لوري و وژل شو؟

۲- د عباسي کورنۍ وروستی واکمن د چا له خوا ووژل شو؟

۳- د مامون الرشيد د خلافت په دوره کې په کومو علمي برخو کې پرمختګونه وشول؟

۴- منصور په کوم کال وفات شو؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د عباسي کورنۍ د تاريخي مخينې او د هغو د خلافت د مهمو کارونو په اړه له پوهانو څخه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عباسي دورې سياسي، اداري، کلتوري او اقتصادي حالت

په دې لوست کې به د عباسيانو د اداري چارو له څرنګوالي او په عباسي دوره کې د علم او هنر د پرمختګونو د رامنځ ته کېدو په اړه معلومات وړاندې شي.

عباسيانو له لومړي سر څخه داسې څرګندوله چې امويانو د حضرت محمد ﷺ او راشدينو خلفاوو لاره پرېښې وه او دوی د محمدي ﷺ شريعت او راشدينو خلفاوو کړنلاره تعقيبوي. د دغه دول ادعا يوه بېلګه د ابوالعباس تاريخي وينا ده چې خلافت ته د رسېدو پر مهال يې د جمعې له لمانځه مخکې وکړه.

د ابوالعباس له مړينې وروسته، د جعفر منصور په دوره کې سياست ته ډېر پام وګرځېد. ابو جعفر منصور هغه شخص و چې د وخت له پوهانو څخه يې د سلاکارانو په توګه کار اخيست. د متفکر او هوښيار يزيد بن مسلم مشاوريت د ابو جعفر منصور د سلا کارانو يوه بېلګه ده. د عباسيانو د نظامي سياست يوه ځانګړتيا دا وه چې د پېښې له پېښېدو وړاندې هغې ته متوجه کېدل. که کله يې له کوم تن يا کوم لوري څخه د خطر احساس کاوه، هڅه يې کوله چې سخته ضربه ورکړي او يا تعرضي بريد پرې وکړي د مثال په توګه کله چې ابوجعفر منصور د ابومسلم له لوري د خطر احساس وکړ، د هغه په له منځه وړلو يې لاس پورې کړ او ژوند ته يې د پای ټکی کېښود.

دويمه ځانګړتيا يې د نړيوالو ډيپلوماتيکو اړيکو ټينګول و چې د هغه پر بنسټ د بنه نيت دايمي او موقتي سفيران د نړۍ هېوادونو ته لېږل کېدل او بر عکس د نورو هېوادونو سفيران په خپل حاکميت کې منل کېدل.

د بېلګې په توګه هغه مهال چې هارون الرشيد د پراخه اسلامي هېواد خليفه و، هغه د نړۍ له ډېروهېوادونو سره ډيپلوماتيکې اړيکې ټينګې کړې چې د بېلګې په توګه د هند، چين، فرانسې او يونان نومونه يادولی شو.

په دې دوره کې په علمي او کلتوري برخو کې هم ډېر پرمختګ وشو. طبابت ډېره وده وکړه او د ډېرو انساني، حيواني او نباتي ناروغيو لپاره دارو درمل جوړ شول. په بغداد کې د نړۍ له ډېرو هېوادونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځه پوهان، فیلسوفان، جغرافیه پوهان، نجوم پوهان، ریاضي پوهان، هندسه پوهان، نقاشان، خطاطان، موسیقي پوهان، معماران او د هر فن او مسلك ماهرین راغونډ شوي وو او د عباسي واکمنانو له لوري یې سخت ملاتړ او درناوی کېده او له لوړو امتیازاتو ښځه برخمن وو.

په بغداد کې د هر دین او مذهب خلکو شتون درلود. د هیڅ لپاره، مذهبي، دیني او کلتوري محدودیت نه و. عیسویانو، یهودیانو، مجوسیانو، بت پرستانو، او د بېلابېلو افکارو او عقایدو خلکو په خپلواکۍ سره خپل دیني مراسم تر سره کول او په بېلابېلو برخو کې په خپلو علمي او فني څېړنو بوخت وو.

په دې دوره کې علم، فن او معارف ښه وده وکړه. ډېر علمي او هنري کتابونه چې د نړۍ په بېلابېلو هېوادونو کې په مختلفو ژبو تألیف شوي وو، په عربي ژبه وژباړل شول. مورخینو او جغرافیه پوهانو د معلوماتو د راغونډولو په موخه د نړۍ بېلابېلو سیمو ته سفرونه وکړل او په دې برخه کې یې ډېر زیار وایست. په دې سفرونو کې جغرافیه پوهانو ډېر کشفیات وکړل او مورخینو هم د قدر وړ آثار ولیکل. ادیبانو او د فن خاوندانو د ښوونې او روزنې په دودولو کې له هیڅ راز زحمتونو ښځه ځان ونه سپماوه. په ټولو اسیایي او افریقایي سیمو کې عربي ژبه دود شوه. د الجبر او ریاضیاتو په برخه کې نه هیریدونکي خدمتونه تر سره شول. په عباسي دوره کې د بېړۍ چلولو د فن په موخه د قطب نما کشف او د هغې کارېدل او د جغرافیې د علم لپاره د اسطرالاب له الې ښځه ګټه اخیستنه هغه دوه توکي وو چې په دغو دوو ځانګو کې یې انقلاب رامنځته کړ. ځکه چې قطب نما د بېړیو په سفر او سیر کې آسانتیا رامنځته کړه او اسطرالاب د ستورو لرې والی او نژدې والی ښرګنداوه. دغه اله د اغریق په نامه یوه شخص اختراع کړه. همدارنګه د دغه زرین عصر مسلمانان د ساعت جوړولو، کاغذ جوړولو او باروت جوړولو په برخه کې د اروپایانو استادان وو. مورخین په دې باور دي چې اروپایانو ځینې علوم، لکه: هندسه، نجوم، ریاضي او ډېر نور فنون او هنرونه له مسلمانانو ښځه زده کړي دي.

هغه پر مختګونه چې په عباسي دوره کې د علومو په مختلفو برخو لکه: کیمیا، الجبر او جیولوژي کې رامنځته شول، د هغه عصر مهمې لاسته راوړنې ګڼل کېدې. په دې دوره کې د مالګې، سربو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوګړو، اوسپنې او قيمتي ډبرو د کانونو استخراج په منظمه توګه پيل شو.

په عباسي دوره کې پر بغداد سربېره، د بصرې، کوفې، قاهرې، قيروان، مروې، ری، بخارا او نشاپور ښارونو د علم، فن او هنر له پلوه د نړۍ په کچه لوړ مقام تر لاسه کړ چې د نړۍ له بېلابېلو سيمو به خلک د علم، هنر، بيلابيلو مهارتونو او دکسب کار د زده کولو لپاره دغو سيمو ته راتلل او د هغو له مادي او معنوي فضايلو او ښکلاوو څخه به يې خوند اخيسته او علم او فضايل يې تر لاسه کاوه.

عباسيانو د انساني مدنيت د هر اړخيز پرمختګ لپاره ډېر کارونه تر سره کړل چې ځانګړې ارزښت لري او اسلامي تمدن او تاريخ پرې تل وياړي. په دې دوره کې د جګړه ييزو وسايلو جوړولو او عسکري دسپلين ته هم پوره پام کېده. نو ويلی شو چې عباسيانو په پوځي برخه کې هم د پام وړ برياوې درلودې.

په ټولګي کې فعاليت

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د عباسيانو د کلتوري وضعې او دويمه ډله دې د دغې دورې د پوځي کړنو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې

١- د هغو ښارونو نومونه واخلئ چې په عباسي دوره کې د نړۍ د تمدن مرکزونه ګڼل کېدل.
٢- د کوم عباسي خليفه په وخت کې د الجبر او رياضي په برخه کې ستر برياليتوبونه رامنځته شول؟
٣- په عباسي دوره کې د نړۍ په کچه د ډيپلوماسۍ په برخه کې څرنګه نوښتونه رامنځته شول؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت

زده کوونکي دې د عباسيانو په اړه له سر چينو څخه معلومات تر لاسه او په ټولګي کې دې وړاندې کړي.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library